

JACQUES ROUGERIE

1871 KOMÜNÜ

KÜLTÜR KİTAPLIĞI 166

DOST

KÜLTÜR KİTAPLIĞI: 166

D

Jacques Rougerie

École normale supérieure'de eğitim gören ve Paris Komünü üzerine yaptığı çalışmalarla alanın yaşayan en önemli uzmanlarından sayılan Rougerie, Paris 1 Panthéon-Sorbonne'da dersler vermektedir; konu hakkında kaleme aldığı çalışmalar (*Paris insurgé: la Commune de 1871*, 1995; *Paris libre*, 2004) temel birer başvuru kaynağı sayılmaktadır.

Rougerie, Jacques
1871 Komünü
ISBN 978-975-298-564-3 / Türkçesi: Zerrin Yaya
Ekim 2016, Ankara, 143 sayfa
Kültür Kitaplığı: 166; Tarih: 32

1871 Komünü

Jacques Rougerie

DOST

ISBN 978-975-298-564-3

La Commune de 1871
Jacques Rougerie

Türkçesi, Zerrin Yaya

Yayına hazırlayan, Rojda Yıldırım

Teknik hazırlık, Mehmet Dirican

Erdal Akalın - Dost Kitabevi
Sertifika No: 12386
Paris Cad. No: 76/7, Kavaklıdere 06680 Ankara
Tel: (0.312) 435 93 70 • Faks: (0.312) 435 79 02
www.dostyayinevi.com • bilgi@dostyayinevi.com

Baskı, Pelin Ofset Ltd. Şti.
Sertifika No: 16157
İvedik Organize Sanayi Bölgesi, Matbaacılar Sitesi
1514. Sokak no: 28-30 Yenimahalle / Ankara
Tel: (0.312) 395 25 80-81 • Faks: (0.312) 395 25 84

İÇİNDEKİLER

Giriş

Sıcak konudur Komün; tarihçileri uzun zaman bölmüştür. *Barbarların ve haydutların* vahşi ayaklanmasını anlatan kara[nlık] efsanesi olayın hemen ardından doğmuştur. Kızıl efsanesi ise, 20. yüzyılın tüm devrimlerinin, kendilerini, öyle veya böyle, 1871 Paris ayaklanmasının vârisi olarak görmek istemeleri –gerçi siyaseten buna hakları da vardır– sonucu doğmuştur. Tarihsel anlamda, efsanenin korkunç derecede tahripkâr olduğu su yüzüne çıkmıştır. Sosyalist tarihyazımı 20. yüzyılın ilk yarısını saran devrimci dalganın, kaynağını bir Komün'ün içinde bulduğunu *bilimsel* olarak kanıtlamayı üzerine vazife edinmiş ve kendisini onun yasal mirasçısı saymıştır. Geçmişe anakronik biçimde bakan bir çözümleme yoluyla bu rabıtanın kanıtları araştırılırken, olayın *aracısız* aktarıcısı olan Komün üyesi tarih yazarı Lissagaray'nin, 1876'da, *Histoire de la Commune*'ün önsözüne iliştirdiği güzelim öğüdü göz ardı edilmiştir: "Halkı sahte devrim efsaneleriyle, akılda kalması kolay masallarla kandıran kimse, denizcilere yanlış haritalar çizen coğrafyacı kadar suçludur." Oysa, Paris Komünü'nün tarihini serinkanlı bir şekilde yazmak, hareketin kendisini soğumuş bir nesne gibi ele almadan da mümkündür.

Eğer cüret edebilseydik, bu kitabın adını *L'Année terrible*[1] koyardık; bu, Prusya'ya karşı savaşın ilan edildiği 19 Temmuz 1870 gününden başlatıp, cumhuriyetçi partinin ilk ve beklenmedik büyük zaferine dönüşen kısmi seçimlerin yapıldığı 2 Temmuz 1871'de bitireceğimiz bir yıl olurdu. Bu zafer, Paris devriminin 73 günlük hikâyesine, Fransızların Cumhuriyet'e aşama aşama geçişindeki önemli bir dönem gözüyle bakılmasını sağlamıştır. Söz konusu geçişin tarihinde özgün bir olaydır bu ve yamaçlarını –İkinci İmparatorluk'un bunalımı, 4 Eylül Devrimi, savaş, kuşatma ve kentin düşüşüdür bu yamaçlar– dolaşarak kendisine tırmanacağımız bir doruktur. Sadece Paris'ten söz etmekle yetinmek mümkün değildir. Paris günlerini, daha geniş bir taşra Fransası'nın, alışılmış deyişle, sadece *köylülerin Fransası* olmayan bir Fransa'nın bütünlüğü içine yeniden oturtmak kaçınılmazdır. 1871 yılı, üzerine taşra aynası tutulduğunda, yeni bir boyut kazanmaktadır.

1) *Korkunç Yıl.* [Metindeki dipnotların tamamı çevirmene aittir.]

I. Bölüm

BONAPARTÇILIĞIN YIKILIŞI

Marx, Komün için, İmparatorluğun *antitez*idir der. Doğruluk payı yok değildir. Yargı sadece iki olay arasındaki orantısızlık bakımından aşırı sayılabilir. 1871 olaylarını anlamak için İmparatorluğun son günlerine, kendi Kent'inin, Başkent'inin, Paris'in çoktan onun karşısına dikildiği günlere dönmek gerek.

Sezarcılığın sonu. – İmparatorluk barışçı olmak vaadinde bulunmuştu. Oysa, dışarıda –İtalya, Meksika– sadece düşkırıklıkları söz konusuydu; sınırlarda, Prusya korkunç bir rakip olarak azmanlaştı. İçerideyse ekonomik kazanç dönemleri sona erdi, memnuniyetsizlerin sayısı toplumun tüm kesimlerinde sürekli çoğaldı. 1869 Yasama Meclisi seçimleri yenilgiyle sonuçlandı. Oyların 4 milyon 438 bini hükümet adaylarına, 3 milyon 355 bini geniş anlamda liberal ve cumhuriyetçi muhalefete gitti. Rejim tehlikeye girmişti.

Bonapartçılık bir otorite ve düzen rejimidir; dayatma bir düzen değildir bu, kendisine rıza gösterilmiş bir otorite-

dir. III. Napoléon bütün Fransızlar tarafından seçilmiştir; kendisi de onların tümünü temsil etme iddiasında bulunmuştur; *kliklerin ve* özel çıkarların üstündedir, bunları kendi şahsında uzlaştırmıştır. 1852 Anayasası ona tüm yetkileri mutlak bir şekilde vermiştir. Marx, "Bu durumda," diye yazar, Komün'ün bir antitez oluşturduğuna değinirken de aklından geçen budur: "Devlet, kendisini sivil toplumun üstünde bir yere konumlandırmıştır."

Mülk sahipleri, 1851'de, kendilerini yürütmenin himayeci zorbalığına emanet etmişlerdi. Oysa, bu onlara artık ağır geliyordu. *Temel özgürlükler*in tanınmasını, sorumlulukların yasama ve yürütme arasında adil paylaştırılmasını ve parlamenter rejime dönülmesini istiyorlardı. Yasama organında, siyasi anlamda parlamentarist, toplumsal yönden muhafazakâr bir üçüncü parti[1] çoğunluk olarak öne çıkmıştı. İmparator, *yasama organındaki çoğunluğu sadakatle yansıtacak homojen bir kabine kurma* görevini, 2 Ocak 1870'te, epeyce bir tereddütten sonra, Émile Ollivier'ye verdi.

Yine de, yeni hükümet sistemi fena bir sıva değildi. İmparator, 8 Mayıs 1870'te halkoylamasına giderek, tartışmayı ustalıkla kapattı. *Reformlar* ülkede ezici bir çoğunluk tarafından onaylandı. Sonuç, 1 milyon 538 bin hayıra karşı 7 milyon 350 bin evet oldu. Kan tazeleyen İmparatorluk için geriye düzen ve refahı yeniden sağlayabileceğini kanıtlamak kalıyordu.

Cumhuriyet ve devrim. – Kelimeyi en basit anlamında ele almak gerekirse, Devrim'i isteyen gerçek ve tam muha-

1) Tiers-Parti.

lefet Cumhuriyet için mücadele eden muhalefetti. Gerçek devrimci parti, devlet darbesiyle bastırıldıktan sonra yeniden toparlanan cumhuriyetçi partiydi. Parti'nin taraftarları ve kadroları, II. Cumhuriyet'in romantik eski tüfekleri ile gencecik *radikaller*den oluşuyordu. Kendilerine ait bir basınları mevcuttu: Eski *Siècle* ve *L'Avenir national* ile Charles Hugo'nun yakın zamanda çıkarmaya başladığı, daha solda yer alan *Le Rappel* ve ileri[ci] radikallerle Uluslararası İşçi Derneği'nin toplumcularını bir araya getiren *La Marseillaise.* Genç radikallerin en itibarlısı Gambetta idi. *Belleville Programı*'nda yer alan saldırgan inancı vaaz ederek, 1869 Mayıs'ında, Paris'in kuzey ve doğu mahallelerinde kendisini halka görkemli bir şekilde seçtirdi. *Siyasi ve toplumsal her örgütlenmenin temelini oluşturması gereken genel seçim adına keyfi* politikaya son verilmesini, tüm özgürlüklerin –birey, basın, toplantı, dernek– kayıtsız şartsız tanınmasını, ilköğretimin laik, parasız ve zorunlu hale getirilmesini, Kilise'nin Devlet'ten ayrılmasını, daimi orduların lağvedilmesini istiyordu. Adalet ve Toplumsal eşitlik adına istediği ise *ayrıcalıkların ve tekellerin ortadan kaldırılması*ydı. Gambetta'nın, Paris'in yanı sıra, yine halkın adayı olduğu Marsilya'daki kentli seçkinlere yaklaşımı ise daha ihtimamlıydı: "(Radikal demokrasi) bilimsel örgütlenmesini bir kez gerçekleştirmeye görsün, insan etkinliğinin en olağanüstü gelişmesini sağlayacak; bizleri, siyasi bakımdan daha özgür, düşünce yönünden daha bilgili, ekonomik açıdan daha müreffeh, ahlâken daha adil, toplumsal olarak daha eşit kılacaktır."

Cumhuriyetçi düşünce Devrim'in hatırasına derin kökler salmaktadır. *Büyük ataların*, Danton'un, Marat'nın, Robespierre'in yeni baskıları yapılmakta, Devrim tarihi

ciddiyetle oluşturulmakta, ölümsüz ilkeler silbaştan öğrenilmektedir. Parti içinde Robespierre'cilikten ziyade Danton'culuğa, bazen de Jirondenliğe[2] eğilim vardır. Hepsi için önemli olan, yaklaşık yüz yıl önce başlatılmış eseri bitirmek, Gambetta'nın ifadesiyle, "Fransız Devrimi'ni tamamlamak"tır.

Eski cumhuriyetçiler doğrularını Rousseau'nun *Contrat social*'i[3] üzerine kurarken, genç kuşak kendi doğrusu için Kantçılığa ve Littré tarafından halkın anlayacağı dile çevrilmiş olan Compte'cu pozitivizme yönelmiştir: Bir Tarih anlayışıdır söz konusu olan: Yolun ucu *bilimsel demokrasiye, düzeni ilerleme* ile uzlaştıran bir Cumhuriyet'e çıkacaktır. Rejimin mahvına kendi tutarsızlıkları, her şeye rağmen korunmakta olan tek kişilik iktidar ile onun dışındaki diğer herkesin egemenliği arasında var olan büyük tutarsızlık yol açacaktır. 1869'da seçilmiş olan 292 milletvekilinden gerçek anlamda cumhuriyetçi olanların sayısı kırkı bile bulmamaktadır; *tavizsiz*lerin sayısı ise olsa olsa yirmi beştir. 1870 Mayıs'ındaki halkoylamasından yalnızca bir buçuk milyon ret çıkmıştır; bu rakam, oy verenlerin yüzde 20'sine tekabül etmektedir. Cumhuriyetçi devrim bugünden yarına gerçekleşecek gibi görünmemektedir. Yine de, kendini dayatan, apaçık, ürkütücü bir durum vardır ortada: Büyük kentlerin neredeyse tümünde ve orta büyüklükteki birçok kentte kazanan, ülkenin azınlığı, yani

2) Jirondenler: Fransız Devrimi döneminin, adını Bordeaux'yu da içine alan Gironde bölgesinden alan siyasi grubu. Burjuvazinin sesi olan grup krala yakındı ve Jakobenler ile rekabet içindeydi.

3) *Toplumsal Sözleşme*, Jean-Jacques Rousseau.

Cumhuriyet'tir. İmparatorluk ise, sahip olduğu çoğunluğu, çok parçalı bir görünümde de olsa, korumuştur; ama köylülerden oluşan bir çoğunluktur bu.

Cumhuriyet: Partinin çoğu yöneticisine göre, devrimin sessiz sedasız olması gerekmektedir. Oysa, geniş halk desteği gördüğü Paris'te, Emperyalistlerin öfkeli *demagoji* dediği, sabırsız, güçlü bir marjinal kesim bulunmaktadır. Cumhuriyet mücadelelerinin emektar ismi Charles Delescluze, 1869'da *Le Réveil* gazetesini çıkarmaya başlamıştır. Alt tabakadan gelen Rochefort iktidara sataşıp durmakta, Paris'teki kalabalıkları coşturmaktadır; Marsilya'yı Paris'e tercih eden Gambetta'nın boşalttığı sandalye için 1869 Kasım'ında Belleville'de yapılan seçimi o kazanmıştır. Rochefort'un ve "*komünist*" Millière'in etrafında toplanan devrimci sosyalist ekip, 1869'un Aralık ayında *La Marseillaise*'i 50 bin adet basmıştır. Blanqui, "Devrimin Örümceği" ya da [nâm-ı diğer] "İhtiyar" Blanqui, komplo ağlarını örmeye devam etmektedir.

İşçi sınıflarının toplumsal ve siyasi kapasitesi. – 38 milyon Fransız'ın 11-12 milyonu geçimini *sanayi iş kollarından* sağlamaktadır; bunların 3 buçuk milyonu ücretli ve 1 buçuk milyonu işveren olmak üzere, beş milyonu aktif çalışandır. Kapitalizmin ilerlemiş olmasına rağmen, sanayi ve işçi sınıfı güçlü geleneksel çizgisini korumaktadır; düşük yoğunluklu sanayi hâkimdir. Ya proletarya? İşçiler her ne kadar kendi aralarında 1830'dan kalma *proleter* kelimesini kullanmaya özenseler de, çoğunlukla üreticilerdir veya sadece çalışanlar ya da yeni *feodalite*nin yerini almış olan ücretli kölelerdir.

Peki, işçi sınıfı? Bu kelimeyi kullanmak için –dar anlamda, kategorinin kastedildiği durumlar hariç– muhtemelen erkendir; o dönemde işçi sınıflarından çoğul olarak söz edilmektedir. Bu kadar çeşitli sanayi kolunda, bu kadar farklı işçiyi homojen bir bütünlük içinde gruplamak kolay olmasa gerektir: Büyük fabrikaların gerçek proleterleri, kentsel iş kollarının uzmanlaşmış esnafı, giysi ve ayakkabı imalatçılığı yapan hazır giyim evlerinin fasoncuları, tekstilde daima çoğunluğu, madencilikte veya demir çelikte kalabalığı oluşturan emekçi köylüler. Belli bir sanayisi bulunmayan küçük ve orta büyüklükteki kentlerin işçisi, sanayinin bir iki hâkim koluyla geçinen kentlerin işçisi: Lille'in, Alsace bölgesindeki kent ve kasabaların pamuk işçisi; Roubaix, Reims ve Elbeuf'ün yün işçisi... Le Creusot'nun, Anzin'in, Decazeville Fourchambault'un maden ve metal sanayi sitelerindeki işçileri... Limoges'un porselencisi ve kunduracısı; Saint-Étienne'in maden işçisi ve bilhassa şeritçisi (passementier)... Rouen'in, Marsilya'nın, Lyon'un işçi yığınları... Paris'in işçi yığınları, çokluğu ve çeşitliliğiyle [hepsinden] önce gelmektedir.

1851 devlet darbesinin büyük mağduru işçi hareketi 1860'tan itibaren toparlanmıştır. Açıktan açığa işçi dernekleri kurulmaktadır: üretim, tüketim kooperatifleri, yardım, destek kredisi, dayanışma toplulukları. Kimileri, 1864'te tanınan grev[4] hakkına güvenerek, *direnişten* olduğunu artık söyleme cesareti göstermektedir. Kimileri de Sendika Odaları adını telaffuz etmeye başlamıştır: hükü-

4) Grev kelimesi, Paris'teki işsizlerin iş bulabilmek için toplandıkları La Grève Meydanı'ndan gelmektedir.

met 1868'den beri onlara hoşgörü göstermektedir. 1870'in başında sayıları Paris'te yüz civarındayken Lyon'da yaklaşık otuz, Marsilya'da yirmi kadardır ve bir o kadar da Rouen'de bulunmaktadır. Emeğin bu dört metropolünde toplanan sendika odaları, yüzyılın sonunda kurulacak Emek Borsalarının öncülü niteliğindeki Meslek Odaları Federasyonu'nun çatısı altında birleşirler. Hareket, Reims ve Saint-Quentin'e, Saint-Étienne ve Limoges'a, Le Creusot, Roubaix, Lille'e kadar ulaşır. Bu yerel birliklerden bir ulusal federasyon oluşturmaya girişilir. Hareketin başında, 1864'te Londra'da kurulmuş olan Uluslararası İşçi Birliği'nin Fransız kolu bulunmaktadır. Enternasyonal'in Fransa'daki üye sayısı birkaç on bini geçmemektedir henüz, olanakları da kısıtlıdır; buna rağmen, *Enternasyonal* sözü mülk sahipleri üzerinde ürkütücü bir komplo kuşkusu uyandırmaktadır. Militanları –Paris'te ciltçi Varlin, Rouen'de taşbasmacı Aubry, Lyon ve Marsilya'da Albert Richard ve Bastelica– grev hareketinde eşgüdüm sağlamakta, büyümekte olan sendikal hareketi hızlandırmaktadırlar.

Enternasyonal, kongreler düzenler: 1869 Eylül'ündeki Basel Kongresi'nde, 27'si Fransız 81 delege, Emek Odaları'nın yaygınlaştırılması, toprağın ve madenlerin, ulaşım araçlarının, kredinin kamulaştırılması yönünde karar alır. Bu militanlar devlet meselesini irdelerler; onun yetkilerinin azaltılmasının, belki de tamamen ortadan kaldırılmasının gerekliliğini sorgularlar. Fransız Pindy, Basel'de, geleceğin *komünler*inin örgütlenmesi konusunu gündeme getirir: Geleceğin Komünü'nü hazırlamak için, her kentin üretici zanaatkârları, farklı esnaf loncaları için-

de gruplandırılacaktır. Hükümetin yerini meslek birlikleri konseyleri ve bunların karşılıklı delegelerinden oluşan bir komite alacak, siyasetin yerine geçecek olan emek ilişkilerini bu komite düzenleyecektir.

Proudhon'un *De la capacité politique des classes ouvrières*'i[5] 1865'te, onun ölümünden sonra basılmıştır. Bu kapasite, gerçekten de, kendisini kanıtlamayı sürdürmektedir. Yerine getirilmesi gereken çalışma konusunda militanlar arasında görüş ayrılıkları az değildir. Üstadın sıklıkla belirsizlik içeren görüşlerine fazlasıyla bağlılık gösterenler çoktur; bunlar, işin içine siyaset kavgalarının karışması halinde, hareketin özgünlüğünün tehlikeye düşeceğinden endişelenmektedirler: mücadele sadece ekonomi zemininde verilmelidir. Bazıları da –Richard ve Bastelica– Devlet'in ilgasının gerekliliğini cesurca savunan Rus anarşist Bakunin'in etkisine girmiştir: *burjuva* siyasetçilerle herhangi bir ittifak kurmayı reddetmektedirler. Paris'te başkent hareketini canlandıran ve onun ruhunu ayakta tutan Varlin ise farklı düşünmektedir: "Köhnemiş siyasi devlet yıkılmadıkça reform adına hiçbir şey gerçekleştiremeyiz... Geleceğin toplumsal örgütlenmesini hazırlarken, bir yandan da, gözümüz siyasi hareket üzerinde olsun..."

İşçilerin çoğunluğu açısından, Cumhuriyet, özü itibarıyla demokratik ve toplumcudur. Başkentte ve diğer büyük kentlerde Enternasyonalistler mücadeleyi genellikle aşırı soldaki cumhuriyetçi saflarda yürütmektedirler. İmparatorluğun son yıllarına (1864, 1867 ve 1869-1870) üç büyük grev dalgası damga vurmuştur; ordu, 1869'da gön-

5) İşçi Sınıflarının Siyasi Kapasitesi.

derildiği Anzin, La Ricamarie ve Decazeville ile 1870'te gönderildiği Creusot'da silaha başvurmuştur.

Paris. – Kent yirmi yıl içinde ölçüsüzce büyümüş, nüfusu 1851'de bir milyonken 1870'te iki katına çıkmış, ülkenin öteki bölgelerine nazaran açık farkla en kalabalık işçi bölgesi haline gelmiştir.

Parislilerin yüzde 57'si geçimini endüstriyel iş kollarından, yüzde 12'si de ticari faaliyetten sağlamaktadır. 1866'da, kadın ve erkek, toplam 455 bin 400 işçi, 120 bin 600 memur, 140 bin işveren, 100 bin de evlerde çalışan bulunmaktadır. Aktif nüfusun yüzde 23'ü giyimde, yüzde 20'si el sanatlarında ve *Paris ürünleri* sektöründe, yüzde 13'ü inşaatta, yüzde 8'i de metal sanayi iş kollarında çalışmaktadır. Küçük sanayi hâkimdir; çünkü *işveren* olarak nitelendirilen kesimin yüzde 60'tan fazlası, aslında, tek başına çalışmakta veya yanında bir işçi istihdam etmektedir ve yaptıkları iş, olsa olsa, büyük girişimlerin fasonculuğudur. Küçük ve orta büyüklükte birçok imalâthanenin yanı sıra, 50-100 işçi çalıştıran oturmuş fabrikalar –kuyumculuk ve bronz eşya atölyeleri, metal eşya imalâthaneleri– mevcuttur. Grenelle'deki Cail ve Batignolles'daki Gouin lokomotif fabrikalarında işçi sayısı binin üzerindedir; Kuzey Demiryolu atölyelerinin bulunduğu La Chapelle bir metalurji kalesidir. Evlerdeki iş gücü, her ölçekten girişimciler tarafından, kadın giyimi başta olmak üzere, kundura ve eşya imalâtında kullanılmaktadır; hazır giyim evleri, büyük mağazalar, serbest çalışanlarla ve sayıları giderek azalmakta olan zanaatkârlarla sert rekabet halindedir. Godillot kunduracılar kralı olmuştur.

İşçi hiyerarşisindeki basamağın en altında iş güvencesiz gündelikçi, en üstünde ise zanaatkâr emekçi vardır. Paris kökenli kıdemli işçinin yanında, kente yeni göçmüş işçi de bulunmaktadır. Her mesleğin kendine ait rengi, adresi mevcuttur. Doğramacılar Saint-Antoine Mahallesi'nde, tunç eşya yapımcıları Popincourt'da, sepiciler 13. bölgede, tamirciler 11. bölgede, işçilerse adına yaraşır Arts-et-Métiers Semti'nde[6] [toplanmışlardır]. Bu şaşkınlık verici çeşitlilik kayda değer bir bütünlük oluşturmuş, bir Paris işçi *ulusu*na dönüşmüştür.

Mücadeleci proletarya: grevler İmparatorluğun son iki yılında artmıştır: 1869'un sonunda sepiciler (bin kadar grevci), ahşap kalemkârları, büyük mağaza çalışanları (10 binden fazla); 1870'in Mayıs-Haziran aylarında La Villette'teki arıtıcılar, demir dökümcüler. Paris Federal İşçi Dernekleri Odası (60 dernek, kırk bin civarında üye) Enternasyonal'e çok bağlıdır. Enternasyonal'in 1870'in başından itibaren mahallelerde oluşturmaya başladığı yerel şubeler Mart ayında federasyon çatısı altında toplanırlar.

Paris'in bu güçlü ve özgün işçi sınıfı halkla giderek daha çok –kendisini onun içinde kaybetmeden– kaynaşır; halkın ücretli kesimi, sömürülen tüm kesimler, marjinaller, memurlar, küçük zanaatkârlar veya dükkân işletenler de onlara katılınca, gerçek bir *halk burjuvazisi* ortaya çıkar (A. Daumard).

Emek 1860'tan itibaren güçlü bir gelişme göstermiş, ücretler yükselmiş, ama bu durum İmparatorluğun refahına yadırgatıcı bir şekilde yansımıştır. Nüfus artışı, Hauss-

6) Sanatlar ve Zanaatlar.

mann yıkımları ve kiraların yükselmesi, işçi kesiminin kısmen de olsa Paris şehir merkezinden kovulmasını, işçilerin 1860'ta eklenen yeni varoşlara doğru –Les Batignolles, Montmartre, La Chapelle, La Villette, Belleville, sağ yaka (17'den 20'ye kadar olan bölgeler); Bercy, Ivry, Montrouge, Grenelle, Vaugirard, sol yaka (13, 14 ve 15'inci bölgeler)– sürülmelerini hızlandırmıştır. Kentte fiilen iki kent oluşmuştur: Batı ve Merkez-Batı zenginlerin Paris'idir; onu etrafından sararak bir kerpeten gibi kıstıran, 17. bölgedeki Ternes mahallesinden başlayarak 10, 11, 3 ve 4. bölgelerin içlerine sarkıp 15. bölgedeki Grenelle'e kadar uzanan ise halkçı Paris'tir.

1851'den itibaren belediye haklarından mahrum bırakılmış olan Kent boyunduruk altındadır. Vali Pietri'nin otoriter yönetiminin ardından, 1869'a kadar Seine Valisi Haussmann –nâm-ı diğer "Paris Bakanı"– tarafından yönetilir: bunun nedeni, kentin tümünün veya neredeyse tamamının, radikal bir şekilde, rejime karşı oluşudur. 1869 seçimlerinde, Seine vilayetindeki dokuz sandalyeden sekizine cumhuriyetçiler seçilmişti. Aventins de Belleville'de ve Montmartre'da Gambetta, kırk sekizlilerden ılımlı cumhuriyetçi Carnot (yüzde 31) karşısında zafer kazanmıştı (oyların yüzde 57'si); yüzde 88 cumhuriyetçi oy demekti bu! Cumhuriyet'in Seine genelinde topladığı oy oranı yüzde 69'du. 1870 Mayıs'ında yapılan halkoylamasında, Paris, sözde liberal reformları 110 bin 409 evete karşı 156 bin 765 hayır oyuyla reddetti. Hayır diyenlerin oranı Belleville'de yüzde 76; 11, 18, 12'inci bölgelerde yüzde 70'tir. 1868'den beri göz yumulan halk toplantılarında, konuşmacılar, İmparatorluğun devrilmesi için avaz avaz

çağrı yapmaktaydılar. 12 Ocak 1870'te, *La Marseillaise* muhabiri Victor Noir Prens Pierre Bonaparte tarafından öldürülünce cenazesi 200 bin kişinin katıldığı büyük bir gösteriye dönüştürülür. Louise Michel, "Cumhuriyet'i almadan dönmeyecektik, buydu umudumuz," diye yazar.

Kentler Cumhuriyeti. – Söz konusu yıllarda gözlerimizi sadece başkente sabitlememiz yetmez; çünkü rejim karşıtlığı taşra kentlerinin de gerçeğidir.

Hiçbir idari bölge nüfus çokluğu yönünden Paris'in yanına yaklaşamasa da, neredeyse tümü etkinlik ve nüfusta artış yaşamıştır. Dış mahallelerin eklenmesiyle [büyüyen] Lyon'un nüfusu 1851 yılında 180 bin iken 1870'te 300 binin üzerine; Marsilya'nınki 200 binden 300 bine; Bordeaux'nunki 130 binden 200 bine çıkmıştır. Lille'in nüfusu (160 bin), tıpkı Saint-Étienne (100 bin) gibi, iki katına yükselmiş; Toulouse'da, Nantes'ta, Rouen'de yaşayanların sayısı 100 bini bulmuş veya geçmiştir. Büyük yenileşme çalışmaları buralarda da yürütülmekteydi. Lyon'dakilerin başında Vali Vaïsse[7], Marsilya'da Maupas vardı. Bölünme bu kentlerde de yaşanıyordu. Lyon'un ipekçilikle uğraşan eski Croix-Rousse Mahallesi, yeni sanayi –kimya, mekanik yapılar– semtleri Guillotière ve Les Brotteaux tarafından kuşatılmıştı. Marsilya'nın kızıl mahallesi La Belle-de-Mai[8] idi.

7) Claude-Marius Vaïsse –"Lyonlu Haussmann"– (1799-1864); II. İmparatorluk döneminde yaptığı Rhône valiliği sırasında, İmparator Sokağı, İmparatoriçe Sokağı ve Altın Baş (Tête-d'or) gibi büyük kentsel yenileşme projelerini hayata geçirmiştir.

8) Mayıs Güzeli.

Güney ve Güney-Batı'da yer alan bu siteler ve biraz daha küçük olanları cumhuriyetçi kaleler olarak görünmektedirler. 1869'da, Lyon'da, oyların yüzde 77'sini her eğilimden cumhuriyetçiler topladı. Süveyş Kanalı'nın açıldığı yıl [yapılan seçimde], Marsilya birinci bölgenin galibi Gambetta, resmi aday de Lesseps'i yüzde 65'le geçti (Gambetta, aslında, liberal aday Thiers onun lehine çekilince kazanmıştır). Limoges'da, oylar, yüzde 59'u cumhuriyetçilerin olmak üzere, yüzde 78 oranında muhalefete gitti. 1870 Mayıs'ında Saint-Étienne (yüzde 74) retçilerin başkentiydi; bu kent, Marsilya ve Limoges'u (yüzde 65), Bordeaux'yu (yüzde 64) ve Lyon'u (yüzde 61) geride bırakmıştı ve genel olarak hepsi Paris'in (yüzde 57) önündeydi.

Kentler Cumhuriyeti: Olay özellikle güneye özgüdür; lejitimist geleneği koruyan Nîmes, Avignon; Mazamet veya Lavelanet, Commentry ya da Montluçon gibi küçük sanayi kentlerinin oyları Bonapartçıdır; Loire'ın kuzeyinde Cumhuriyet'in etkisi daha azdır; Saint-Quentin iyi cumhuriyetçi, Reims ise tamamen liberaldir; Lille'in oyu da liberaldir, Roubaix ise Bonapartçıdır. 1869'da, Rouen'deki cumhuriyetçi aday seçimi az farkla kazanmıştır (yüzde 50,7). Oysa, İşçi Dernekleri Federal Odası'nın 1868'de ilk ortaya çıktığı yerdir Rouen. Paris kendisininkini ancak Aralık 1869'da açabilecektir. Enternasyonal'in 5 bin üyeli ilk büyük toplantısına 15 Mart 1870'te *sosyalizmin başkenti* Lyon ev sahipliği yapmıştır. Lyon'daki 1868-1870 grev dalgası Paris'tekinden daha büyüktür. Muhalif gazetelerin –okunuyorlardı ve etkiliydiler– art arda çıkışı, taşra sitelerindeki yoğun politik yaşamın kanıtıdır. Marsilya'nın *Le Peuple*'ü ve *L'Égalité*'si vardır; Lyon'un *Le Progrès*'si; Rou-

en ve Lille'in de kendi *Progrès*'leri; Nantes'ın *Le Phare de la Loire*'ı 1852'den beri basılmaktadır. Bordeaux'da *La Gironde* yayımlanmaktadır; Toulouse'da, 1851'den beri yasak olan *L'Émancipation*, 14 Temmuz 1868'de, sembolik olarak, yeniden çıkarılmaya başlamıştır. Sayılamayacak kadar çokturlar: L'Ariège'in (Foix) *L'Avenir*'i; Tarn'ın (Albi) *L'Indépendent*'ı; Allier'nin (Moulins) *Le Républicain*'i; Côte d'Or'un (Dijon) *Le Progrès*'si; Grenoble'un *Le Réveil*'i...

Her kentin kendine özgü mizacı, kendi toplumsal oluşumları vardır. Lyon, yoldaşlardan, ipek işçilerinden, imalâtçı-tüccarlardan ve en tepedeki varlıklı ve kapalı, yüksek ipek burjuvazisinden oluşan eski hiyerarşiyi hâlâ sürdürmektedir; Marsilya'da tayfalardan ve liman işçilerinden oluşan bir proletarya bulunmakta ve bu kentteki *hamallar* ayrıcalıklı bir kast oluşturmayı sürdürmektedirler. Toulouse, düşüşe geçmiş Akitanya bölgesinin uyuklayan başkentidir. Her biri kendi geleneğine sahiptir. Lyon, 1831 ve 1834 ayaklanmalarına ve *Fransız proletaryasının yenilgilerin*de ilklere sahne oluşunu, 1793 Haziran-Ekim aylarında Bordeaux ve Rouen ile birlikte Paris'e karşı federal ayaklanma merkezlerinden biri haline gelişini ve, daha yakın geçmişte, 1850'de, Güney-Doğu'daki Montanyarlar[9] komplosunda merkez üs oluşunu hâlâ hatırlamaktadır. Marsilyalılar, 10 Ağustos 1792'de Paris'e gidişlerini, o isyankâr Paris Komünü'nü unutmamışlardır.

9) Les Montagnards (Fr.): Montanyarlar, dağlılar. Fransız Devrimi sırasında Konvansiyon Meclisi'nin sol tarafındaki yüksek sıralarda oturan aşırı solcu siyasi grup. Bu ad, onlara mecliste oturdukları yerin konumu dolayısıyla verilmiştir.

Çeşitlilik gösteren işçi sınıfı başkent halkının sert çekirdeğiyken taşra kentlerinin işçileri politik ve toplumsal yönden daha az özgürdürler; samimiyetle cumhuriyetçi olmakla birlikte, toplumsal davadan çok siyasi meselelere kafa yoran küçük ve orta sınıf bir radikal burjuvaziye bağımlıdırlar.

Bu kentler merkez iktidarın vesayetine katlanmakta zorlanmaktadırlar. Lyon'da, 1852'den beri, seçilmiş bir belediye işbaşına gelmemiştir; Marsilya'da belediyenin varlığı tehdit altındadır. Her yerde valiler kendi atadıkları belediye meclislerinin ve belediye başkanlarının dizginlerini sımsıkı ellerinde tutmaktadırlar. Belediyelerde, vilayetlerde, bölgelerde özgürlük talepleri yükselmektedir. Nancyli liberallerle meşrutiyetçiler, 1865'te hazırladıkları bir *Yerinden Yönetim Projesi*'nde şöyle demektedirler: "Komün bizde daha henüz oluştu; onu güçlendirmemiz (...) ili bağımsızlaştırmamız gerek." 1869 Paris seçimlerini, *Gerçekleştirilmesi Gereken Yıkımlar* programıyla ve "Fransa'nın ihtiyaç duyduğu şey zayıf bir hükümettir!" diyerek yürüttüğü kampanyayla kazanan Jules Ferry, Eugène Pelletan gibi bazı Cumhuriyetçiler buna onay verdiler. Gambetta, yerinden yönetim heveslisi olmamasına rağmen, Marsilyalıların karşısına çıktığında, onlara, kentlerinin geleneklerinden, özerk âdetlerinden, Fransa'nın yeni baştan kurulan New York'undan dem vurdu.

6-7 Ağustos 1870 belediye seçimlerinde, birçok il ve ilçe, muhalif veya cumhuriyetçi belediyeleri işbaşına getirdi: Marsilya, Toulouse, Nantes, Le Havre, Saint-Étienne, ülkenin orta ve güney kesimlerindeki, Akitanya ve Akdeniz bölgelerindeki birçok kent ve kasaba.

Devrim dizginlendi mi? – Ama bu kentler kır okyanusunun ortasındaki adacıklardır yalnızca. *Taşra* köylüye aittir, rejimin granitten temelidir. Fransızların yüzde 69'u nüfusu 2 binden az olan yerleşim yerlerinde yaşamakta, yüzde 51'i geçimini topraktan sağlamaktadır. 1870 Mayıs'ında, Rhône'un Jura ve Côte-d'Or'a kadar uzanan kesimi dışındaki kırsal bölgeleri evet dalgası sarmıştır. Bonapartçılık kesin bir şekilde rağbet görmektedir. İmparatorluk şatafatlı dönemindedir, hasat satışları iyidir; kente akın, kırsalda yer açarak buraları rahatlatmaktadır. Birçok ilde valilerin etkili gücünü, Katolik Kilisesi'nin nüfuzunu da bunlara eklemek gerekir. Köylüler, paylaşımdan yana olan kentli toplumculardan sürekli kuşkulanmaktaydılar; oysa, Bonapartların ilki kendilerine toprak için güvence –buna inanmaktadırlar–, ikincisi ise mülkiyet garantisi vermişti. Çoğunlukla köylülerin mülk sahibi veya tefecisi durumunda olan kentli *Beyler*i pek sevmemektedirler. Buna karşılık, kentli de köylüyü küçümsemekte, onu kaba saba, batıl inançlı, bayağı bulmaktadır.

Kendi kırsal tabanı üzerine kan tazelemiş olarak kurulan bir İmparatorluk: *Devrim arifesinin* idrak edildiğini kim iddia edebilirdi ki? *Devrim ile yakından ilgilenme*ye söz veren Émile Ollivier, aceleci davranan aşırıları, baskı ve kışkırtma yöntemlerini bir arada kullanarak, etkili komplolar düzenleyerek alt etmekte zorlanmadı. 30 Nisan 1870'te *Enternasyonal üyelerinin tümünün tutuklanması* emrini verdi. İşçi hareketi bundan ciddi biçimde ve özellikle de liderlerinin 8 Temmuz 1870'te ağır cezalara çarptırıldıkları Paris'te zarar gördü. Cumhuriyetçiler, 1870 Mayıs'ında aldıkları yenilginin sebepleri üzerinde çok düşündüler; genel

seçimin göz boyamadan ibaret olduğu ortaya çıktı. Seçimi eğitim ve propaganda yoluyla kazanmak ve bu uğurda çalışmak için en az bir kuşak daha beklemeleri gerekeceğini sanıyorlardı.

4 Eylül. – Hâlbuki, imparatorluğun önünde sadece birkaç ay kalmıştı. Ölümü, aşılmış olan bu kriz yüzünden olmayacaktı. Bunun gerçekleşmesi için Prusya'ya karşı 19 Temmuz'da tedbirsizce açılacak bir savaşın[10] fırtınalı rüzgârı gerekecekti.

Yenilgiler peş peşe geldi; Bazaine komutasındaki 100 bin kişilik Doğu ordusu, kendisini Metz'de kuşatılmaya terk etti. Mac-Mahon'un emrinde alelacele oluşturulan ordu yardım yetiştirmeye çalıştı; Sedan felaketi 2 Eylül'de gerçekleşti: 3 bin ölü, 14 bin yaralı, aralarında 39 generalle birlikte İmparator'un kendisinin de bulunduğu 83 bin savaş esiri.

Halkçı Paris savaşı neredeyse şoven bir heyecanla karşılamıştı. Sedan haberi 3 Eylül akşamı ulaştı. 4 Eylül Pazar günü, halk, kentin burjuva kesiminin de katılımıyla, Yasama Meclisi'nin bulunduğu Bourbon Sarayı önünde ayaklandı. Saat 14'e doğru imparatorluğun devrilmesi talebiyle içeriye girdiler. Yıkıcı savaşın mirasını yüklenmeye pek istekli görünmeyen Cumhuriyetçi milletvekilleri Paris ayaklanmasıyla dayatılmış bir cumhuriyete de razı değillerdi: Ülke bu isyanın peşinden gidecek miydi? Yine de, kalabalığın talebini dikkate almak gerekiyordu. Gambetta,

10) Bismarck, Alman birliğini gerçekleştirme hedefine 1870-1871 Fransız-Alman Savaşı sonunda ulaşmıştır.

"Vatan tehlikede olduğundan...", İmparatorluğun devrildiğini ilan etti. Cumhuriyet'in ilanı, geçmişte hep olduğu gibi, yine Paris Belediye Sarayı'nda yapıldı. Bir grup *katıksız devrimci*, halkın kendilerini görevlendireceği umuduyla orada beklemekteydi. Oysa, halk, çoğunluğu Paris milletvekillerinden oluşan geçici Ulusal Savunma Hükümeti'ni onlara tercih etti; dışişlerine Jules Favre, Seine valiliğine Jules Ferry, kentin belediye başkanlığına Étienne Arago, Garnier-Pagès, valiliğe cezaevinden çıkarılan Rochefort getirildi. Marsilya'yı [milletvekilliğini] tercih etmiş olmasına rağmen, Gambetta içişlerine, Bordeaux'dan Jules Simon milli eğitime, Saint-Étienne'den Dorian bayındırlığa atandılar. Başbakanlık görevi, muhafazakârların endişesini gidermek için, başkentin *asker, katolik ve Breton* ve biraz da Orléancı valisi General Trochu'ye verildi.

Şaşkınlık veren bir gündü! "Tüfekler çiçeklerle, çelenklerle süslenmişti; sitede bir bayram havası vardı. Böylesine yumuşak bir devrim asla görülmemiştir" (Jules Ferry). Bir görgü tanığının ifadesine göre, "dışı pırıltılı, içi küllenmiş, zayıf, kırılgan bir kütle gibi" çökmekte olan imparatorluğu –ne nüfuz sahipleri, ne burjuvalar, ne de askerler– hiç kimse savunmaya yeltenmedi. Olup biten, 1848'den kalma deyişle, *hor görülen bir Devrim* miydi? Cumhuriyet'in ilan edilmiş olması, tüm ihtimallerin, halkın tüm umutlarının yeniden gerçekleşebileceği çağın geri döndüğü anlamına gelmiyor muydu? Öncelikle, ortada bir savaş vardı.

II. Bölüm

KUŞKU YARATAN BİR SAVAŞ: 4 EYLÜL'DEN PARİS'İN DÜŞÜŞÜNE

4 Eylül Devrimi'nden 18 Mart'a giden yol yokuşsuz, engebesiz değildir: birçok dönemeçten geçmek gerekecektir.

I. – Paris: "yetmiş sekiz yıl sonra"

Olanaksız barış. – Cumhuriyet kurulur kurulmaz, *büyük bir tedbirsizlikle* barıştan söz edildi. Yeni hükümetin toparlanmak için buna ihtiyacı vardı. Sürgünden ayın 5'inde dönen Hugo, *Almanlara Mektup*'unda barıştan bahsediyordu: "Neden bu işgal, bir kardeş halka karşı bu vahşi çaba neden? Durun! Yoksa Attila ve Alarik çağını geri getireceksiniz..." 4'ü akşamında, Enternasyonalistler, *Alman ulusunun toplumcu demokrasisine* sesleniyorlardı: "Senin savaşın Fransız halkıyla değil, İmparator ile... 1793'te Avrupa ittifakına söylediklerimizi sana da söyleyelim: Fransız

halkı, toprağını işgal etmiş düşmanla asla barışmaz; (o) bütün özgür halkların dostudur... Gelin, Halkların Özgürlüğünü, Eşitliğini ve Kardeşliğini ilan edelim. Gelin, müttefik olalım, Avrupa Birleşik Devletleri'ni kuralım." Bu ütopik barış çağrısını yapan seslerde Büyük Devrim'in tınısı yeniden yankılanıyordu.

Barış, ama onurlu olmak koşuluyla: "Ne bir karış toprak, ne de kalelerimizden tek bir parça taş veririz." Oysa, Alman ilerleyişi sersemletici hızda sürüyordu; düşman 13'ünde Seine'e ulaştı, 19'unda Paris kuşatmasını tamamladı. Aynı gün, Jules Favre, *bu tekinsiz savaşı durdurma*nın koşullarını görüşmek üzere Ferrières'de Bismarck ile bir araya geldi. Demir Şansölye Alsace'ı, ayrıca Lorraine'in bir bölümünü ve beş milyar tazminat istiyordu. İktidardaki *toplumcu gruba*, alay edercesine, III. Napoléon'u kendi vagonuna bindirip geri gönderme tehdidinde bulundu. Şartlar fazlasıyla onur kırıcıydı. Büyük ölçüde kaybedilmiş olan savaşı sürdürmeyi göze almak gerekecekti.

Vatan ve Cumhuriyet. – Tarih yazıcıların belli bir kesimi, Cumhuriyetçi parti içindeki aşırı kanadın 1870'teki savlarından yola çıkarak, kısaca "*Jules'ler hükümeti*" (Henri Guillemin) diyerek geçiştirilen insanları kolayca göz ardı etmektedir. Trochu gibi meslekten askerlerin, Savaş Bakanı Le Flô'nun, çarpışmaların mutlu sonlanması ihtimaline kuşkuyla baktıkları doğrudur. *Jules*'lerin üçü de –Favre, Ferry, Simon– ılımlı cumhuriyetçiydi. Bu durumdan onların fazlasıyla yenilgi meraklısı oldukları sonucu mu çıkmaktadır? Onur kırıcı bir barış Cumhuriyet'i mahkûm etmez miydi? Kaldı ki, Vatan ve Cumhuriyet birbirinden

ayrılmaz şekilde iç içe geçtiğinde, Devrim'in hatırasına kök salmış inançlar görmezden gelinemez.

Paris kendisini savaşın heyecanına kaptırmıştı. Asker yok değildi; 50 bin kişilik ordu, 7 bin deniz piyadesi, 15 bin topçu ve istihkâm eri, düzenli birlikler, sağlam bir altyapı oluşturuyordu. Buna ilaveten, *Seyyar* Ulusal Muhafız'dan 90 tabur, kısa dönem askerlik yapmış, az eğitimli 100 bin kişilik yedek vardı. Son olarak, *Sabit*, yani asıl Ulusal Muhafız[1] bünyesinde, 20-40 yaş aralığında, sağlıklı ve henüz silah altına alınmamış olanlar vardı. Cumhuriyet, bu yurttaş milisinin *tümüne* birden çağrı yapmaya karar verince, mevcudunu kısa sürede 300 bin askere, taburlarının sayısını 60'tan 260'a çıkardı. Muhafızlara günlük 30, kadınlara 15 ve çocuk başına 5 kuruş ödeme yapılıyordu. Mütevazı bir gelirdi bu, ama çalışacak iş yokluğunda hayati öneme sahipti.

Paris sağlamca tahkim edilerek *ele geçirilemez* duruma getirildi. Kuşatmayı kaldırmak amacıyla destek istemek üzere, Eylül ortalarında Tours'a bir hükümet heyeti gönderildi; Gambetta 11 Ekim'de onlara katıldı. Heyetin toplayacağı ordular Paris kuşatmasını kaldırmaya gelecek, başkentteki kuvvetler onları karşılamak için kentten dışarıya *sel gibi* akacaktı. Gambetta, 21 Eylül'de, Birinci Cumhuriyet'in ilanının yıldönümünü şu sözlerle selamladı: "Atalarımız, yetmiş sekiz yıl önce, yine böyle bir günde Cumhuriyet'i kurarken Vatan toprağını çiğneyen yabancıya karşı ya özgürce yaşama ya da savaşarak ölme yemini

1) Ulusal Muhafız: Mevcut düzeni ve mülkiyeti korumayı hedefleyen sivil milis.1789'da, Paris halkının talebi üzerine kurulmuştur.

etmişlerdi... Bugün onları saygıyla analım ve yarın, tıpkı onların yaptıkları gibi, zafere ulaşmayı bilelim."

Yirmi bölgenin Merkez Komitesi. – Cumhuriyet ve vatan en aşırı uçtaki kızılları bile birbirlerine yakınlaştırdı. Blanqui, 7 Eylül'de çıkardığı *La Patrie en Danger*'nin ilk sayısında, "Ortada düşman varsa ne parti[cilik] kalır ne de görüş ayrılığı," diyecekti. Genç Cumhuriyet'e Enternasyonalistler de aynı güveni gösteriyorlardı, ama bunu küçük bir ayrım gözeterek yaptılar. 1793'ten kalma deyimle, *temkinli* olmak gerekiyordu: "Yürütülmekte olan savaş tüyler ürperticidir... Feodal monarşizmle cumhuriyetçi demokrasi ölümüne bir düelloya tutuşmuştur... Yine de, biz, birikmiş ve tehditkâr tepkiye karşı hazırlıklı olalım. Her mahallede teyakkuz komitelerimizi örgütleyelim ve 93'te çok yarar sağlamış olan bölgesel oluşumlara gidelim."

Teyakkuz komiteleri, inanmış cumhuriyetçilerin katılımıyla kuruldu. Her bölge, kendiliğinden oluşan kendi küçük yönetimine kavuştu. 13. bölgedekiler Blanquist, 15.-17. bölgedekiler ve Merkez-Doğu'dakiler (4, 10, 11 ve 12. bölgeler) Enternasyonalist, Montmartre ve Belleville'dekiler ise daha çok Jakobendi[2]. Komitelerin amacı yardımcı olmaktı, 6 Eylül hükümeti tarafından atanmış geçici belediyelerin görevlerini –polis, iaşe, okullar– üstlendikleri de oldu. Ardından, Paris'teki Yirmi Bölgenin Ulusal Savunma Merkez Komitesi'ni oluşturmak için her

2) Les Jacobins (Fr.): Jakobenler. Fransız Devrimi'nin radikal kanadını oluşturan siyasi gruptur. Toplantılarını yaptığı Jakoben Kilisesi dolayısıyla bu adla anılmıştır. Asıl adı "Anayasa Dostları Derneği"dir.

komiteden ikişer üye belirlendi; komitenin ilk toplantısı 11 Eylül'de, la Corderie-du-Temple Meydanı'nda yapıldı. Komite, ayın 14'ünde [sokaklara], polisin yerini Ulusal Muhafız'ın alması, yüksek memurların seçimle belirlenmesi, yiyecek karnesinde eşitlikçi bir düzenlemeye gidilmesi, "tüm savunma önlemlerinin halk tarafından denetlenmesi, genel seferberlik çağrısı yapılması" taleplerinin yer aldığı bir pembe afiş astırttı. 1917 Rusya'sındakine benzer şekilde, *güçlerde ikilik* olduğunu ileri sürmek haksızlıktır. Komite, en azından başlangıçta, kesinlikle rakip değildi. Halkın girişimlerini hükümet yararına seferber edip, onun yararına yönlendirerek yardımcı olmak istiyordu. Kısa bir süre sonra, hak talepleri, Paris'te seçimle işbaşına gelmiş bir belediye, tıpkı Devrim'de olduğu gibi, "Düşmanı yenmekte devrimci tavır gösteren, çıkarların birbiriyle uyumlu hale getirilmesini, yurttaşların doğrudan doğruya kendileri tarafından yönetilmesini kolaylaştıran egemen bir Komün" (22 Eylül) ekseninde odaklandı. Komün kelimesi ilk kez burada ortaya çıktı. Bu Komün bir karşı hükümet olmayacaktı: "Hükümete karşı belli bir parti muhalefeti yapmak asla söz konusu değildir... Tek iddiamız, tüm Paris halkını, cumhuriyetçi ilkelerden, hatta vazgeçilmez belediye haklarından, en basit ve en doğal biçimde yararlanabilir duruma getirmektir" (24 Eylül). Hükümet 28 Eylül'de belediye ve 2 Ekim'de de genel seçimlere gitme sözü verdi. İçişleri Bakanı Gambetta açısından Komün adını kullanmakta sakınca yoktu, bir Paris belediyesini de seve seve kabul edecekti.

Kuşkular. – Paris, yeniden kavuştuğu olağandışı bir ifade ve toplantı özgürlüğü havasını soluyordu. Gazete-

ler çoğalmıştı; üç büyük günlük gazete birden çıkıyordu: Aralık ayının başına kadar çıkan *La Patrie en danger* ile Félix Pyat'nın *Le Combat*'sı ve *Le Rappel*. Mahallelerde kurulan kulüpler genellikle teyakkuz komitelerinin içinden doğuyordu. Bunlar arasında, Cour des Miracles (2. bölge), Arras Sokağı (5. bölge), Pré-aux-Clercs (7. bölge) kulüpleri de vardı. Montmartre'daki Batignolles ve La Reine Blanche ile Belleville'deki Favié Salonu en çok rağbet görenleriydi. Gündem, kimi zaman Komün, kimi zaman da Savunma'ydı. Hükümete sürekli daha cesur olması telkin ediliyordu. Halk ağzıyla söylemek gerekirse, *sans-culotte*[3] geri gelmişti.

Hükümete gelince... Halkın enerjisinin bu şekilde kontrolden çıkmasına iyi gözle bakmıyordu. Ülkede –haklı olarak– bir geriye gidişten endişeleniyordu. Kurucu Meclis seçimlerini iptal etti, Paris belediye seçimini Eylül sonuna erteledi. Bu gelişmeler üzerine, Komün isteyenler –özellikle Corderie'de– taleplerini dile getirirken sertleştiler: "Komün, siyasi birlik demektir. Devlet veya ulus, Fransa'nın bir araya gelmiş komünlerinden başka bir oluşum değildir... Bir kalabalıktan ibarettik, nihayet kent oluyoruz" (8 Ekim). Yanlış olan, bu sözlerdeki *federalist* nitelikli vurguların zamanlamasıydı; savaşın gidişatı, dikkati daha ziyade merkezde toplamayı gerektiriyordu; çünkü bozgunlar devam ediyordu. Eylül ayının 23'ünde Toul, 29'unda Strazburg düştü; Paris'te, Châtillon'a 19'unda, Choisy-le-Roi'ya

3) Sans-culotte (Fr.): Donsuz, pantalonsuz, ayak takımından, baldırı çıplak... Konvansiyon döneminin en ilerici devrimcileridir. Aristokrat kesimin giydiği, gövdeyi sararak dizlere kadar inen pantalon yerine, çizgili bir aba kumaş pantalon giydikleri için bu adla anılmışlardır.

30'unda yapılan hücumların ikisi de başarısız oldu. Hükümet, görevinin üstesinden gelebilecek gibi görünmüyordu. Kentte öfkeli kıpırdanmalar baş gösterdi; 26 Eylül'de 140 taburun komutanları Belediye Sarayı önünde toplandılar; 5 Ekim'de, Flourens, Belleville Keskin Nişancılar Müfrezesi'nin başına geçti; 6 ve 7 Ekim tarihlerinde 13 ve 14. bölgelerin Blanquistleri, 8'inde de Enternasyonal'in ve teyakkuz komitelerinin üyeleri gösteri düzenlediler. Talepleri: *Sonuna Dek* savunma; bir de belediye veya *komün* seçimlerinin yapılması.

31 Ekim. – Düşmanlaşan, halkın yalnızca bir kesimiydi. Ulusal Muhafız komutanları, gösteri yapmayı öğrettikleri askerleri tarafından artık istenmez olmuşlardı. Enternasyonal, Ekim ortalarında, Yirmi Bölge Komitesi'nden çekilme kararı aldı; güçlerini yararsız siyasi gösterilerle harcamak yerine, kendi örgütlenmesini yeniden oluşturmayı tercih etti.

Bazaine'in, 27 Ekim'de, emrinde 106 bin asker, 6 bin subay ve 50 general olduğu halde Metz'de teslim oluşu bir ihanetti. Fransa son düzenli ordusunu da burada kaybetti. Haberi 30'unda alan Paris, aynı gün, le Bourget hücumunun (28-30 Ekim) başarısızlıkla sonuçlandığını ve Thiers'in Avrupa saraylarına yaptığı gezi dönüşünde barış teklifinde bulunduğunu öğrendi.

31 Ekim'de başkentin üzerine bir hoşnutsuzluk dalgası çökmüştü. Birçok hareket arasında birleşme olduysa da, bütünlük sağlanamadı. Sabah saatlerinde, teyakkuz komitelerinin delegeleri, ardından Ulusal Muhafız taburları, Metz'den gelen umutsuz haberin hesabını hükümete

sormak için Belediye Sarayı'na yürüdüler. İlçe belediye başkanları, topluca, Paris'te belediye seçimleri yapılmasını talep ettiler, bunun yapılacağına dair de söz aldılar. Corderie Komitesi sabah saatlerinden beri orada bekliyordu. Heyetler, öğleden sonra, Komün talebiyle Grève Meydanı'nda toplandılar. 4 Eylül günü, iktidarda yer almaları istenmeyen aşırı solcular –Delescluze, Félix Pyat, Flourens...– Komün evine koştular; Flourens, Belleville'den getirdiği 500 kişilik bir kuvvetle kapıları zorladı. Belediye Sarayı'nda mahsur kalan hükümet büyüyen kalabalığın eline esir düştü.

Her grubun dile getirdiği talep farklıydı. Flourens, Halk Kurtuluş Komitesi kurmak için, en başa kendi adını koyduğu bir listeyi alkışlattı. Bu listede, Victor Hugo ve sağlam cumhuriyetçilerden Bakan Dorian'ın yanı sıra, Ledru-Rollin ve Louis Blanc'ın da adları vardı. *Geçici hükümetin düşürülmesi ve yerine yenisinin kurulması* talebi Pyat ve Delescluze tarafından dile getirildi. Corderie'den gelenler ise *Paris'in sadece askeri çıkarlarının sorumluluğu*nu üstlenecek bir Komün istiyorlardı. Saat 18'de gelen Blanqui, hareketi bir düzene sokabilmek için boşuna uğraştı. 19. bölgede Jules Vallès belediyeyi işgal etti. 20. bölgede porselen sanatçısı Oudet devrimci bir komite kurdu. Olanlar, tarifsiz bir başıbozukluktan ibaretti, zaten kısa sürede kendiliğinden bitti. Kargaşadan faydalanarak gizlice kaçan Ferry, iki seyyar Breton taburu ve 50 bin kişilik Ulusal Muhafız gücüyle birlikte, geceyarısından hemen önce geri döndü ve Belediye Sarayı'nı yeniden işgal etti. Blanqui ve Flourens'in gitmelerine, haklarında kovuşturma yapılmayacağı vaat edilerek –tutulmayacaktı bu söz– göz yumuldu. Belediye seçimleri sözü ise yerine getirilecekti.

Hükümetin varlığına ciddi bir tehdit oluşturmayan bir öfke dalgasıydı bu. Hükümet, 3 Kasım tarihli halkoylamasında, "Paris Halkı, Ulusal Savunma Hükümeti'ne güven duyuyor mu?" diye sordu. Halkın cevabı, 53 bin 584'e karşı 323 bin 373 oyla, evet oldu. Sadece 20. bölge, o da az bir çoğunlukla, hayır dedi. Ayın 5 ve 7'sindeki seçim işlemleri kentin genelinde değil, yirmi bölgenin her biri için, ayrı ayrı yapıldı. Sabırsızlar alabilecekleri en iyi sonuçları elde ettiler. 20. bölge, belediye başkanlığına Jakoben Ranvier'yi getirdi, 19. bölge Delescluze'de karar kıldı. Ama her ikisi de firarda olduğundan, seçildikleri bölgeler geçici komisyonların idaresine bırakılacaktı. 11. bölgeyi fazlasıyla radikal olan Mottu'nün liderliğindeki Enternasyonalist bir ekip yönetecekti. 18. bölge genç hekim Clemenceau'yu, 3. bölge sıkı solcu Bonvalet'yi seçti. 13. bölge üç Blanquist yardımcı seçerken, 14 ve 15. bölgeler yardımcılık görevlerine üçer sosyalist getirdiler. 17. bölgenin yardımcı belediye başkanlığını Enternasyonalist Malon üstlendi. Diğer seçim bölgelerinde kazananlar, ılımlı cumhuriyetçilerdi.

II. – Taşra, I

Alışılmış kolaylık nedeniyle, olayları aktarmaya önce Paris'ten başladık. Aynı tarihlerde, taşrada farklı boyutlarda hareketler ortaya çıkıyordu.

Lyon Komünü: 4 Eylül 1870. – Paris, Cumhuriyet'i 4 Eylül akşamı ilan etmişti. Lyon, aynısını, kendi isteğiyle, sabahın 9'unda yaptı. Devrim, kızıl bayrağını çektiği bele-

diye binasında, üyelerinin çoğu işçi ve esnaf olan bir Halk Kurtuluş Komitesi kurdu.

Lyon kenti, 6 Eylül'de, Gambetta'nın yeni görevlendirdiği Olağanüstü Komiser ve Vali Challemel-Lacour'u karşıladı. *Delege-yurttaş* Challemel'den, sadece Lyon yerel hükümeti ile merkez hükümet arasında irtibat sağlamakla yetinmesi (Halk Kurtuluş Komitesi, "Komün'ü ilgilendiren her konuyu kendi elinde tutma hakkını saklı tutar") rica edildi. Aldığı tedbirler, Paris Komünü'nün alacağı tedbirlerin öncülüydü, hatta onu geçtiği durumlar dahi oldu. İdareciler ve yüksek memurlar görevden alındı. Kentte adalet bir Genel Güvenlik Komitesi, asayiş ise seçilmiş komiserler tarafından sağlanacaktı. Komite, Kilise ve Devlet arasında *devrimci ayrılık* ilan etti, tarikatlar kaldırılacak ve malları yed-i emine alınacak, öğretim laikleştirilecekti. Halkta hoşnutsuzluk yaratan bağış toplama uygulaması kaldırıldı; kent, kaynak yaratmak için Ulusal Savunma'dan kaçmış olanların mallarına el koyacak ve tüm değerlere yüzde 0,5 oranında vergi uygulayacak, bu amaçla her yurttaş servet beyanında bulunmakla yükümlü kılınacaktı. Guillotière Mahallesi kendi devrimci komitesi tarafından yönetilmeye başladı; burası Özerk Komün oldu.

Ama Lyon sonunda meşru zemine geri döndü. Halk Kurtuluş Komitesi, 15 Eylül'de, yerini seçilmiş bir Komün Meclisi'ne bıraktı. Bu oluşum daha az radikaldi; doğru şubeler açma hamlesini sürdürdü, sağlam cumhuriyetçi niteliğinden de ödün vermedi. Kent, İmparatorluğun tanımayı reddettiği özgür belediyede karar kılarak, başkanlığına kendisi ılımlı olsa bile cumhuriyetçiliği öyle olmayan Hénon'u getirdi. *Kendisini Lyon'un egemen ve mutlak*

otoritesi olarak gören yeni Meclis'teki üyeler arasında ilk Komite'nin birçok üyesi bulunuyordu. Komite, Yerleşik Ulusal Muhafız'ı silahlandırdı, Rhône gönüllülerinden beş lejyon oluşturarak bir *Lyon savunması* kurdu ve bu amaçla on milyonluk yurtsever katkısı uygulaması başlattı. Ekim ayında, işsizliğe karşı önlem olarak, 3 frank yevmiye ile 2 milyon 13 bin kişinin istihdam edildiği şantiyeler açıldı. Kurulmakta olan, Lyon Komünü'ydü ve bu da Paris'in altı ay sonra benimseyeceği Komün'e Lyon'un kendi tarzında yaptığı özgün bir başlangıçtı.

Bu yeni cumhuriyetçi düzen, Lyon halkının geniş kesiminin rızasını almışa benziyordu. "Kendi kendilerini yönetmek istiyorlardı," diye gözlemde bulunur Vali Challemel-Lacour ve Lyon'daki "bütün sınıflarda, komün şubeleri oluşturmak için çok derin ve şiddetli bir arzu" yatıyordu diye de ekler. Tarafsızlığı tartışmalı olan valiye göre, "sadece işçi sınıfının ortak arzusu değildi bu; özellikle çalışan ve aydın burjuvazi tarafından, hatta mali ve yüksek ticari çevrelerce de paylaşılmaktaydı".

Bununla birlikte, bu küçük hükümet için yol almak her zaman kolay değildi. Vali Challemel-Lacour kendi ayrıcalıklarını kurtarmak derdindeydi. Garnizon, General Mazure'ün bunaltıcı komutası altındaydı. Otorite, yetkileri yeterince net tanımlanmamış özgür bir belediye, Jakoben bir vali ve homurdanan bir generalden oluşan tuhaf bir üçlü arasında paylaşılmıştı. Küçük bir fırtına rüzgârını hissettirmeye başladığı sırada, Lyon Komünü düşe kalka ilerliyordu.

28 Eylül. – Büyük çoğunluğu Enternasyonal üyelerinden oluşan hırslı kesim gidişatı fazla gevşek buluyordu.

Bunların Bakunin'den etkilendikleri söylenmiştir. İsviçre'de bulunan anarşist lider olayların uzağında kalmış sayılmazdı; *eşini dostunu* eyleme kışkırtıyor, "devletin devrildiğini, tabandan yukarıya doğru, her zeminde cesurca ilan etmek (...) anarşik bir ayaklanma" başlatmak yönünde telkinde bulunuyordu. Ezeli düşmanı Marx'ın alay etme zevkinden kendini mahrum etmeyeceği maceracı bir ütopyaydı bu. Yine de, proje özgün bir ileri görüşlülük sergiliyordu. Savaşın idaresini üstlenmesi beklenebilecek adres, abluka altında kalmış, savunmada tıkanmış bir Paris olamazdı. Taşra, özellikle de güney kentleri buna ön ayak olmalıydı. Buralarda "tehlikeli *halkçı* tutkuları körüklemek", "Fransa'nın kurtuluşunu sağlayacak devrimci komünleri her yere yaymak" gerekiyordu. Rus [Bakunin] 15 Eylül'de Lyon'a geldi. Taraftarları ayın 17'sinde *Fransa'nın Kurtuluşu Komitesi*'ni kurdular; dış mahallelerdeki ve ulusal şantiyelerdeki işsizler arasında birkaç taburluk destek bulan komite, öteki kentlere örnek teşkil edecekti. 27'sinde sert bir duyuru yayımladı: "Devletin iktidarsızlaşmış idari ve yönetsel mekanizması lağvedilerek, mevcut tüm belediye teşkilatları görevden alınmıştır, bunların yerine *Fransa'nın Kurtuluşu Komiteleri* getirilmiştir; tüm yetkileri doğrudan Halk denetimi altındaki bu komiteler üstlenecektir. Her idare bölgesine ait merkez komitelerin, Fransa'nın Kurtuluşu için Devrimci Konvansiyonu oluşturmak üzere buraya ikişer temsilci göndermeleri gerekmektedir... Konvansiyon en kısa zamanda toplanacak ve ilk toplantısını Fransa'nın ikinci büyük kenti olan ve ülke savunmasını güçlü bir şekilde düzene sokabilecek durumda bulunan Lyon'un Belediye Sarayı'nda yapacaktır..."

28'inde yaklaşık on bin kişilik küçük bir isyancı grubu gösteri yapmak için Terreaux Meydanı'nda toplandı. *Mevcut her şeyi devirme*ye hazırlanmış yüz kadar komplocu, belediyeyi ele geçirerek, burada bir devrimci komite görevlendirdi. Vali, belediye başkanı ve general tutuklandılar. Bu arada, Cluseret, *Federatif ve Devrimci Güney Orduları* komutanlığı görevine getirildi. Ne var ki, belki yorgunluktan, belki de kararsızlığın etkisiyle, göstericilerin sayısı giderek azalıyordu. Saat altı buçukta, üstelik işçi Croix Rousse Mahallesi'nin *iyicil* Ulusal Muhafız taburları tarafından dağıtıldılar. Saat 19'u gösterdiğinde, onlar adına her şey şansız şöhretsiz sona ermişti. Zaten Komünleşmiş olan Lyon bu macerada isyancıların peşine takılmamıştı. Kısa bir an süren bu baş dönmesi valiye yaradı. 28 Eylül'ü izleyen günlerde, Enternasyonalistler başta olmak üzere, tahrik yuvalarını derhal dağıtmaya girişti, belediyenin yetkilerini azar azar kırptı. Bununla birlikte, Kent, radikalliği ehlileştirilmiş olsa da, bir belediye meclisini ve onunla birlikte komün unvanını korudu. *Fransa'nın ilk* komünüydü bu ve sağlam şubelere sahipti.

Marsilya ve Ligler dönemi. – 4 Eylül'den beri ülkenin Orta ve Güney vilayetleri üzerinde bir özgürlük rüzgârı esmekteydi. Ağustos 1870 belediye seçimlerinden sonra bu kentlerin çoğu cumhuriyetçi belediyeleri işbaşına getirmişlerdi. Bonapartçı idarenin tasfiyesiyle birlikte (Gambetta 85 valiyi görevden almıştı) birçok kent, Lyon'un yaptığı gibi, geniş yetkilerle donatılmış şubelerin desteğinde, çoğu radikal nitelikli cumhuriyetçi belediye meclisleri veya komiteler oluşturdu. Etrafları, onları daha da ileri gitmeye

teşvik eden halkçı kulüplerle veya derneklerle çevriliydi. Grenoble'da, Montpellier'de, Toulon'da, Perpignan'da, Narbonne'da; ülkenin Orta kesiminde; Limoges'da, Saint-Étienne'de, Creusot'da (işçi Jean-Baptiste Dumay kendisini buranın belediye başkanı ilan etmişti), Dijon'da, Chalon-sur-Saône'da, Moulins'de, Mâcon'da, Vierzon'da... Halk kurtuluş komiteleri, Güney-Batı'da, Toulouse civarında (bu bölgede sekiz kulüp vardı), Carcassonne'da, Auch'ta, Foix'da, Pamiers'de alkışlanıyordu. Fransa, Seine'in kuzey tarafında, kendisini birdenbire düşman tarafından işgal edilmiş buldu. Yurtsever komitelerin sayısı, Lille, Boulogne, Amiens, Saint-Quentin, Rouen bölgelerinde daha az değildi. Nantes'ta radikal bir *Demokratik Birlik* vardı; burada, nispeten ılımlı bir *Cumhuriyetçi Komite* onunla rekabet içindeydi.

Marsilya'da ise Ağustos'ta seçilmiş olan ılımlı cumhuriyetçi Belediye Meclisi kentin idaresini elinde tutmayı sürdürüyordu. Ama 5 Eylül'de bir Halk Kurtuluş Komitesi tarafından kuşatıldı. Komitenin gücü, liman işçilerinden ve Enternasyonal şubesinden toplanmış *yurttaşlar*ın oluşturduğu bir muhafız birliğine dayanıyordu. Gambetta'nın 7 Eylül'de özel temsilci olarak buraya gönderdiği, 1850'li bir Montanyar olan olağanüstü komiser Alphonse Esquiros halkın coşkusuna katıldı. Belediye ve Halk Kurtuluş Komitesi, onun izniyle, valilik bünyesinde bir İl Komisyonu kurmak üzere anlaştı. Burada söz konusu olan, Kent belediyesinin özgürlüklerinden fazlasıydı; hareket tüm bölgeye yayılıyordu. 18 Eylül'de, Marsilya, Lyon, Grenoble ve Montpellier, Esquiros'nun idaresinde, *Cumhuriyetin Ulusal Savunması* İçin Güney Ligi'ni kurma kararı aldı.

Languedoc ve Rhône Vadisi'ndeki on beş il de birliğe katıldı; Lig'in merkezi Marsilya oldu. [Lig'in] 18 Eylül açıklamasında, "Ulusal Savunma'nın örgütlenmesi için Güney illerine acilen hareket serbestliği vermek gerektiğini düşünmekteyiz," deniyordu: "Paris yenik düşerse, geride hâlâ bir Fransa kalmış olmalı... Bölgesel bir taşra savunması oluşturmalıyız... Silahlarımızla birlikte Marsilya'dan yola çıkıp, geçtiğimiz her yerde kutsal savaşı anlatarak halkı ayaklandırmalı, Rhône Vadisi boyunca çığ gibi akmalıyız..." (26 Eylül). Plan, Marsilya'daki bazı Enternasyonalist militanlar üzerinde etkili olan Bakunin'in o günlerde tasarladığı projeye çok benziyordu. Yapılması gereken, taşra güçlerini, taşradan yola çıkarak harekete geçirmekti. "Bizler, Güney'de, Fransa'nın diğer bölgelerinden ayrı bir siyasi birlik kurmak isteğinde değiliz; Cumhuriyet bir ve bütün kalmalıdır... Söz konusu Güney konfederasyonu devlet içinde bir devlet değildir. Güney, Fransa'nın geri kalanından ve Paris'ten ayrı düşünülemez."

Özerklikten, *federalizm*den söz edildiği de oldu (Louis Greenberg). Bu kadarı fazlaydı. Zaten Esquiros ve Lig'in liderleri buna karşı çıktılar. Gerçi, *Lig*, merkezin vesayetinden kurtulmak istemiyor değildi; amaçlarında ve yöntemlerinde radikaldi. Bunlar, imparatorluk personelinin titizlikle tasfiyesi, seferberlik [ilan edilmesi], aktif ordunun lağvedilmesiydi; ayrıca, "servet vergisi [getirilmesi]... 30 milyonluk istimval [yetkisi kullanılması]... Tüm silah ve cephaneye, atlara el konulması... Tehlike anında Fransa'yı terk etmiş tüm vatan hainlerinin mal varlıklarına el konulması". Tabii, ruhban sınıfının mal varlıklarına el konulması, Kilise ile Devlet'in ayrılması, okulların laikleşti-

rilmesi, savaş süresince tüm memur maaşlarına 2 bin 400 franga kadar yıllık kesinti uygulanması da buna dahildi.

Karar da güç de tabandan geliyordu; halk denetimi kesintisiz olmalıydı: "Hükümet idareleri ve belediye makamları üzerinde denetimi ve gözetimi, özgür tartışma yoluyla aydınlatılmış kamuoyu sağlayacaktır... Lig, halk egemenliği ilkesine dayalı, bağımsız bir cumhuriyetçi birliktir" (5 Kasım).

Ekim başında, Toulouse çevresinde, daha Jakoben tavırlı bir Güney-Batı Ligi (savunduğu, *Halkın Kurtuluşu yararına* bir *diktatörlük*tü), Besançon dolaylarında da bir Doğu Ligi projesi ortaya çıktı. Bir Batı Ligi'nden söz edildiği oldu. Birkaç Breton valinin bir araya gelmesinden ibaret bir oluşumdu bu. Savaştan sorumlu Gambetta, nâm-ı diğer "Devletin Yurtseveri" (Bakunin), bölgeci olduğunu düşündüğü bu tür girişimlere hiç iyi gözle bakmıyor, yurtsever iradeyi sımsıkı bir arada tutmanın gerektiği böyle bir dönemde kuvvetlerin parçalanmasından korkuyordu. 13 Ekim'de Tours Delegasyonu ile Güney Ligi birbirinden koptu. 16'sında, Esquiros, *özerklik heveslilerini* daha iyi dizginleyebilmek için istifaya zorlandı, onun yerini almak üzere, Bouche-de-Rhône vilayeti ile Güney Ligi'nin başına 1850'li bir başka Montanyar olan Gent getirildi. 25 Ekim'de Lig son bir manifesto yayımladı; bu andan itibaren onun izini kaybediyoruz. 22 Kasım'da, Güney-Batı Ligi, *dayanışma içindeki tüm Liglere direniş* çağrısı yaptıktan sonra, başkaca hiçbir hayat belirtisi göstermedi. Bu önemli güney ligleri konusunda şimdiye kadar pek az araştırma yapılmıştır. Hareketin Hérault vilayetinde güçlü bir şekilde tuttuğu, buna karşılık, komşu Gard'da etkisinin zayıf

kaldığı bilinmektedir. Tıpkı Grenoble, Toulon, Cannes, Nice belediyeleri gibi, Lyon komün belediyesi de buraya katılmıştı. Önemi ve kapsamı hakkında herhangi bir değerlendirme yapabilmek hâlâ mümkün olmamaktadır.

III. – Cumhuriyet'in kışı, Devrim sularının çekilmesi

Taşranın alacakaranlığı. – Metz'in teslimiyeti, Paris'te olduğu gibi, diğer büyük kentlerde de kısa ve şiddetli sarsıntılara yol açtı. 30'unda Grenoble, 31'inde Nîmes, Saint-Étienne, Toulouse, Brest ayaktaydı. Marsilya'daki eylemler ciddiydi. Kalabalık, İl Komisyonu'nun çağrısıyla valiliği işgal etti; bunlar da, Lyon'dakiler gibi, Bakunin ve Enternasyonal yanlısıydı. Komün seçimlerine hazırlanıyorlardı. Vali Gent, *yurtseverler*le ulusal muhafızlar arasında yaşanan kısa süreli bir yaylım ateşinin ardından, düzeni yeniden sağlamakta zorlanmadı. 6 Kasım'da, Lyon'u ayaklandırmaya çalışan *Federatif Merkez Komite*'yi lağveden Challemel-Lacour, Ain, Ardèche, Drôme, Loire, Rhône, Saône-et-Loire vilayetlerinde de savaş hâli ilan etti.

Radikal taşrada tarihin alacakaranlığa karıştığı zaman aralığıdır bu. Ülkenin Orta ve Güney bölgelerindeki 14 vilayetten toplam 19 gazeteyi temsil eden cumhuriyetçi gazetecilerin 21 Ocak 1871'de Toulouse'da yaptıkları kongre kayıtlara geçmiştir. *La Dépêche du Midi*, *L'Émancipation de Toulouse*, Lyon'dan *Le Progrès*, Marsilya'dan *L'Égalité* ve *Le Peuple*, *La Liberté de Hérault et du Gard* ve özellikle Montpellier'den, Güney Savunması'nın en radikal

taraftarlarından Jules Guesde'in gazetesi *Les Droits de l'homme*... Paris'in teslim olması halinde (ki eli kulağındaydı), mücadeleyi sürdürme ve zafere ulaşma yemini ettiler. Bu kongre, muhtemelen, Güney-Batı Ligi'nin gidebildiği son noktaydı.

"Taşra kentleri, Savunma'yı ve Cumhuriyet'i ciddiye almışlardı" (Lissagaray). Vatan ve Savunma, tıpkı 1849-1851'de, güney vilayetlerinde olduğu gibi, *saygın* ve *adil*, demokratik ve toplumcu Cumhuriyet ile bütünleşmişti. Paris'ten bağımsız özsavunma. Aslında, taşra, Komün konusunda da *Paris'in önünde*ydi (Jeanne Gaillard). Lyon başta olmak üzere, Merkez, Güney-Doğu ve Akitanya bölgelerindeki birçok vilayet ve yerleşim merkezi, 1870 Kasım'ından 1871 Mart'ına kadar, hatta daha sonrasında da, yerel cumhuriyet özgürlüğünü, izin verildiği ölçüde, olabildiğince yaşamışlardır.

Kuşatma altındaki Paris. – Kışın gelmesiyle birlikte, abluka altındaki Paris'te durum daha da kötüleşmiş, tüm faaliyet durmuştu. Başkent, kale bedenindeki veya askeri talim derslerindeki muhafızları fazlasıyla meşgul eden bir *disoccupati*[4] kentine dönüştü. Abluka, kenti açlığa mahkûm etmişti, yiyecek karnesi *pahalıya* mal oluyordu. Ölümler iki kat arttı (yüzde 57). Paris'te açlık ve soğuk yüzünden isyanlar başladı. Yine de, Kent iyi dayanıyor, Gambetta'nın taşrada heyecanla seferber ettiği *Loire ordularının* gelip kendisini kurtarmasını bekliyordu. Gambetta, 11 Ekim'de Tours'a ayak bastığı anda, büyük bir kuvvet

4) Disoccupati (İt.): Aylak takımı.

toplamıştı. Lincoln'den, Amerikan İç Savaşı'nda Kuzey Eyaletleri'nin seferberliğinden dem vuruluyor, o savaşın tam üç yıl sürdüğü ise göz ardı ediliyordu. 14 Kasım'da, bir Loire ordusu Orléans'ı geri almayı başardı, ama Paris'e kadar ilerleyemedi. Chanzy komutasındaki ikinci bir ordu, Mans yönünde ilerleyen düşmanı durdurmakta zorlandı. Faidherbe'in Kuzey ordusu, Kuzey ve Pas-de Calais vilayetlerini özgürleştirmekte başarılı olduysa da, Amiens'i geri alamadı. Garibaldi'nin 15 bin *Kırmızı Gömlekli*sinden takviye alan Bourbaki'nin Doğu ordusu, direnmeyi sürdüren Belfort'un yardımına koştu. Hiçbir cephede kesin başarı sağlanamadı.

Devrimci örgütler giderek daha sert suçladıkları hükümetten artık sadece, *ulusal ihanet* yönetimi olarak söz ediyorlardı. Dinleyicilerinin sayısı ise sınırlıydı: 30, en fazla 50 bin Parisli. Sayıları Ekim ayından beri sürekli azalıyordu. Kulüpler boşaldı, *kızıl* partinin etki alanı birkaç mahalleye kadar –Belleville, Batignolles, 13, 14. bölgeler– düştü. Kalabalıklar çekilince, yüz kadar Blanquisti bir araya getiren *13. Bölge Demokratik ve Toplumcu Kulübü* tarzındaki oluşumlara gidildi. Birkaç devrimci gazete ayakta kalmakta zorlanıyordu: *L'Œil de Marat, moniteur des 19e et 20e arrondissements* yalnızca iki sayı –29 Kasım ve 2 Aralık– çıkarabildi. Yirmi Bölge Komitesi'nce kurulan *Sonuna Dek Savunma* İçin Cumhuriyetçi Lig'in çıkardığı *La Résistance*, 10 Kasım'dan 19 Aralık'a kadar, 12 sayı çıkabildi; Enternasyonal'in Batignolles şubesi tarafından yayımlanan *La République des travailleurs*, 10 Ocak'tan 4 Şubat'a kadar, altı sayı basıldı. *Aşırılık yanlıları* için üzücü bir dönemdi.

Kızıl Afiş. – Blanquistlerin ağırlıkta olduğu Corderie Komitesi, görünüşte ses getiren, ama hiç yankısı olmayan bir harekete kalkışarak, 5-6 Ocak gecesi *Kızıl Afiş*'i bastırdı: "Hükümet ulusal savunmayı 4 Eylül'de üstlenmişti; bu görevini yerine getirdi mi? Hayır! 89'un Bastille'leri yıkan, tahtları deviren büyük Halk'ı daha ne olmasını bekliyor? Kalbinin açlıktan ve soğuktan donmasını mı? 4 Eylül'ün politikası, stratejisi, yönetimi, İmparatorluğun uzantıları yargılanmıştır. *Meydan Halk'ındır, Meydan Komün'ündür!*" Metnin altındaki 140 imzanın sahipleri, *Yirmi Bölgenin Komünal Delegasyonu*'nu oluşturdular. Bunun, teyakkuz komitelerinden geriye kalanlarca kurulmuş bir karşı-hükümetin ilanı anlamına geldiği açıktır. Heyet, Bozgun hükümetinin yerini almayı, bir Komün kurmayı, her şeyi kurtarabilecek bir Komün oluşturmayı teklif ediyordu. Ne var ki, etkisi suya yazılmış yazı gibiydi: Parisliler kılını kıpırdatmadı.

Savaşın son yıkıcı yenilgisi, kuşatmayı Batı yönünden zorlamak için Ulusal Muhafız'ın ilk kez –ve yeterince hazır olmadığı halde– cepheye sürüldüğü Buzenval'de yaşandı (19 Ocak 1871). Paris son öfke nöbetine 22 Ocak'ta, bu yenilgi üzerine tutulacaktı. Batignolles'den gelen bir avuç Enternasyonalist, 18. bölgeden, Louise Michel'in de aralarında dikkat çektiği bazı devrimciler ve 13. bölgenin 101. taburundan 200 kadar Blanquist Belediye Sarayı'na yürüdü. İsyancı saflarından bir talihsizlik eseri sıkılan tek kurşun, seyyar Bretonlar'ın ateşle karşılık vermelerine yol açtı ve Devrim ilk kayıplarını verdi. Bu, hafızalarda yer etmiş trajik bir olaydır. Kalabalığa ateş açılması emrini vermekle suçlanan Belediye Sarayı'nın Komutanı Chaudey,

Komün'ün elinde rehin olduğu 23 Mayıs günü, bunun bedelini hayatıyla ödeyecekti.

Devrimin sağlam kadroları vardı; eksik olan, askerdi. Tam yüz otuz beş gündür süren abluka bitmek bilmiyordu. Prusya topları 5 Ocak'tan itibaren başkent üzerinde daha bir şiddetle patlamaya başladı. Askeri durum, Bordeaux'ya çekilmiş olan Gambetta'nın çabalarına rağmen, ümitsiz görünüyordu; İkinci Loire Ordusu, 12 Ocak'ta, Le Mans önlerinde, birkaç gün sonra Doğu'da, Héricourt'da, 19'unda ise Kuzey'deki Saint-Quentin'de yenilgiye uğramıştı: Savaş kaybedilmişti. Ama başkent durumu kabullenmeye kesinlikle yanaşmıyordu ve umudunu, umut kalmış olmasa da, koruyordu.

III. Bölüm

PARİS'İN İSYANI

I. – "Her şeyin ortasında bu ucube barış"

Paris'te, Kuşatma boyunca Komün'den epeyce söz edilmişti. Farklı yorumlanmış olan kelime, henüz bir avuç aşırının toplanma çığlığından ibaretti. Halk, iş başına kendisinin getirdiği cumhuriyetçi hükümete güven duymayı sürdürüyordu.

Teslim sözleşmesi. – Hükümetin ateşkes talebinde bulunduğu haberi 28 Ocak'ta yıldırım gibi düştü. Artık son dönemece girilmiş olduğunu, Ulusal Muhafız Federasyonu'nun kurucusu Mimar Arnold, 10 Mart'ta, şu sözlerle ilan ediyordu: "Son umutların da tükenmesi gerekliydi... Kendisini sürekli olarak küçümseyen alçaklar tarafından rezilce aldatılmış Halk'ı, bu kahramanı, bu Paris'i, bu şehidi artık görmek gerekliydi... Güvenmeye böylesine bir saflıkla hazır bu halkın, kendi onurunu ve özgürlüğünü korumak adına, kendisinden başka güvene-

bileceği hiç kimsesi kalmadığını nihayet anlaması için her şeyin ortasında bu utanç verici, bu ucube barış[ın olması] gerekliydi..."

Ateşkes koşulları çok ağırdı; çarpışmalar tüm cephelerde durdurulacaktı: Başkent teslim edilecek, ama üstüne Fransa da verilecekti. Almanya, ancak seçilmiş bir Meclis'in meşru hükümetiyle antlaşma yapacaktı. Özellikle Paris yara almıştı; yenilmediği halde teslim oluyordu. Tabyalarını bırakması gerekecek, elinde sadece 12 bin kişilik bir garnizon tutabilecekti. Bununla birlikte, Ulusal Muhafız'ın silahları kendisine bırakılıyordu. Bu tavizi koparan Jules Favre, duyduğu pişmanlığı sonradan acı acı dile getirecekti. Ateşkesin süresi yirmi bir gündü; bu süre bir hafta uzatılacaktı. Onlarca muhafız taburunda erler ve subaylar, seyyarlar, topçu piyadeleri protesto eylemi yaptılar. Arkasından, matem, yavaş ve sağır, işlemeye başladı: hüzünlü bir şaşkınlık, ardından öfke.

8 Şubat seçimleri. – Ulusal Meclis için oylama 8 Şubat'ta yapıldı. Seçimlerden çıkan, *bulunmaz meclis*ti[1].

Seçim kampanyası olmadı ya da yok denecek kadar kısa sürdü. Bölge aday listelerinin karışıklığı içinden çıkı-

1) *Bulunmaz Meclis (Chambre introuvable)*: Fransa'da, İkinci Restorasyon döneminin başında (1815) yapılan genel seçimlerde, Eski Rejim'e dönmek isteyen ultralar (aşırı kralcı milletvekilleri) parlamento çoğunluğunu ezici bir üstünlükle (389 sandalyeden 350'si) ele geçirmişlerdi. Kral XVIII. Louis, aşırılığı kendisine dahi fazla gelen parlamentoyu *Bulunmaz Meclis* olarak nitelendirmiş, onu ılımlı bir çizgiye getirmeyi ve devrimcilerle uzlaştırmayı başaramayınca da on ay sonra feshetmiştir.

lacak gibi değildi. Tutanak tutulmadığı için oy kullanmayanlar doğru dürüst sayılamadı; muhtemelen çoktular.

Ama biz, bu duruma bakarak, bazılarının yaptığı gibi, seçim sonuçlarına *siyasi anlamdan tümüyle yoksun* bir şeymiş gözüyle bakmayacağız. Oylar barış içindi ya da ona karşı verilmişti; ama aynı zamanda özgürlük içindi veya özgürlüğe karşıydı. Zira, savaşın dayattığı otoriter yönetim sisteminin, cumhuriyetçi *diktatörlüğün* reddi ya da kabulüyle ilgili bir oylamaydı. Sonuç, seçimleri 26 vilayette kazanan Thiers'in liderliğindeki *Union libérale* için zafer, her şeye rağmen sekiz vilayeti alan Gambetta'nın cumhuriyeti için ise yenilgi oldu. Ilımlı cumhuriyetçiler, Thiers'in renklerine bürünmüş liberallerle severek ittifak yaptılar.

Böylece, *prensipte* cumhuriyetçi olan 150 milletvekiline karşı, yarısı gerçek kralcı, yarısı kararsız muhafazakâr olan toplam 360 monarşist ve on beş kadar da Bonapartçı Meclis'e girmiş oldu; radikal Gambettistlerin sayısı kırklarda kalmıştı. Marsilyalı göstericilerden Avukat Gustave Crémieux, meclisteki ilk oturumun açıldığı 12 Şubat günü, Bordeaux Tiyatrosu'nda, "Köylü çoğunluk, Fransa'nın utancıdır!" diye feryat etti. Sonuç olarak, kararı kırsal kesim vermiş ve bunu *büyük kentlerin aydın ve cesur partisinin* oyunu silip süpürerek yapmıştı. Kuzey'de, Normandiya, Akitanya, Bretanya bölgelerinde geçen listeler Thiers'inkiler veya Trochu'nünkilerdi. Paris bölgesinde seçimi liberallerle ılımlı cumhuriyetçilerin birliği kazandı. *Gerçek* Cumhuriyet'in elinde kalan gerçek güçler yalnızca Côte-d'Or'a kadar uzanan Rhône ekseninde (Garibaldi ile gelecekte Komün üyesi olacak olan Gustave Tridon seçi-

mi bu bölgeden kazandılar), bir de Güney'deki Akdeniz şeridindeydi.

Sonuç olarak, 1869'dan sonra durum çok az değişmişti. Güney illerinden –Bordeaux, Lille, Nantes, Rennes– yine cumhuriyetçi oylar çıktı; genelde radikal olanların toplandığı iller Marsilya, Grenoble, Dijon, Saint-Étienne, Toulouse, Limoges'du... Lyon, Gambetta'nın ve Garibaldi'nin listesini büyük çoğunluğun oylarıyla seçti; ilin geri kalanı, Jules Favre'ın ılımlı cumhuriyetçi listesine oy verdi.

Paris (seçmen sayısı 290 bindi) cumhuriyetçilerin beş büyük ismini –Louis Blanc, Hugo, Garibaldi, Gambetta ve Quinet'yi– 180 bin veya daha fazla oyla seçti. Radikal adaylar E. Lockroy, Clemenceau, Ranc, Enternasyonalist Tolain, Ledru-Rollin halkçı semtlerin oylarıyla seçimi kazandılar. Thiers (92 bin 197 oyla) ve *teslimiyetçi* Favre (rakiplerinin iddiasına göre, şaibeli 72 bin 910 oyla) zengin semtlerin oylarıyla seçildiler. Ama, yine bu semtlerin seçmenleri, Kuşatma'da deniz piyadelerine komuta etmiş iki yurtsever amirali –Saisset ile Pothuau'yu– liste başı yaptılar. Geri kalanların hepsi cumhuriyetçiydi. Seçimi yedi *kızıl* kazandı: Rochefort, Jakoben Delescluze, Pyat, Cournet, Razoua, Enternasyonalist Malon, toplumcu Millière. Ancak, devrimcilere verilen oyların ortalaması olsa olsa kırk bin civarındaydı. *Sabırsızlar* 6-7 Kasım belediye seçimlerinden sonra hiç ilerleme gösterememişlerdi; bu grubun destekçileri yalnızca belli semtlerde toplanmıştı: Jakobenler Montmartre ve Belleville'de; Enternasyonalistler Batignolles, 11, 12 ve 14. bölgelerde; Blanquistlerin küçük çekirdek grubu ise 13 ve 5. bölgelerde. Yurtsever Paris, Cumhuriyet'ine el uzatılmasını reddettiğini çok yüksek bir sesle söylüyordu.

Paris'e karşı Meclis. – Köylü monarşistlerle Cumhuriyetçi Kent arasında savaş hemen patlak verdi. Seçimleri, her ikisine birden büründüğü ara tonlardaki Orléancı ve açık liberal renklerle (Cumhuriyetteyken de öyle miydi acaba?) kazanan Thiers, oybirliğiyle yürütmenin başına getirildi; unvanının başına "Fransız Cumhuriyeti'nin" ibaresi eklenmesi konusunda epeyce itiraz oldu. Unvan geçiciydi zaten. "Fransa'nın kurumları hakkında karar verilinceye kadar" ibaresi ise Cumhuriyet'in geleceğini belirsizliğe mahkûm edebilecek bir formüldü. Thiers'in 28 Şubat'ta sunduğu barış ön planında, Messine bölgesindeki Alsace ve Lorraine'in bırakılması, beş milyar tazminat ödenmesi, 43 idari bölgenin ödemenin gerçekleşeceği tarihe kadar işgal altında tutulması ifadeleri yer alıyordu. Hugo "ucube" diye nitelendirdi bunu. Planın onaylanması süreci boyunca otuz bin Prusyalı, *Paris'in Seine ile Faubourg-Saint-Honoré Sokağı ve Ternes Caddesi arasında kalan kesimini* işgal altında tutacaktı. İşgal sembolikti; ama daha az alçaltıcı değildi: Prusyalılar, ele geçirmeyi başaramadıkları Kent'e gireceklerdi. Planın onay süresinin iki güne –1 ve 2 Mart tarihleri– çekilmesi ise Paris'in yurtseverliğine karşı yapılmış yeni bir hakaretti. Bu korkunç koşullar, 1 Mart'ta, yalnızca 107'ye karşı 546 milletvekilinin oyuyla kabul edildi. Topluca istifa eden Alsace ve Lorraineli milletvekilleri arasında Gambetta da vardı. Aynı zamanda Aşağı Ren bölgesi milletvekili de olan Gambetta, "Cumhuriyetçi Fransa'nın kendine gelmesini bekleyeceğim," diyerek çekildi. 42 Paris milletvekilinden 30'u aleyhte, 8'i lehte oy kullanmıştı.

15 Şubat'ta, Meclis, Ulusal Muhafız içindeki 30 kuruşluk bakiye alacaklılarına, bu paranın sadece yoksulluğu-

nu kanıtlayacak durumda olanlara ödeneceğini hatırlattı; Paris'in yoksul halkı yaşamsal bir geçim kaynağından ediliyordu. 7 Mart'ta, kiraların ve ticaret senetlerinin vadeleri konusunda son derece vahim iki önlem alındı. Savaş ve abluka, işleri ve ödemeleri aksatmıştı. Ticari senetlerin ve kiraların tahsilatı konusunda 13 Ağustos 1870'te ilan edilmiş bir borç erteleme kararı yürürlükteydi oysa. Meclis, bir kalemde, bunların üstünü çizdi. Kiraların ödenmesini istemek, Paris'in yarısını sokağa atmak demekti. Gerçi, halk, tahta çan sesiyle[2] ev taşımaya alışkındı. Ticari senetlere ilişkin derhal ödeme zorunluluğu ise kent ekonomisini iflasa sürüklemek demekti. Ticaret ve sanayi sektörlerinde, ödemeler, otuz, altmış ve doksan günlük vadelerle bankalara, dolayısıyla Banque de France'a kırdırılabilen ticari senetler üzerinden yürütülmekteydi. Başkentin ekonomik yaşamı, kriz dönemlerinde duyarlı hale gelen bu basit sisteme dayanıyordu. İşsiz zanaatkârların, dükkân işletenlerin, müşterisiz kalmış ticaret erbabının elinde avucunda nakit tükenmişti. Birkaç gün içinde 150 bin senedin birden protesto edildiği söylentisi dolaşıyordu, 40 bin iflas davası açılacaktı. Önlem küçük ve orta burjuvaziye darbe vurunca, bu kesim de hoşnutsuzların safına katıldı.

10 Mart'ta, Meclis, 154'e karşı 487 oyla, *başkent* unvanını Paris'in elinden alarak kralların kenti Versailles'a taşınmayı kararlaştırdı. İkinci sıradan Paris milletvekili Victor Hugo, bu oylamadan iki gün önce, konuşmasının

2) Déménager à la cloche de bois (Fr.): Etrafa belli etmeden, sessizce taşınmak. Metinde, borcunu ödeyecek durumda olmayan veya ödemekten kaçınan kiracıların durumlarına gönderme yapılmıştır.

engellendiği oturumda istifasını açıklarken, nefret duyduğu köylü milletvekillerine şu sözleri sarfetmişti: "Sizler, geçici ürünlersiniz; Paris ise yüz yıllık bir oluşumdur." Başkent ağır vesayet altına sokulmuştu. Ulusal Muhafız'a, mağlubiyetiyle ünlenmiş General d'Aurelle de Paladines komuta edecekti artık; Emniyet Müdürlüğü'ne General Valentin, Paris vilayetinin başına da General Vinoy getirilecekti. Meclis, açıkça, restorasyon planlıyordu.

Özgürleşen Paris. – Paris, silahlarını, toplarını elinde tutmuştu; bunlar onun kendi malıydı; birçoğunun parasını, yaptıkları bağışlarla, halk karşılamıştı. Söz konusu silahlar, Vosges Meydanı'nda, Montmartre Tepesi'nde, Buttes-Chaumont'da, Belleville'de sıkı koruma altında tutuluyordu. Ve Paris cumhuriyetçi kalmakta açıkça ayak diriyordu. Halkçı semtlerin taburları, tuttukları yurtsever ve cumhuriyetçi matemi sergilemek istediler; *iyi* semtlerin taburlarıyla birlikte, II. Cumhuriyet'in ilanının yıldönümüne rastlayan 24-27 Şubat tarihleri arasında, Bastille Meydanı'ndaki Halk Sütunu –1830 şehitlerinin anısına dikilmişti bu anıt– önünde nöbet tutmaya başladılar. Nöbet tutmaya gelenlerin sayısı yüzden fazlaydı, yani Muhafız Birliği'nin yarısı kadardı. Sütunun kaidesini yapraklarını dökmeyen çelenklerle –matem çiçekleriyle– kaplamış, sütunun üstündeki meleğin eline biri siyah, diğeri kızıl iki bayrak tutuşturmuşlardı. Sadece halka açık bir törendi bu. Ayın 26'sında, Vincenzini adlı bir muhbir burada canından oldu. Kalabalık tarafından, tıpkı kutsal bir mekânı varlığıyla kirletmek suçunu işlemiş bir günahkârın kurban ediliş törenindeymişçesine, Seine'e fırlatıldı.

Paris'te otorite giderek zayıflıyordu. Halkçı semtlerin Belediye Sarayı'na kulak astığı yoktu. Kendi kendilerini yönetiyor, kendi asayişlerini sağlıyor, tamamen bağımsız yaşıyorlardı. Belleville, bu semte yerleştirilmiş olan askerleri 27 Şubat'ta kovarak örnek oluşturdu. Ardından, sıra 11. bölgeye ve Batignolles'e, 8 Mart'ta da 3. bölgeye geldi. Gerçek bir halkçı düzen kurulmaktaydı.

Ulusal Muhafız Federasyonu. – Kuşatma döneminin aşırı örgütlerinden radikal bir şekilde farklılık gösteren Ulusal Muhafız Federasyonu bir ay içinde kuruldu.

Muhafız Birliği, her şeyden önce, halkın sosyalleşme platformuydu. Her taburda yer alan seçilmiş aile konseyleri Kuşatma sırasında göz ardı edilemeyecek bir rol oynamışlardı; Kasım ayında, bunların etrafında, çok kısa ömürlü bir 11. Bölge Taburları Federasyonu oluşturuldu. Gerçek anlamda Federasyon ise, Ocak sonunda, Vrignault adındaki bir gazetecinin seçim hırsıyla, biraz da rastlantı eseri ortaya çıktı. 8 Ocak'ta aday olmak isteyen Vrignault, Ulusal Sirk'te düzenlediği toplantılara katılımcı sağlamaları için taburlara çağrı yapmıştı. Seçim, çabucak, ama bir buluşa ilham vererek sona erdi. Delegeler toplantıları bu kez kendileri için sürdürdüler. Toplantılar, önceleri, Temple Sokağı esnafından –aynı zamanda 3. bölgenin 88. taburunda astsubaydı– kuyumcu Courty'nin, daha sonra, 10. bölge 170. tabur subaylarından Mimar Georges Arnold'un başkanlığında sürdürüldü. Daha radikal olan Arnold hareketin asıl kurucusuydu. 15 ve 24 Şubat tarihlerinde, gerçek bir halkçı mahalle olan Temple'ın merkezindeki Tivoli-Vauxhall Salonu'nda toplanan beş yüz kadar delege

tarafından bir tüzük kurulu oluşturuldu. Amaç, "yurttaş milisini, her şeyden bağımsız tek bir kuvvet haline getirmek için, gerekli birlik ve dayanışma bağlarını kurmak ve güçlendirmek", "genel seçimlerüstü (olan) Cumhuriyet'i korumak için ne gerekiyorsa yapmaktı". Silahlı kalmak, etkili bir silah gücü oluşturmak gerekiyordu. Paris örneği bulaşıcı olacak ve ülkenin tamamına, düşman pisliğinden kurtulmuş illere yayılacaktı.

Muhafız Birliği, Prusya işgalinin arifesinde –ayın 27'sini 28'ine bağlayan gece–, birdenbire, *düşmanların girişini protesto etmek, hatta elde silahlarla ona karşı koymak* heyecanına kaptırdı kendini. Muhafız'ın geçici Merkez Komitesi'ni böylesine aşırı bir çılgınlıktan vazgeçmeye devrimci örgütler, daha doğrusu, onlardan geriye kalan Enternasyonal ve Corderie Komitesi ikna etti.

Müdahale, yeni federasyon bünyesindeki eski hareketleri birbirine yakınlaştırıyordu. Enternasyonal, son derece farklı toplumsal kesimlerden gelme insanların kendi saflarına karışmasına önceleri kuşkuyla bakmıştı. Kuyumcu Frankel, itirazını, "burjuvazi ile uzlaşmaya benziyor" diyerek dile getirmişti. Varlin ise halkın içinden yükselen dalganın büyüklüğünü görebilmişti; Enternasyonal ona inandı ve Muhafız Komitesi'ne üç delegeyle katıldı. Federasyona taburlarıyla birlikte katılan militanların sayısı artmıştı. Günü geldiğinde, La Corderie de harekete katıldı. Federasyonlaşmaya doğru giden *isimsizlere* kadroyu bu iki örgüt sağlayacaktı. Hareket sadece ama ölçüsüzce cumhuriyetçi olmaktan ileri gitmiyordu; yine de, toparlanmasını gerçekleştiremedi.

Federasyonun son tüzükleri 10 Mart'ta onaylandı. Örgüt şemasının aşağıdan yukarıya doğru ilk dairesinde

Muhafız Birliği genel meclisi, tabur komutanı, tabur tarafından seçilmiş bir subay, her bölükten birer delege yer alıyordu. İkinci daireyi tabur oluşturuyordu; burada, her bölükten üçer delege ve önceki dairede yer alan iki subay vardı. Her bölgede, şema başına üçer delege ve tüm tabur şeflerinden oluşan bir lejyon kurulu bulunuyordu. Merkez Komite en üstteydi. Komitede, her lejyondan üçer delege ve silah arkadaşları tarafından seçilmiş bir tabur şefi vardı. Kabul edilen program basit ve netti: "Bizler, Cumhuriyet'i yıkmaya yönelik her girişimin karşısına dikilen amansız engelleriz. Bundan böyle, ne yabancıya toprak bırakmak, ne de monarşi istiyoruz. Hemcinsine kendi malı gözüyle bakarak, onu en canice tutkularını tatmin için istismara yeltenen sömürgeciyi, zorbayı da istemiyoruz. Önce Fransız Cumhuriyeti, sonra da Evrensel Cumhuriyet... Kendilerini istedikleri gibi yöneten özgür yurttaşlar... *Liberté, Égalité, Fraternité*,[3] bu yüce slogan içi boş bir söz olmaktan ancak o zaman çıkacaktır." Söz konusu olan Komün değil, sadece ve sadece Cumhuriyet'ti. Yine de, 3 Mart'ta bir delege, içine doğmuş gibi, şu öneriyi attı ortaya: "Eğer hükümet, Paris'in dışında bir yere taşınacak olursa, bu durumda, kent bağımsız bir Cumhuriyet'e dönüşmeli."

Mart ortasında, varoşlardaki Muhafız Birliği de dahil olmak üzere, 242 taburdan 215'i, 2 bin 500 bölükten bin 325'i –sadece Paris'te, 2 bin 150 (yüzde 60) bölükten bin 285'i– Federasyon'a katıldı. Bölüklerin katılım oranları, 20. bölge lejyonunda yüzde 90, 3, 5 ve 7. bölgelerde yüzde 80, 4'te yüzde 70, 11'de yüzde 67, 10'da yüzde 62'ydi. 1, 7,

3) Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik.

8 ve 16. bölgelerin burjuva lejonlarına katılım ancak yüzde 20 civarında gerçekleşti. Beş yüz kişilik bir araştırmanın verilerine göre, delegelerin yüzde 63'ünü sanayi işçileri (birçoğu küçük işveren) oluşturuyordu. Bunlar, el sanatları (yüzde 23), metal (yüzde 11), giyim (yüzde 4'lük kısmı oluşturan kunduracılar da dahil, yüzde 10), inşaat (yüzde 9) gibi iş kollarında çalışıyorlardı. Geri kalanın yüzde 15'i memur, yüzde 8'i de serbest meslek sahibiydi. Bu insanlar, Paris'teki halkçı kesimin bileşenlerini yansıtan bir hareketin doğal kadrolarını oluşturdular.

15 Mart'ta 38 üyeli nihai bir merkez komite için seçim yapıldı (altı *burjuva* bölge temsil edilmedi); bunların yirmi biri işçi, üçü küçük imalâtçı, üçü memur, dördü *edebiyatçı* ve üçü *sanatçı*, ikisi mimar, biri komisyoncu, biri gazeteciydi. Adları hâlâ *isimsizler* olsa da, içinden geldikleri Paris'in mütevazı kesiminde hiç de tanınmıyor değillerdi. Aralarında Enternasyonal'e veya sendika odalarına mensup 20 temsilci vardı; ciltçi ustaları Varlin (17. lejyon), Clémence (4.) ve Maljournal (20.) ile tamirci Assi (11.), Creusot grevinin eski lideri Demeule (14.), boya-badanacılardan Géresme (12.), sandalyecilerden Paty (13.), sepicilerden Bouit (20.); bir de fırçacılar vardı. Bu önemli topluluk, bu halkçı cumhuriyet cephesi daha geniş bir hareketin çıkış noktasını oluşturuyordu. Varlin bu sırrı o sırada Batignolles şubesinin üyesi olan Rus Lavrov'a şu sözlerle açıklıyordu: "İki üç haftaya kalmaz, Kent toplumcu komutanların denetimine geçmiş olur. Bir taşra ulusal muhafız birlikleri federasyonu aracılığıyla, bütün Fransa'da, bir silahlı proletarya gücü kurulur." Öte yandan, komitenin az sayıdaki Blanquist üyesi (20. bölge lejyonu için Eudes, 13. bölge

için Duval), bir Paris *devrimci ordusu* projesi oluşturmaktaydılar. Oysa, bu sadece onların düşlerinde var olan bir orduydu.

II. – Belirsizlik haftası

Bir devrime, en nihayet, 26 Mart'ta seçilen Komün'ün gerçekleşmesi kadar az benzeyen hiçbir şey yoktur; Tarih buna karar vermek için uzun bir haftayı gözden çıkarmıştır diyebiliriz.

18 Mart. – Ve bir isyana hiçbir şey 18 Mart günü yaşananlar kadar az benzeyemez. Merkez Komite henüz belirlenmişti, herhangi bir şeyin hazırlığını yapmaya zamanı olamazdı.

20 Mart'tan itibaren Versailles'a yerleşmiş olan Meclis açısından Paris'teki *anarşi* hoşgörülebilir değildi. Vinoy kenti dizginleyemiyor, halkçı toplantıları engellemeye boşuna uğraşıyordu. 11 Mart'ta altı gazeteyi birden yasakladı. Kapatılanlar arasında, Félix Pyat'ya ait olan ve *Combat*'nın yerini alan *Le Vengeur*, Vallès'in yeni çıkarmaya başladığı *Le Cri du peuple* ve Eugène Vermersch'in *Le Père Duchesne*'i de vardı. Thiers, ayın 13'ünde, *Paris'i kendine tabi kılmak* niyetiyle başkente geldi.

Hükümet, Ulusal Muhafız Birliği'nin elinde kalan 271 top ile 146 mitralyözü geri almak ve *elebaşlarına* yönelik bir genel tutuklama operasyonu gerçekleştirmek amacıyla güçlü ve kesin bir darbe planı hazırladı. 4 bin kişilik Susbielle tümeni Montmartre'daki ana cephaneliği ele geçire-

cekti. 6 bin kişilik Faron tümeni büyük kızıl haydut yatağı Belleville'i işgal edecekti. Maud'huy tümeni Bastille'e yerleşerek Saint-Antoine mahallesini etkisiz hale getirecek, Seine üzerindeki köprüleri tutup sol yakayı tecrit edecekti.

18 Mart günü, sabahın saat 6'sında, General Lecomte, Montmartre Tepesi'nde hâkimiyeti sağlamış, Faron da Belleville'e zorluk çekmeden ulaşmıştı. Her şey bir anda kontrolden çıktı. Montmartre'da birkaç kadın ile ulusal muhafızın kısa sürede oluşturdukları kalabalık isyan ediyordu. 88. piyade taburunun çiçek demetine boğulan 250 askeri, tüfeklerinin dipçiğini havaya kaldırdılar[4]. Altı ulusal muhafız taburu, Château-Rouge gösteri meydanındaki 18. bölge teyakkuz komitesi ile Les Rosiers Sokağı'ndaki lejyon komitesinin yardım çağrısına yetişerek tepeyi geri aldı. Yakalanan General Lecomte, Belediye Başkanı Clemenceau'nun engelleme çabasına rağmen, öğleden sonra kurşuna dizildi. Avare bir edayla caddeden geçerken yakalanan General Clément Thomas da onunla birlikte yargısız infaz edildi. İyi bir cumhuriyetçiydi general, Haziran 1848'i bastıran ekiptendi; kuşatma sırasında Ulusal Muhafız Birliği'ne gevşek bir şekilde komuta etmişti. Montmartre'da alarmı veren muhafız Turpin'inki de eklenirse, o gün akan kan bundan ibaretti.

Tarih yalnızca Montmartre'da olup bitenlerin kaydını tutmuştur. Oysa, aynı senaryo başka yerlerde de yaşanıyordu. Belleville'de Faron apar topar çekilmek zorunda

4) Mettre la crosse en l'air (Fr.): Askerin, tüfeğini namlusu yere, dipçiği yukarı bakacak şekilde havaya kaldırarak takındığı emre itaatsizlik tutumu.

kalıyor, 11. bölgede ve Saint-Antoine mahallesinde barikatlar yükseliyordu. Savaş tertibat merkezinin bulunduğu Bastille'i terk etmek gerekiyordu.

Sabah saatleri sadece savunmayla geçti; her mahalle kendisi için çarpıştı. Aralarında eşgüdüm olduğunu gösteren hiçbir işaret, arkasında Merkez Komite'nin yer aldığı hiçbir olay yoktu. Oysa, komitenin yerleştiği yer, Bastille'in hemen arkasında, Basfroi Sokağı'ndaki bir okuldu. Delegelerden birkaçı –ancak on kadarı– buraya saat 10'dan sonra gelmeye başladılar.

Halk karşı saldırıya öğleden sonra geçti. Aralarında yine hiçbir eşgüdüm yoktu. Harekete ilk geçen, Duval'in arkasında toplanan 12. bölge lejyonundaki Blanquistler oldu. Dört tabur, saat 14'te Quartier Latin'i ve Panthéon Baruthanesi'ni işgal etti. Duval, Emniyet Müdürlüğü'nü ele geçirmek için köprüleri aşmayı ancak akşam saatlerinde göze alabildi. 15. bölge yardıma yetişti. Varlin, Batignolles'den ve Montmartre'dan bin 500 kişi toparladı. Vendôme Meydanı'nı saat 21'de ele geçirerek buradaki Ulusal Muhafız Birliği genel karargâhına indiler. Adalet Bakanlığı'nı da bu sırada ele geçirmişlerdi.

Paris'teki her ayaklanmanın asıl hedefi Belediye Sarayı'dır. İsyancılar uzun süre tereddüt ettiler. Bazı taburlar, Ulusal Basımevi'ni, Minimes ve Vérines kışlalarını, Château d'Eau (günümüzde Cumhuriyet) Meydanı'nı ele geçirdiler. 3 ve 10. bölge lejyonları, Belleville'den gelen beş taburla birlikte, saat 17'ye doğru Grève Meydanı'nı doldurdu, saat 22'de Komün Evi'ni ele geçirdi. Komün Evi, tüm gücüyle direnen Ferry tarafından, Thiers'in emriyle tahliye edilmişti.

Hükümet merkezinin bulunduğu Quai d'Orsay'deki generaller Vinoy ve Le Flô, ordunun her tarafta kalabalıkla kardeş gibi geçindiğini dehşet içinde görünce, tüm soğukkanlılıklarını yitirdiler. Thiers, sivil bakanları Favre ve Simon ile Seine Polis Müdürü Ferry'nin itirazlarına rağmen, saat 16'da Paris'ten ayrılma kararı aldı, askere çekilme emrini verdi. "Paris'e karşı ödevlerim var, ama Fransa'ya karşı ödevlerim çok daha büyük," derken yaptığı, kaçışı örtbas etmekten başka bir şey değildi. Merkez Komite, Belediye Sarayı'nda, gece yarısına doğru toplandı.

Kuşkulu bir zaferin geleceği. – Kent kurtulmuştu. Ama kolayca, sanki istemeden elde edilmiş bu özgürlükle ne yapmalıydı? Önde gelen kamu binalarının, bakanlıkların, garların, kışlaların ve belediyelerin işgali tamamlandı. Merkez Komite, ilde sıkıyönetim uygulamasını kaldırdı, siyasi ve diğer bütün suçlar için af çıkarttı, savaş kurullarını lağvetti. Varlin ve Jourde polis müdürlüğüne, Eudes savaş bakanlığına kuruldu. Yine de, kararsızlık hâkimdi. *L'Officiel*'de şu satırlar okunuyordu: "Bizi ihanete uğratan hükümeti kovduk... Cumhuriyet'in yeni hükümeti tüm bakanlıkları ve tüm daireleri kendi denetimine almıştır." Ama bir başka bildiride de, "Şayet Merkez Komite bir hükümet olmuş olsaydı..." deniyordu. Blanquistler, hiç vakit kaybetmeden, Versailles üzerine yürümeyi öneriyorlardı. Gelecekte, birçok iyi Devrim *taktisyeni*, Parislileri bu konuda beceriksiz olmakla suçlayacaklardır. Oysa, çoğunluk buna karşı çıkmıştı. Versailles düşecekti belki, ama işgalcinin gözleri önünde, kimbilir nasıl korkunç bir iç savaşa

yol açılmış olacaktı? Öncelikle, başkent içinde durumu sağlamlaştırmak gerekiyordu.

Meşru isyan. – 18 Mart'ın insanları hukuk çerçevesinde kalmayı seçmişlerdi. Paris devriminin kaderi, bu noktaya kadar, Fransa'nınkinden ayrı yol alıyordu. Paris halkı geleneksel bir meşruiyeti benimsemişti; bu, her tür yasallığı aşan bir meşruiyetti. Oysa, kendilerinden doğrusu pek de emin olmayan 1871 *isyancıları* için bu kadarı yeterli görünmüyordu. *Halkın özgür egemenliğini tam ve tartışmasız bir şekilde temsil etmeyen bu meclis* meşru olamazdı elbette. "Bu taşra meclisi, dargörüşlülüğüyle, uzlaşmazlığıyla ve köylülüğüyle, mevcut olayların üstesinden gelecek durumda olmadığını kanıtlamıştır..." (*Journal officiel de la Commune*[5], 22 Mart). Komite bir başka meşruiyete –Parisli olana– yöneldi; bölge belediye başkanlarının ve Kent tarafından Şubat'ta seçilmiş olan cumhuriyetçi milletvekillerinin temsil ettiği yasallıktı bu. İçlerinden bazıları bir araya gelerek Merkez Komite ile görüşmeye başladı. 19 Mart, saat 20'de, Belediye Sarayı'nda heyecanlı bir ortak oturum gerçekleşti. Clemenceau, hükümetin güç kullanmasını –yeni bir 2 Aralık'tı yaşanan– kınamakla birlikte, topların iade edilmesini; Komite'nin, belediye başkanlarının yasal yetkilerinin önünden çekilmesini; her şeye rağmen Meclis'in meşruluğunun tanınmasını hararetli bir şekilde savundu. İyi bir toplumcu olan milletvekili Millière, yeni Haziran katliamlarına doğru bir gidişat olduğu konusunda açıkça uyarıda bulundu. Varlin, işte tam o anda, Malon'un

5) *Komün'ün Resmi Gazetesi.*

da desteğiyle (milletvekilliğinden istifa ederek karşı kampa geçmiş olan 18. bölge belediye başkan yardımcısı Malon, Varlin'in Enternasyonal'den yoldaşıydı), Paris'in asgari taleplerini apaçık ve güçlü bir sesle dile getirdi: "Taleplerimiz, seçilmiş bir belediye meclisi, ciddi belediye şubeleri, Emniyet Müdürlüğü'nün lağvedilmesi, Ulusal Muhafız Birliği'ne –başkomutanı da dahil olmak üzere– kendi subaylarını atama hakkı tanınması, vadesi dolmuş tüm kira borçlarının 500 frangın altına düşürülmesi, vadeler konusunda adil bir yasa çıkarılması ve, son olarak, ordunun, Paris'in 20 fersah dışına çekilmesidir." Gergin bir tartışmanın –Jourde, "Unvanlarımızı reddediyorsunuz, oysa gücümüz var bizim!" diyerek çıkışmıştı– ve gecenin geç saatlerine kadar süren müzakerelerin ardından anlaşma sağlanır gibi oldu. Milletvekilleri başkentin taleplerini Meclis'e götürecek, Komite de Belediye Sarayı'nı geri verecekti. Ertesi gün, 17 Paris milletvekili, üzerinde uzlaşma sağlanmış yasa tekliflerini Versailles'daki ilk oturumda Meclis'e getirdiler. Bu tekliflerden belediye seçimleriyle ilgili olanları Clemenceau, Ulusal Muhafız Birliği kadrolarının belirlenmesi konusundakileri Lockroy, ödeme vadeleriyle ilgili olan üçüncü teklifi de Millière sundu. Meclis henüz toplanmıştı. Şaşkınlık içinde ve apar topar, birinci ve üçüncü tekliflerin oylanmasına geçildi. Uzlaşma oluyor muydu?

Versailles'da. – Marx, Devrim'i yaşlı bir köstebeğin, yeraltında, önünü görmeden, el yordamıyla yol alışına benzetir; imgesi güzeldir: Devrim'in 1871 Mart'ında aldığı yol dolambaçlıydı gerçekten.

Merkez Komite, 20 Mart sabahı, Corderie Komitesi'nin kışkırtması sonucu, Belediye Sarayı'nı geri vermeyi reddetti; esaslı bir kozu bu noktada kaybetmiştir. 21'inde, Meclis'in de hükümetin de akılları başlarına geldi. Kıyametin habercisi Jules Favre oldu: "Peki, ya amaç yalnızca Paris'i seçim özgürlüğüne kavuşturmaksa? O zaman, beraberinde cinayetleri ve karanlık yağmaları da getirecek, apaçık, haddini bilmez bir iç savaş demek değil midir bu? Gaspların başlayacağını, mülkiyetin tecavüze uğrayacağını ve temelinden aşındırılan toplumun çöküşüne tanık olacağımızı görmüyor muyuz? İstenen ve gerçekleştirilen şey, siyasi anlamda kendisine Cumhuriyet denilen, kendisini genel seçimlerin de üstünde gören bu uğursuz doktrinin bir kalkışmasıdır." Bu sözler, radikal soldaki cumhuriyetçileri korkunç bir sessizliğe mahkûm etmek anlamına geliyordu. Paris ölçüyü kaçırıyordu; ne kadar kararlı olursa olsun, halkı, ulusal egemenliği temsil edemezdi. Sonuç olarak, Louis Blanc'ın, Edgar Quinet'nin ve Schœlcher'in, kendilerini yetkilendirmiş olan insanları savunmak için yükselttikleri sesleri, Meclis'te –özellikle de ayın 22'sindeki oturumda– işitilmez oldu; Paris belediye seçimleri tasarısı, üstelik *La Démocratie*'nin sıkı cumhuriyetçi teorisyeni ve 5. bölge belediye başkanı olan Vacherot'nun teklifiyle reddedildi.

Paris Cumhuriyeti. – Versailles kindar bir sağır gibi davranıyordu. Ayın 22'sinde, Paris'teki Vendôme Meydanı'nda gösteri yapan, sayıları birkaç yüz civarındaki *düzen dostu*, Ulusal Muhafız Birliği ile çatışmaya girdi. Her iki taraftan ölümler oldu. Merkez Komite de tutumunu sert-

leştirmişti. Gerek Versailles'ın onayından gerekse belediye başkanlarının işbirliğinden vazgeçerek, 23 Mart'ta seçim kararı aldı. Onayı ve desteği, bundan böyle, Fransa'nın geri kalanından bekleyecekti: "Büyük kentler, 1869 seçimleri ve halkoylaması sırasında, Paris ile aynı cumhuriyetçi ruha sahip olduklarını kanıtlamışlardı. Bu nedenle, *yeni cumhuriyetçi makamlar*, mevcut koşullar altında, onların ciddi ve güçlü bir işbirliği göstereceklerini ve başlatılan bu yenileşme ve kurtuluş eserinin iyiye doğru götürülmesine yardım edeceklerini ummaktadırlar... Köyler de kentlere özenecektir." (*JOC*[6], 19 Mart).

Gerçekten de, Mart'ın 22'sinden 25'ine kadar birçok kentte çalkalanmalar oldu. Buralarda yaşanan kısa süreli heyecanlara ileride döneceğiz, ama hangi köyler kentlere özenecekti, orasını pek net göremiyoruz.

Tek başına kurulduktan sonra, kendisini ülkenin geri kalanına model olarak sunmaya hazırlanan, *tarihte eşi benzeri görülmemiş bu devrim*, gerçekten de emsalsiz olan –ayrıca, aşırılıkçı ve hayalci yönü fazlasıyla göz ardı edilmiş– bir Paris Cumhuriyeti düşüncesine doğru sanki gönülsüzce ilerliyordu. Proje yavaş yavaş somutlaşmaktaydı. Seçimler, Paris'in, "başka yerlerde en mütevazı köylerin dahi yararlandıkları komünal özgürlüklerine yeniden kavuşmasını" (*JOC*, 22 Mart) sağlayacak ve onun "Ulus'unki kadar dokunulmaz olan site hakkı"nı teslim edecekti; "tıpkı Ulus gibi, site de, başına belediye veya komünal, ya da Komün adını koymaksızın, kendi meclisine" sahip olmalıdır... "Her site, merkezi idareyi, ülkenin siyasi yönetimini mer-

6) Journal officiel de la Commune.

kez hükümetine bırakarak, kendi kendini dokunulmaz bir şekilde idare etme hakkına sahip olmalıdır."

Şekillenmekte olan, *self-government*[7] ile donatılmış bir Özgür Kent projesiydi. Kuşatma sırasında bu yönde pek çok öneri ortaya atan Corderie'nin ve onun üyelerinden Proudhoncu Pierre Denis'nin etkisi miydi bu? Ama fikri ortaya ilk atan Blanquist Eudes oldu: "18 Mart itibarıyla Paris'te yalnızca bir hükümet mevcuttur, Halk'ın hükümetidir bu ve var olanların en iyisidir... Paris özgür bir kenttir. Güçlü merkeziyetçiliği sona ermiştir." 22-23 Mart tarihli bir manifestoyla Paris Devrimi'ne katılma kararı alan Enternasyonal'in etkisi miydi? "Bugün, Paris Halkı öngörülüdür... Bir grubun, bir derneğin örgütlenmesindeki yönetici ilkenin toplumun tamamını yönetmesi gereken ilkeyle aynı olduğunu, bizzat kurucusu olduğu bir hareketin ürünü olan belediye seçimlerinde hatırlayacaktır... Her komünün özerkliği (...) Cumhuriyet'i, en yüksek ifadesinde olumlamaktadır." Hepsi de aynı *otonomist*[8] hayalin peşine düşmüştü.

Belediye başkanlarının partisi. – Merkez Komite, ayın 24'ünde, Ulusal Muhafız Birliği'ne üç general birden atadı: Brunel ve her ikisi de Blanquist olan Eudes ve Duval. Bunlar, ilk duyurularında, "Bizimle olmayan herkes bize karşıdır," dediler.

Belediye başkanları ile milletvekillerinin oluşturdukları küçük grup bıkıp usanmadan arabuluculuk yapmayı

7) Self-government (İng.): Özyönetim.
8) Özerklik isteyen.

sürdürüyordu. Zaman kazanmaya çalışan Thiers bu insanları kolayca alet etti. Aralarında Tirard, Clemenceau, 7. bölgenin belediye başkanı Arnaud de l'Ariège, 8. bölgenin belediye başkanı Carnot, 16. bölgenin belediye başkanı tarihçi Henri Martin, milletvekilleri Tolain, Floquet, Lockroy, Schœlcher, Greppo gibi nitelikli birçok Cumhuriyetçi vardı. Merkez Komite Kent'in tamamına hâkim değildi. 2, 3, 9, 17, 18 ve 16. bölgelerin belediye ve idareleri komitenin etki alanı dışında kalmıştı. Ulusal Muhafız Birliği'nin, çoğunlukla federasyon üyelerinin ve samimi cumhuriyetçilerin oluşturduğu *iyi* taburlarından çoğu *belediye başkanlarının partisi*ne katılmıştı. Yani, karmaşaydı hüküm süren.

Bir belediye başkanları heyeti, 23 Mart'ta, resmi nişanlarını[9] kuşanmış halde Meclis'e gitti. Oluşturdukları üç renkli manzarayı görünce çileden çıkan köylü milletvekilleri toplantıya katılmayı reddettiler. Prens Joinville'e veya Aumale Dükü'ne bir *lieutenant-général du royaume*[10] unvanı verilmesi köylü çoğunluğun saflarında artık açıkça konuşulmaya başlamıştı. Her türlü uzlaşmanın reddedilmesi, Thiers'in iradesinden çok, Meclis'in bu kindar inadından kaynaklanmıştı.

Versailles tarafından geri çevrilen belediye başkanları Paris'te de tehdide maruz kaldılar. Merkez Komite'nin kararıyla, radikal belediyelerden 9, 17, 18. bölge ayın

9) Fransa'da belediye başkanlığı nişanıdır. Fransa bayrağının renklerini taşıyan uzun bir şerit şeklindedir.

10) Eski Fransız rejimi ordusunda, günümüzdeki tümgeneral rütbesini karşılayan yüksek bir rütbe. Eski rejimde, bu rütbedeki kişiye, yerine vekâlet ettiği kişinin tüm yetkileri de tanınıyordu.

23'ünde, 1 ve 2. bölgeler 24'ünde işgal edildi. Versailles'ın aşırılıklarının da etkisiyle yılgınlığa düşen arabulucular, nihayet, 26'sında seçimlere gitmeyi kabullendiler. Clemenceau üzgündü; durumu, "Bizler iki deli sürüsünün arasında kalmıştık," diyerek özetledi. Anlaşma, yedi milletvekili, yedi belediye başkanı, 32 başkan yardımcısı tarafından benimsendi. Paris kendi içinde uzlaşmış görünüyordu.

26 Mart seçimleri. – 26'sında Belediye Meclisi için seçim yapıldı. Herkes değil, ama kimileri bunu Komün olarak algılıyordu. Ama hangi Komün? 474 bin 569 Parisli kayıtlı seçmenin 227 bin 303'ü (yüzde 48) oy kullandı. Sandığa gitmeyenlerin oranı –tahmini kayıtlı seçmen sayısının yüksek olduğu kabul edilse bile– çok fazlaydı. Şubat seçimlerinde oy verenlerin sayısı 291 bindi, Kasım'daki belediye başkanlığı seçimlerinde ise 228 bin kişi oy kullanmıştı. Paris sandığa sıradan bir belediye seçimine gider gibi gitmişti.

Kampanya kısa ama canlıydı. Listeler anlaşılmaz bir şekilde fazlalaşmıştı, öyle ki, seçmenin tepkisine kesin bir anlam yüklemek kolay değildir. Merkez Komite kimseyi kayırmak istemiyordu; "Sakının kendinizi," dedi yalnızca, "gözü yüksekte olanlar bulunduğu gibi, sonradan görme olanlar veya ağzı laf yapan ama eylemde yetersiz olanlar da var. Samimi olanları bulun, Halk adamlarını, kararlı, çalışkan olanları seçin!" Tarif ettiği, muhtemelen, kendisiydi. Teyakkuz Komiteleri her bölgede listeler çıkarıyordu ve Corderie, ayın 23'ünde, federalist vurgularla yayımladığı manifestoda şöyle diyordu: "Nasıl ki aile toplumun embriyosunu oluşturuyorsa, Komün de her siyasi devletin temelini oluşturur.

Özerk olmalıdır, kendi özel yeteneğine, kendi kapasitesine, kendi ihtiyaçlarına uygun şekilde, kendi kendini yönetmeli ve idare etmelidir... Siyasi, ulusal ve federal grup içinde, kendi salt özgürlüğünü, kendine has karakterini, kendi salt egemenliğini koruyarak yapmalıdır bunu... Kazanan, 12. yüzyıldan beri süregelen, ahlâk, hukuk ve bilim yönünden doğrulanmış komünal düşünce olacaktır."

Moda semtler düşmanlıklarını seçime katılmayarak gösterdiler. Oy kullanmayanların oranı 6, 7, 8, 9, 16. bölgelerde yüzde 60'tan fazlaydı. Sol yakadaki yoksul bölgelerde de oy verenlerin sayısı azdı: 14. bölgede seçmenlerin yüzde 37'si sandığa giderken, 15. bölgede oran yüzde 33'tü. Oy verme işlemi Kent'in sadece halkçıların kalesi olan kuzey-doğu çeyreğini ilgilendiriyor gibiydi; 20. bölgede seçmenlerin yüzde 77'si, 19. bölgede yüzde 62'si, 10, 11 ve 12. bölgelerde yüzde 55-60'ı oy kullandı. Toplumsal yönden karışık bir yapıya sahip olan merkez bölgelerde, halkçı burjuvaziyi oy vermeye, belediye başkanları partisinin gösterdiği adayların varlığı özendirdi; 3. bölgedeki seçmenlerin yüzde 55'i, 1.ve 2. bölgelerde ise yüzde 50'den biraz fazlası seçime katıldı.

Seçim 92 sandalye için yapılmıştı. Çoklu sistem yüzünden ancak 86'sı seçilebildi. Oyların tümü *komüncü* partilere gitmemişti; yalnızca 180-190 bin kadarı onlara atfedilebilir. Bunların 40 binini, seçimi 1, 2. bölgelerde kazanan Tirard ve 9. bölgeden seçilen Gambettist Ranc ile 16. bölgeden kazanan belediye başkanlarının kampı topladı; 4. bölgede oyların yüzde 40'ı Louis Blanc'a gitti. Oy vermeyenler hesaba katıldığında, *Komün taraftarları* çoğunluk olmaktan aslında uzaktı.

Seçimi belediye başkanları listesinden kazanan on beş kişi meclise girmeyi reddetti. 6 ve 7 Nisan tarihlerinde, Komün'ün belediye yetkilerini aştığı ortaya çıkınca, beş radikal daha onların peşlerinden gitti. Nisan'daki ilk çarpışmalarda öldürülen Flourens (20. bölge) ve Duval de (13. bölge) hesaba katılınca Meclis'in üye sayısı 62'ye düştü. 16 Nisan'da yapılması kararlaştırılan kısmi seçimlerde on yedi yeni sandalye belirlenecekti, bu seçimlere katılım gülünç bir seviyedeydi; oy kullanmayanların oranı yüzde 70'in üzerindeydi. Komün'ün üye sayısı toplamda 79'u buldu, ancak oturumlara katılanların sayısı elliyi geçmiyor, en iyi günlerde dahi altmış civarında kalıyordu.

Bu seçilmişleri eğilimlere veya partilere göre sınıflandırmaya kalkışmak zordur; daha doğrusu, böyle bir şeyi yapmak uygun değildir. Eudes, Duval, Rigault, Ferré ve Tridon ile birlikte net şekilde Blanquist olan dokuz kişi, belirlenmesi en kolay olan gruptu. Enternasyonal'den ve sendika odalarından seçimi kazanan üye sayısı kırk civarındaydı. Bunların yirmisini, çoğunlukla İskoç ritinden olan Masonlar oluşturuyordu. Sadece on dördü Merkez Komite'ye üye olmuştu. Göze çarpan ve toplumcu hafızanın da hatırlamaktan hoşlandığı olgu, Meclis'in özellikle işçilerden oluşmasıydı. Neredeyse hepsi zanaatkâr 33 işçi; Paris'te kumaş üzerine çalışılan ilk desen atölyesinin sahibi olmasına rağmen Enternasyonal'e katılan Eugène Pottier'nin de aralarında bulunduğu beş işveren; 14 memur ve muhasebeci (Jourde, Eudes, Ferré, Viard...) meclise girmişlerdi. Aralarında eski *Marseillaise*'den meşhur Vallès ve Verdure gibi isimlerin de bulunduğu 12 gazeteci; 12 serbest meslek erbabı, avukatlar, doktorlar... Ayrıca, 1848'li

veteranlardan, eski ilkokul öğretmeni Lefrançais, avukat Gambon, ressam Courbet. Jakoben geleneği, Raspailcı yaşlı eczacı Miot, *La communauté n'est plus une utopie*'nin [11](1841) adı hafızalardan epeyce silinmiş olan yazarı, eski komünist Jean-Jacques Pillot ve ömrünü mücadelelerde, zindanlarda geçirmiş olan 61 yaşındaki Charles Delescluze temsil ediyorlardı. En yaşlı üye, 75 yaşındaki Proudhoncu Charles Beslay'di; yeni Komün Meclisi'nin üstleneceği görevleri, 29 Mart'taki açış konuşmasında, o hatırlattı: "Meclis yerel olanla meşgul olacak... Vilayet bölgesel olanla... Hükümet ulusal olanla..." *Paris Cumhuriyeti*'nin ütopyası biçim kazanıyordu.

11) *Topluluk Artık Bir Hayal Değil.*

IV. Bölüm

PARİS KOMÜNÜ: ESERLER

"Komün'ün temel eseri, onun bizatihi varoluşudur." Marx, bir yergici olarak, bu kolay çıkarımda bulunmayı göze alabilmektedir. Komün Meclisi'nin eserinin –şüphesiz zaman yokluğu yüzünden– güdük kaldığını yazmak bir zorunluluktur. Bu Komün olağanüstü yetkilerle donatılmış bir belediye miydi, yoksa sözünü ettiğimiz hayali Paris Cumhuriyeti'nin hükümeti miydi? Orası belirsizdir. Komün, 57 oturum süresince, el yordamıyla, bu sorunun cevabını aramıştır. Görünüşe göre, yapılan şey kendi üyelerini de tatmin etmiyordu. Édouard Vaillant, "Biz," diyordu, "küçük, geveze bir meclisten başka bir şey değiliz."

I. – "Kıyameti çekip çevirmek"

Yapılar. – Belediye mi, hükümet mi? Komün'de her ikisinden de biraz vardı. Yönetim ve idare dahil olmak üzere, kendi yapılarını icat etmesi gerekiyordu. Kurulları,

küçük birer *bakanlık* niteliğindeki dokuz komisyon oluşturdu: Kamu Hizmetleri, Maliye, Eğitim, Adalet, 93'ten kalma bir ifadeyle Genel Asayiş ve Levazım, ayrıca Çalışma ve Takas, Savaş, hatta Dış İlişkiler! Hepsinin üstünde yer alan yürütme komisyonunda Bergeret, Duval, Eudes, Lefrançais, Pyat, Vaillant, Tridon bulunuyordu; burada çoğunluğu oluşturanlar, yani Devrim'in *teknisyenleri*, Blanquistlerdi. Komün'ün bu ilk modelinin işleyişi berbattı. 21 Nisan'da dokuz komisyon da yenilenerek her birinin başına birer delege atandı. Maliye'yi Jourde, Savaş'ı Cluseret, Eğitim'i Vaillant, Adalet'i Protot, Dış İlişkiler'i Grousset, Çalışma'yı Macar Enternasyonalist Frankel, Levazım'ı Viard, Genel Asayiş'i Rigault üstlendi. Eski Belediye Sarayı çalışanı Jules Andrieu dikkate değer bir pedagogdu (Büyük *Larousse*'u hazırlayanlardan biriydi, özel eğitimciydi, Enternasyonal'in önde gelen militanlarının eğitimlerine katkı sağlamıştı), Kamu Hizmetleri'ne vekâlet ediyordu; burada uygulanan yönetim hakkında *Notes pour servir à l'Histoire de la Commune*'ü[1] yazdı; Komün idaresinin acımasızca eleştirildiği, öngörülü notlardı bunlar. Yürütme dokuz delegeden oluşuyordu. Ama en iyi çözüm bu da değildi. *Doğrudan* yönetimin kurallarına göre işleyecek, tabandaki halkçı örgütlenmelerden gelecek reform veya kanun tekliflerini derleyip toplayacak bir yasama komisyonunun eksikliği, –8 Mayıs'ta, bu konuda sonu gelmeyen bir tartışma yapılmıştı– hep hissedildi.

Komün, Paris'teki devasa idare çarkını, özellikle dört isim –Jourde, Andrieu, Viard, Varlin– sayesinde iyi

1) *Komün'ün Tarihine Hizmet İçin Notlar.*

kötü çevirebilmiştir. Varlin, Ulusal Muhafız'ın ödenekleri ve teçhizatıyla ilgilenen Levazım'ın sorumluluğunu almıştı. Bronz ustası Theisz, Posta İdaresi'ni (dış ilişkiler, yeni yönetime rağmen, kesilmemişti, hatta Versailles üzerinden yürütülmekteydi!) üstlenmişti; yoldaşı Camélinat, Darphane'yi idare ediyordu. Muhasebeci Piat, Demiryolları'nın sorumluluğunu üzerine alınış, dizgici Louis Debock ise Ulusal Basımevi'nin başına geçmişti. Hazırlıksız olan bu idarecilerin hepsi Enternasyonal üyesiydi.

Geriye, Komün üyeleri tarafından belirlenen bölge komisyonlarının rolünü saptamak kalıyordu. Bunların çoğu eski teyakkuz komitelerinden, çok azı da Ulusal Muhafız lejyonu komitelerinden gelmeydi. Yardımları ve temel ihtiyaç desteğini yerinde organize ediyor, okulların idareciliğini yapıyor, işsizlere atölyeler açıyorlardı. Paris, bu dönemde, bir doğrudan hükümet tarafından yönetiliyordu. Belediye Sarayı'ndaki *merkezi* iktidarla arasında sert gerginlikler olmuyor değildi.

Cumhuriyetçi bir eser. – Komün Meclisi, koşulların dayattığı birçok acil önlem aldı. 29 Mart'ta, vadesi geçmiş kiraların ödeme zamanı Ekim'den Nisan'a kaydırıldı: *Adil olan, mülkiyetin kendine düşen fedakârlığı yapmasıdır*; ticari vadeler sorununun çözümü için, ödenmemiş senetler, 12 Nisan'dan itibaren üç yıl taksitlendirildi.

Komün özellikle cumhuriyetçi Parislilerin çok önemsedikleri iki büyük talebi karşıladı. 29 Mart'ta, *askerlik yoklaması yürürlükten kaldırıldı... Sağlıklı her yurttaş Ulusal Muhafız üyesi yapıldı.* 2 Nisan'da, *inanç özgürlüğünün öz-*

gürlüklerin temeli oluşu dikkate alınarak (...) ve ruhban sınıfının özgürlüğe karşı monarşi ile yapmış olduğu suçortaklığı göz önünde tutularak (...) ibadet bütçesinin kaldırılmasına ve Kilise ile Devlet'in birbirinden ayrılmasına karar verildi. Böylece, Komün, ulusal yetkinin bu iki alanını açıkça ihlal etmiş oldu.

Eğitim komisyonundaki Vaillant, okulları laikleştirme çabasındaydı. Parasız ve zorunlu eğitimin yanında, bu konu da, küçük veya orta sınıf burjuvazi dahil, Paris halkının diğer önemli talebiydi. 1850'den itibaren, cemaatler, Paris'teki ilkokullar üzerindeki nüfuzlarını diğer yerlere nazaran daha çok artırmışlardı. 1870'te, serbest veya kamuya ait cemaat kurumları laiklerden iki kat fazla öğrenci almıştı. "Kara ordu, gece çığırtkanlığı yapıp her köşeye mum söndürücüler bırakarak, öfke saçıyor" (Blanqui). Komisyon, kararname yayımlamaktan çok, bölge belediyeleri ile özgür-düşünce derneklerinin başlatmış oldukları *Yeni Eğitim* ve Öğretim Dostları türünden girişimler arasında eşgüdüm sağlıyordu. 16 Nisan'da, 3. bölge, cemaatçi öğretmenlerin yerine laikleri atadı; aynı şeyi 22'sinde 10. bölge, ardından 12-17. bölgeler, Louise Michel'in Montmartre'ı ve 20. bölge yaptı. 20. bölge yerel komisyonunun benimsediği programda şöyle deniyordu: "Bilimsel olgular ve ilkeler, aklın mahkûm ettiği ve bilimin reddettiği dogmalara hiçbir riyakârca taviz vermeden öğretilecektir. Ahlâkın resmi öğretimi, beşeri bilim dışında, hiçbir otoriteye dayandırılamaz."

Batignolles'de ilkokul öğretmeni Rama, romancı André Léo (Léodile Champseix) ve 3. Cumhuriyet'in gelecekteki büyük eğitim bilimcisi Ferdinand Buisson, "türü

ne olursa olsun, her zaman olayların gözlemine dayanan (...) ve sadece deneylere temellenen yöntemler" kullanarak kız çocuklarına yönelik bir eğitim projesi hazırladılar. Dönemin tabiriyle *bütüncül* denilen mesleki eğitim programlarına kafa yordular. "Alet kullanan bir kişi bir kitap yazabilmeli" (H. Bellanger). 6 Mayıs'ta, ilk karma meslek okulu Lhomond Sokağı'ndaki laikleştirilmiş bir cizvit kolejinde açıldı.

Blanquist bir avukat olan *Adaletten Sorumlu Bakan* Protot ise yargıyı köklü bir şekilde yeniden düzenleme projesini başlatmaya zaman bulamamıştır. Bu nedenle, projeye yalnızca hatırlatmak amacıyla değiniyoruz: Parasız olacaktı, seçilmiş hakem kurullarınca yürütülecekti. Bu arada, Adalet Komisyonu, devlet memurlarının, noterlerin, dava vekillerinin, mübaşirlerin, kâtiplerin, komisyoncuların eski ayrıcalıklarını yürürlükten kaldırarak, bu kişileri, davalarla karşılığında para almadan ilgilenen komün görevlileri haline getirdi.

14 Nisan'da, ressam Courbet, *sanatçılar dünyasının sanatçılar tarafından yönetilmesi*ni savunarak, bir sanatçılar federasyonu kurdu. Federasyona Dalou, Daumier, Corot, André Gill, Manet, Monet'nin de aralarında bulunduğu beş yüz kişinin üye olduğunu söylüyordu. İşin aslı, bu insanların tümü Paris'te yaşamıyorlardı. Federasyon, "Sanatın hükümet vesayetinden tamamen çıkarak özgür biçimde yayılmasını... Her sanatçının bağımsızlığının ve onurunun, sanatçıların bir genel seçimle belirleyecekleri komite aracılığıyla herkese emanet edilmesini" kendine amaç edinmişti. Federasyon, "hazinelerin korunmasını, bugüne ait tüm unsurların ortaya konulmasını, gün ışığına

çıkarılmasını sağlayacak (...) ve komünal verimliliğin başlamasına, parlak bir geleceğe ve Evrensel Cumhuriyet'e" katkıda bulunacaktı.

Çalışma Komisyonu. – Frankel ve Malon'un yönetimindeki Çalışma ve Takas Komisyonu kayda değer bir toplumsal eseri çok kısa bir zamanda tamamlamıştı. 27 Nisan'da, imalâthanelerde ve idarelerde para cezalarını veya maaş kesintilerini yasakladı; 28'inde, fırınlarda gece vardiyasını kaldırdı –esnaf derneği bunu eskiden beri talep ediyordu– ve özellikle belge sahiplerini çok ağır vergiler ödemek zorunda bırakan iş bulma bürolarını feshetti. Frankel, Emniyet Sandığı'nın yeni baştan düzenlenmesi projesi üzerinde çalışma başlattı; sandık, dernekler yararına bir halk bankasına dönüştürülecekti; 6 Mayıs'ta, rehin bırakılmış eşyadan, değeri 20 frangı aşmayanların –örtüler, mobilyalar, iş aletleri– karşılıksız iadesini başlattı. Kuşatma sırasında, değeri 15 frangın altındaki eşya daha önce iade edilmişti. Komisyon, özellikle 1848 işçi derneklerinin hayalleri doğrultusunda, bir birlik, bir *meslek işçileri* sosyalizmi sağlamak için uğraştı ve emeğin örgütlenmesinde çok önemli projelerin temelini attı. "Komün yalnızca idari özerklik değildir, aynı zamanda ve bilhassa, devrimin en önemli amacı olan emeğin özgür kılınmasını, tekellerin ve ayrıcalıkların, bürokrasinin, vurguncu ve kapitalist feodalitenin kaldırılmasını gerçekleştirebilmenin bir yolu olarak, komün grubunun kendi siyasi örgütlenmesini oluşturması için mutlak haktır."

Emeğin, kendileri de dernekleşmiş olan işçiler tarafından örgütlenmesinde her şey Meslek Odaları'nın yapısına

dayanıyordu. Kuşatma sırasında çoğu uykuya yatmışken artık yeniden canlanıyorlardı. Her iş kolunda üretim birliklerini oluşturmak onlara düşüyordu; gereken yardımı ve krediyi Komün sağlayacaktı. Kent, üniforma, kundura ve silah siparişlerini işçi kooperatiflerine tahsis edecekti. Kente veya devlete ait birçok girişim çoktan *komünalleştirilmiş*ti. Tütün Mamülleri, Ulusal Basımevi artık çalışanların idaresi altındaydı.

16'sında, Komün Meclisi, patronların kuşatma sırasında veya sonrasında terk ettikleri atölyelere (tazminat karşılığı) el koyma kararı aldı. Buralar işçi birliklerine devredilecekti. Böylelikle, bazı atölyeler komünalleştirilecek, bunun etkisi katlanarak artacaktı. Atölyeler, bizzat işçiler tarafından yönetildiği için daha iyi durumdaydılar. Birbirleriyle rekabet yerine yardımlaşma ve ürünleri *mübadeleye maliyet fiyatından götürme* ilkesiyle yönetiliyorlardı. Bu yerleri silbaştan çekip çevirecek olan dernekler açısından, işveren firmalarına üstün gelmemek gibi bir olasılık söz konusu değildi. Birlikler şubeleşecek, üretim olanaklarında *sendikalaşma*ya gidilerek belli bir meslek kolunun geneline yayılacaklardı. Sürüm alanları tüketici birlikleriydi. Böylece, asalak aracının bulunmadığı, parasız bir komün kredisi sistemine dayanan *eşit takas* sistemi kurulmuş olacaktı.

İyi yapılandırılmış Meslek Odaları'na biçilen rol (1848'de hâlâ taslaktan ibaretti) Paris ile sınırlı kalmayıp, Komün olarak düzenlenmiş tüm sanayi bölgelerine yayılacak bir sistemin gerçekleşmesini mümkün kılacaktı. Bazı esnaf loncaları –duvarcılar, taşbasmacılar, terziler...– kendi üyelerini toplamaya başlamışlardı. Enternasyonal'in

Federal Meclisi, ayakta kalabilmiş işçi odalarının tümünü 20 Nisan'da toplantıya çağırdı. Terzilik, tamircilik, kuyumculuk, demir dökümcülük, donyağı eriticiliği ve bunlar dışında altı iş kolunda daha terk edilmiş atölyelerin sayımına başlandı. Araştırma ve teşkilat komisyonu 7 Mayıs'ta toplandı. O tarihe kadar el konulmuş tek fabrika, İmparatorluğun son zamanlarında, Grenelle'de iflas etmiş eski bir işçi kooperatifi olan Brosse dökümeviydi.

Savaşmak. – Bütçenin büyük kısmı Versailles'a karşı açılan savaşa ayrılmıştı. Komün, kâğıt üzerinde 180 bin kişilik bir güce sahipti; bunun yanında, Flourens'in İntikamcıları, Askerler[2], Komün'ün Nişancıları gibi iddialı isimler almış müfrezeler vardı. Ama bunların çoğu kontrol edilebilir durumda değildi. Halkçı mahallelerdeki ateşli yurttaşlar milisi gerçek bir disiplin altına hiçbir zaman giremedi. Savaştan sorumlu Cluseret, bu işin üstesinden gelemeyince, 30 Nisan'da, yetersizlik gerekçesiyle görevden alındı. *Teslimiyete yatkın generalleri içinde barındırmayan* kampta saf tutmaya gelmiş olan Rossel, kariyer sahibi, yurtsever bir subaydı; bu başıbozuklukta düzen kurmayı başaramayınca, 9 Mayıs'ta, o da istifa etti.

Aslında, Komün'ün sahip olduğu gerçek savaşçı sayısı birkaç binin –otuz, kırk?– üzerine asla çıkmamıştı. Bunlar da birkaç değerli komutanın –Dombrowski ve Wroblewski adlarındaki iki Polonyalı, eski bir Garibaldici olan Fransız La Cécilia– etrafında toplanmışlardı. Karşılarındaki

2) Les lascars (Fr.): Farsça "asker" anlamına gelen "leşker" sözcüğünden gelmektedir.

Versailles ise, başlangıçta gücü birkaç moralsiz birlikten ibaretken, süratle ordu kurmaya girişmişti. Yeni silah altına alınanlar veya Almanya'nın serbest bıraktığı esir askerlerden oluşturulan Versailles ordusunun mevcudu 130 bin savaşçıya çıkmıştı. Sivil savaş konusunda eğitimsiz olan bu askerler, katı disiplin ve etkili propagandayla ileride kendisini kanıtlayacak bir baskı aygıtına dönüştürülebilmiştir.

Versailles güçleri, 2 Nisan'da, Paris savunmasının hassas noktası Courbevoie'yı ele geçirdiler. Paris, 3'ünde ve 4'ünde Versailles üzerine yürüyerek misillemeye kalkıştı. Rueil, Viroflay ve Châtillon'dan yola çıkan çok az sayıdaki adamın üç koldan yürüttüğü saldırı bozgunla sonuçlandı. Esir düşen *generaller* Flourens ve Duval kurşuna dizildiler. Komün, 5 Nisan'da, infazlara misilleme olarak, rehineler kararnamesini çıkarttı.

Paris kendisini ikinci kez abluka altına alınmış buldu. Üstelik, bu kez, etrafı Doğu ve Kuzey yönlerini tutan Prusyalılar ile Batı ve Güney'den yaklaşmakta olan Versailles güçleri tarafından sarılmıştı. Versailles ordusu, Neuilly Köprüsü'nde bir çıbanbaşıydı. Nöbet değişiminin nadiren yapıldığı bu noktada mevzilenmiş bulunan Dombrowski, elindeki çok az güçle sonuna kadar dayandı. Tüm cepheyi topu topu 6 bin kişi tutuyordu. Güney cephesinde karar kılındı. Hedef, Issy tabyasınca korunmakta olan Point du Jour Köprüsü'ydü. Düzenli ordu, 11 ve 12 Nisan'da Saint-Cloud'yu, Sèvres'i, Meudon'u ve Châtillon'u ele geçirdi; ardından sıra Issy, Vanves, Montrouge, Bicêtre, Ivry tabyalarına geldi. 5 ve 6 Mayıs'ta Clamart ve Vanves, 9'unda da Issy tabyası düştü. Versailles bataryaları, 20 Mayıs günü

hisarı yoğun top ateşine tuttular, haylamaya[3] başlamak için artık hazırdılar.

Maliye. – Jourde *iyi muhasip*ti; Paris'in hayatta kalması ve savaşması için gereken parayı günü gününe tedarik etti. Kentin gelirleri –kamu gelirleri, dolaylı vergiler, köprü vergisi (bu vergi halkın tepkisine rağmen kaldırılmamıştı)– onun elindeydi. Özellikle Banque de France'tan aldığı, Başkan Yardımcısı Plœuc'ün onaylamakta pek eli sıkı davrandığı avanslarla durumu idare etti. Komün, bankadan 16 milyon 765 bin 202 frank aldı, bunun 9 milyon 401 bin 809'u Kent'in bankadaki hesabının bakiyesiydi. Aynı günlerde Versailles'ın bankadan çektiği meblağ ise tam 257 milyon 600 bindi.

Marx'tan sonra, gönül rahatlığıyla, Komün'den yakınanlar olmuştur; bunun sebebi, *bankanın önünde kendisini dizginleyerek gösterdiği, aslında eleştirilecek hiçbir tarafı olmayan saygıydı.* Bankayı ele geçirmeyi düşünenler vardı. Bunun yapılması halinde Paris'in eline büyük bir güç geçirmiş olacağı sanılıyordu. Oysa, gerçekte, içeride işe yarar yalnızca bir tek demir kasa bulunuyordu ve o da Ağustos 1870'te büyük ölçüde boşaltılmış, içindekiler Brest'e gönderilmişti. 28 Mart'ta, geriye sadece 88 milyon frank kalmıştı; bir de, tutarı 166 milyonu aşkın bonolar. Kaldı ki, bankaya el koymak, Paris başta olmak üzere, Fransa'daki hassas iskonto sistemini yıkma tehlikesini göze almak,

3) L'hallali (Fr.): Avcılık terimi. İzi sürülen hayvanın etrafı av köpekleri tarafından tamamen sarıldığı an, avcının bu durumu bildirmek için bağırarak verdiği işaret.

para sisteminin çöküşünü tetiklemek demek olacaktı. Oysa, Komün sadece Paris'i istiyor, ülkeye ait bir kuruma dokunmaktan kendisini sakınıyordu. Ayrıca, ele geçireceği çanta dolusu 899 milyonluk ticari senet ne işine yarayacaktı? Gerçi, Varlin, bin 20 milyon değerinde birtakım kıymet ve değerli evrak için Londra'da pazarlık yapmayı denemişti –bunu Marx ile yaptığı yazışmalardan biliyoruz– ancak alıcı bulmayı başaramamıştı. Akla gelebilecek tek çözüm, dönemin toplumcu sistemlerinin her derde deva olduğu tartışmalı reçetesiydi: bankayı halkın ve işçi birliklerinin bankasına dönüştürmek. Uzun bir süreç gerektiren ve tüm ulusu ilgilendiren bir işti bu. Oysa, Jourde, Komün'ü yaşatabilmek için günlük ve acil ihtiyaçları karşılayacak kaynakları bulmak zorundaydı: "Banka benden gelirlerimi hesaplamamamı istedi ve Komün'e kredi açmayı teklif etti. Yaptığım bundan ibaret!"

II. – Komün parçalanıyor

Nisan sonundan itibaren askeri durumda büyük bir kötüye gidiş baş göstermişti. Komün, meclisindeki çalışmaya benzer ciddiyette bir mücadele yönetiminden yoksundu.

Halk Kurtuluş Komitesi. – Komün Meclisi'nde "herkes denetimi ve eylemi güçlendirmek üzere anlaşmıştı" (Lissagaray); büyük anlaşmazlıklar yöntem konusunda yaşanıyordu. 28 Nisan'da, yaşlı Jakoben Miot, *koşulların zorluğunu dikkate alarak*, "sadece Komün'e karşı sorumlu olacak (aynen alıntılanmıştır)" bir Halk Kurtuluş Komi-

tesi kurulmasını önerdi. Büyük Devrim'in uygunsuz hatırası! Akıbetleri giyotin sehpasına çıkmak olan Hébert ve Chaumette'in Halk Komünü ile 1793'teki büyük komite arasında yaşanan yegâne şey anlaşmazlıklardı. Diğerleri sadece demokratik kurullara dayalı bir *yürütme komitesi* istiyorlardı. İki akım arasındaki çatlağı görünür kılan çatışma çabuk ortaya çıktı. Bunlardan biri (Jules Miot ve özellikle Félix Pyat'nın arkasındaki akım) radikal veya *Jakobendi – büyük ataları* örnek göstermeye kendini fazlasıyla kaptırmış demek daha doğru. Diğer akım ise daha gerçekçi ve daha gençti; en iyi Enternasyonalistler bu grupta yer alıyorlardı. Ama bu iki akımı, sınırları kesin bir kalıba sokmaktan kaçınmalıyız. Enternasyonalistlerin tümü ikinci akımdan olmadığı gibi, Jakoben olarak sınıflandırılanların tümü de ilkinde yer almıyordu. Bu eğilimdekilerin lideri olan Delescluze onlarla arasına mesafe koymuştu. Dört uzun oturum, meselenin özünü görüşmek yerine, *halkın kurtuluşu* kelimesi üzerine didişmekle geçti. 1 Mayıs'ta seçilen üyelerin 45'i lehte, 28'i aleyhte oy kullandı. Çoğunluk olarak adlandırılanlar, diktatörlüğü birilerine emanet etmekle her şeyin üstesinden gelineceğini sanıyorlardı. *Azınlık*, *yetki karmaşası*na, *halkın egemenliğinin sahiplenilmesi*ne itiraz ediyordu; boşu boşuna, bir "kurtarıcı kelime", bir "tılsım, muska" (Charles Longuet), "işe yaramaz, uğursuz bir eski giysi" (Gustave Tridon, Blanquistti oysa) aranıyordu. Tabanın bunca istediği *doğrudan yönetim*e ise kimsenin pek aldırdığı yoktu.

Tam anlamıyla bir gerçekdışılıktı yaşanan. Ümitsiz bir duruma mucizevi bir reçete aranıyordu. 1 Mayıs'ta atanan ilk komite yararlı hiçbir iş yapmamıştı. Jakoben Desclu-

ze, Issy tabyasının düştüğü 9 Mayıs'ta, komiteyi yetersizliği konusunda sert dille uyardı: "Boş laflar... Halk Kurtuluş Komitesi, Paris halkının gözünde, çatılmış bir silah yığınından ibarettir, savaş baltası sürekli havada asılı durmaktadır. Komiteniz, sırtına yüklenen hatıraların ağırlığı altında yok olup gitmiştir." Varlin ile birlikte, azınlık, komitenin lağvedilmesini istiyordu. İkinci bir komite atandı; ama o da ilkinden daha iyi sonuç vermedi. Komün hükümetini –eğer böyle bir hükümet mümkün olsaydı– daha da zayıf düşürecek, vakitsiz bir kırılma baş göstermişti. 15 Mayıs'ta, *radikal devrimci fraksiyon*a dönüşmüş olan çoğunluk, azınlığın meclisteki varlığını tanımayı reddetti. Azınlık beceriksizce bir protestoyla ona karşılık verdi: *Belki de fazlasıyla ihmal edilmiş bölgelere* sığınacağını açıkladı, *ciddi ve toplumsal reform ilkelerinin*, halkın egemenliğine saygının unutulduğuna işaret etti. Bu tavır, Komün taraftarlarından geriye kalan halk kesimince hoş karşılanmadı. Ayın 17'sinde, Delescluze'ün umutsuz çağrısıyla bir tür uzlaşma sağlanır gibi olduysa da, Komün'ün matem çanı vurmuştu bir kere. Lissagaray, "Bitmek bilmeyen yorgunluk evresindeyiz," diyecekti.

V. Bölüm

KOMÜN, BU "SFENKS"[1]

Güdük eser! İçinde Paris'in yeniden kurulduğu bu komünal projeyi, bu *Kent Cumhuriyeti*'ni anlamaya biraz daha çabalamak gerek.

Marx, o tehlikeli soruyu, hem de o bildiğinden şaşmaz tarzı, o hiçbir şeyle kıyaslanmaz üslubuyla, daha Haziran 1871'de sormuştu: "Burjuva anlama yetisini bu denli bunaltan Komün, bu sfenks, neyin nesi o halde?" Londra'daki Enternasyonal Genel Konseyi adresine sıcağı sıcağına ve çoğunlukla hayranlık verici sezgilerle bezenerek yazılmış olan *Fransa'da İç Savaş*, bir *naklen tarih* yapıtı gibi ele alınmamalıdır. Marx'ın, komünist gelecekte devletin ortadan kalkmasının (hiçbir koşulda yıkılmasının değil, ilgasının) gerekliliği konusunda, *Louis Bonaparte'ın On Sekiz Brumaire*'inde yirmi yıl önce açıkladığı ve 1871 isyanının ışığı altında damıttığı düşüncelerinin ortaya serilişi-

1) Sfenks sözcüğü metinde "anlaşılmaz" anlamında kullanılmıştır.

dir, Komün'ün tümden değişimidir[2]. İkinci İmparatorluk, merkezileşmiş devlet aygıtının son azmanıydı. Komün, bu aygıtın parçalarını sökmeye kalkıştığında onun antitezine, "emeğin ekonomik özgürleşmesinin gerçekleşmesini sağlayacak, nihayet bulunmuş siyasi form"a dönüştü.

Devlet hakkındaki Marxçı düşünceler, daha sonra, hem 2. Enternasyonal'in sosyal-demokratları hem de onların 3. Enternasyonal'deki Leninist rakipleri tarafından zayıflatılıp bozulmuştur. İç Savaş'ın hiçbir yerinde *proletarya diktatörlüğü*nden, bir kez olsun söz edilmez: tehlikeye davetiye çıkaran bu kelime, çok sonra, Engels tarafından kullanılmıştır: "Bakın, Paris Komün'ü proletarya diktatörlüğüydü." Marx, daha ziyade, devletin zayıflamasının, hatta ilgasının gerekliliğinden söz eder.

Bu Komün numunesini her sosyalist okul kendince sahiplenmeye çalışmıştır. Bakunin kendi anarşist fikirlerinin Komün'de hayat bulduğunu sanmıştı: "Komün kendisini federalist ilan etmişti ve Fransa'nın katı ve yapay devlet bütünlüğünü, onun ulusal bütünlüğünü doğal ve toplumsal bir olgu olarak yadsımadan, cesaretle reddetmişti." Bir bütün olarak ele alındığında, Rus'un yorumu Marx'ınkinden çok da uzak değildir.

Komün'ü parçalayan görüş ayrılıkları, daha 1871'in alevleri bile küllenmeden, sürgündeki Komün taraftarları arasında bitmek bilmez kavgaları körüklemeye başladı. Londra'dakiler devleti ele geçirerek *otoriter* bir devrim gerçekleştirmek gerektiği sonucuna varmışlardı. İsviçre'deki *otorite-karşıtları* ise devletle ilgili tüm eylemleri, vazgeçil-

2) Transfiguration de la Commune.

mez özgürlükçü anarşi adına reddediyorlardı. Öyle görünüyor ki, Komün, toplumcu anlama yetisi açısından da bir sfenksti. Eski ya da yeni, yapılan tartışmaların fazlalığı, 1871 projesinin anlamını bulanıklaştırmıştır.

I. – Paris, özgür kent

19 Nisan Açıklaması. – Komün içinde, biri Jakoben, diğeri Proudhoncu olmak üzere, birbirine tamamen zıt iki *duyarlılık* ortaya çıkmıştı. İki grubun taraftarları, *Fransız Halkına Duyuru*yu, şartı ya da, dillendirildiği şekliyle, Komün'ün *vasiyeti*ni 19 Nisan'da hep birlikte oylamak konusunda anlaştılar.

Paris, "Komün'ün, Fransa'nın tüm bölgelerine yayılmış özerkliği"ni yüceltiyordu. Bu özerklik, "sözleşmeye taraf diğer bütün komünlerin eşit özerklik haklarıyla sınırlı olacak, Fransız bütünlüğü tüm komünlerin birliğinden oluşacaktır".

Her komün kendi bütçesini oylayacak; kendi memurlarını atayacak; güvenliğini, eğitimini, savunmasını kendisi düzenleyecekti. İşler, "yurttaşların sorunlara daima müdahil" olacakları şekilde yürütülecekti. Paris, "öğretimi, üretimi, takası ve krediyi geliştirmeye ve yaymaya, iktidarı ve mülkiyeti evrenselleştirmeye yönelik kurumları kurma" hakkını saklı tutuyordu. Tüm komünleri bağlayacak bir "sözleşme" olmalıydı. *Bildirge*, bu önemli nokta üzerinde pek açık değildir. "Paris'i, Federasyon'u kutlamak için eski Fransa'nın dört bir yanından koşup gelmiş atalarımızın alkışlarıyla, Devrim tarafından kurulmuş olan Fransız bü-

tünlüğünü yıkmaya çalışmakla suçlayan düşmanlarımız ya aldanıyorlar ya da ülkeyi aldatıyorlar. İmparatorluğun bize bugüne kadar dayatmış olduğu şekliyle, bütünlük, monarşi ve parlamentarizm, zorbaca bir merkeziyetçilik, akıl yoksunluğu, keyfilik veya müsriflikten ibarettir. Paris'in istediği siyasi bütünlük ise tüm yerel girişimlerin gönüllü birlikteliğidir... Komünal Devrim yeni bir deneysel, pozitif ve bilimsel siyaset çağını başlatmaktadır..."

Üzerinde pek çok kişinin (Proudhoncu Pierre Denis, Vallès, Delescluze) kalem oynattığı metin muğlaklıktan öteye geçememiştir. Lissagaray, *Histoire de la Commune*'de, nadiren gösterdiği sert bir tavır sergiler: "Paris, Hansa Birliği kentine dönüşüyordu... Aşağı-Britanya özerkliklerinden, Fransız komünlerinin onda dokuzundan ne beklenir?" Kırların geniş dünyası, bu fazlasıyla ihmal görmüş arka plan manzarası, Komünalist Paris'te hiç akla gelmiyor gibiydi; oysa, 1871 olayları, neredeyse apaçık bir şekilde, onun gözleri önünde cereyan ediyordu.

Özgür kent. – 1871 insanlarının hayal ettikleri, belki de, bir tür *anayasal ucube*den[3] başka bir şey değildi (William Serman). Charles Longuet'ye göre, tüm becerebildikleri, olsa olsa, bir sistemi mırıldanmak, Komün kelimesini *kekelemek*ti. Bir metni, diğer metinlerin ışığı altında okuduğumuzda daha iyi anlarız; özellikle basında yer alınış epeyce metin vardı.

Özgür Fransa içinde özgür Paris kenti: Sıkı bir Proudhoncu olan Pierre Denis, *Le Cri du peuple* veya *Le Ven-*

3) "Monstre constitutionnel".

geur'de makalelerini art arda sıralıyordu. *Le Cri*'nin 9 Nisan sayısında, Kent'in merkezi iktidarla ilişkilerini düzenleyen bir yasa tasarısı kaleme almıştı. Bu tasarıya göre, tek delegeyle temsil edilecek olan "merkezi hükümetin hiçbir müdahalesinin söz konusu olmadığı", "kendi kendini yöneten bir Paris toprağı" bulunacaktı. Paris, "Fransa'nın genel giderlerinde üzerine düşen payı ödeyecek" ve Ulusal Yasama Meclisleri'ne temsilciler gönderecekti. "Paris Komünü, Fransa'nın geri kalan kısmında isyan kışkırtıcılığı yapmaktan kendisini men edecek, ama Komün düşüncesini, bizzat oluşturduğu örnekle ve tanıtım kaynaklarını kullanmak suretiyle yaygınlaştırma hakkını saklı tutacak, hükümet ise bu propagandayı engellemekten kendisini men edecek." Komün'ü, "ilgili herkesin mülki idare üzerinde denetim kurabileceği, kendi yetenekleri ölçüsünde idarede yer alabileceği, koşullar her gerektirdiğinde kamuoyunun müdahale edebileceği, kendini ifade edebileceği" şekilde kurmak gerekiyordu (*Le Vengeur*, 30 Nisan). "Kamuoyu, basın, toplantı, sendikalar, lonca grupları, ligler, özgür akademiler ve her türlü dernek aracılığıyla kendini gösteren" kesintisiz egemenliğe sahip olmalıydı (*a.g.y.*, 20 Nisan).

Özgür Paris formülünü, 18 Nisan'da, Jakoben Delescluze de kullandı: "Özgür Fransa içinde özgür Paris, diğer vilayetlere herhangi bir üstünlük iddiası olmadan –en değerli ilkelerini yadsımak olurdu bu– ve onlarla birlikte ilerleyerek, Fransa'nın ve Avrupa'nın kalbi ve aklı haline gelecektir yeniden." Jakobenlikte Delescluze'ün gerisinde olmayan Vésinier, federalist anlamda daha da ileri gitmişti: "Paris, yüzyıllar boyunca kraliyetin, ruhban sınıfının ve asillerin boyunduruğu altında Fransa'nın belini büken bir

baskı ve tahakküm merkezi olmaktan çıkacaktır... Paris, Fransa'nın Washington'u olacaktır..." Başkentin üstünlüğü elinden bırakmaması gerektiğini savunan ise, çelişkili bir şekilde, Proudhoncu Longue oldu: "Özerk Paris'in, ekonomik ve endüstriyel hareketin, yaşamın toplumsal gövdenin damarlarına daha geniş yayıldığı, bankaların ve demiryollarının merkezi olma niteliği azalmamalıdır" (*JOC*, 1 Nisan).

Kırsal komünler tamamen göz ardı edilmiş değildi: "Mevcut 36 bin yerleşim biriminin her birinde Komün kurulamayacağı gayet açıktır. Komün adından anlaşılması gereken, verimli biçimde gelişmelerini sağlamaya ve desteklemeye elverişli tüm olağan koşulların sağlandığı, yeni baştan düzenlenmiş coğrafya parçaları olmalıdır" (*Le Vengeur*, 24 Nisan). Böylece, kırsal komünleri kentlere bağlayarak veya onları kanton büyüklüğündeki bölgelerde gruplandırarak, ekonomik, politik ve homojen nitelikte geniş bütünlükler oluşturulacaktı.

Kimi canlı kaynaklar. – Devrim'in henüz açmış çiçeklerinin olayların zorlamasıyla tekrar kapanmaya yüz tuttuğu Paris'e, bu devasız derde çare olarak hayal edilen şey soyut bir ütopya mıydı? Komünalleşmiş bir Fransa fikri 19. yüzyılda çeşitli kaynaklardan beslenerek gelişmişti. Proudhon'un yakın tarihli bir Komün projesinde, bundan, "tıpkı insan gibi, akıllı, ahlâklı, özgür her birey gibi, her topluluk gibi egemen bir varlık" (*De la capacité politique des classes ouvrières*, 1865) olarak söz edilir ve tarafların, "resmi bir senetle vazgeçtikleri haktan, yetkiden, özgürlükten ve mülkten daha fazlasını elinde saklı tutarak (...) yü-

kümlülük altına girdikleri" bir pakt (*Du principe fédératif*, 1863), aynı zamanda da bir idari restorasyon olarak tarif edilir Komün: "Ortalama 6 bin km^2 yüzölçümüne ve 1 milyon nüfusa sahip bu güzel Fransız bütünlüğünün 36 hükümdarlığa bölündüğünü varsayalım..."

Artık açıkça *komünalist* görünüm almış olan yerinden yönetim fikrinin gerçek kökeni, 1840'ların *komünistler*inin düşüncelerinde yatmaktadır: Bir toplumcu devrim, koşulları eşitleyecekse eğer, özgürlüklerin kısıtlanması sorununa –eşitleyici zorlamalar, ister istemez, bunu beraberinde getirecektir– merkezi iktidarın gücünü azami biçimde zayıflatarak, doğrudan demokrasiyi azami biçimde güçlendirerek çözüm aramak durumundadır. Bu, ölçülü bir *anarşidir*. Eşitlik ancak özgür iradeyle sağlanabilir ve düzenlenebilir. Komünist Théodore Dézamy'e göre, "Ortaklık, birliğin doğal ve mükemmel şeklidir. Bu ideal, ancak 10 bin kişilik insan gruplarından her biri bir komün sarayında yaşamaya başladığında gerçekleşecektir. Her komün kendi özerkliğine sahip olacaktır. Federe komünler Ulus'u ve federe uluslar da İnsanlığı oluşturacaktır. Siyasi devlet, yerini, başında bir muhasebe şefinin bulunduğu basit bir idareye bırakacaktır" (*Code de la communauté*, 1842). Veya Constantin Pecqueur: "Siyasi devlet, yerini önce Avrupa'da, ardından da tüm dünyada, eşitlikçi işçi federasyonlarının ekonomik örgütlenmesine devretmek üzere, aşama aşama yok olacaktır" (*Le Salut du peuple*, 1849). Bu, Marx'ın hayranlıkla okuduğu, 1871'de yeniden ele aldığı düşüncedir ve aynı düşünce, 1858 yılında, Paris'te anlaşılmaz bir şekilde ölen Jean-Hippolyte Colins'de de vardır. Toprağı toplumcu bir yolla temellük etmeye dayalı kolektivizm ve ilçeleri, vilayetleri ve

nihayet tüm yerküreyi kaplamak üzere, ulusları komünler şeklinde örgütlemek onun tasarısıdır. Bu projeye göre, *ilk siteler, temel kolektif aileler* hiyerarşisine dayanan bir *kolektivizm*dir. Fransızların varlığından habersiz oldukları Colins, Belçika sosyalizmini derinden etkilemiştir. Onun kolektivizmi Enternasyonal militanlarınca benimsenerek yeniden ele alınmış, ardından, Belçika sosyalizmi tarafından Fransa'ya tekrar ihraç edilmiştir.

Enternasyonalistlerin en iyileri Belediye Sarayı'nda toplanmıştı. Hepsi Proudhon Okulu'ndan yetişmeydi. Enternasyonal tüzüklerinde yer aldığı üzere, "her siyasi hareketin temel yol olarak benimsemesi gereken büyük hedefi, yani işçi sınıflarının ekonomik özgürleşmesini" gerçekleştirmek amacıyla bulunacak demokratik yapıya dair problemi kendilerine sorup duruyorlardı. Bunlardan bazılarının Bakunin'den anarşizm dersleri (kısmen) aldıkları söylenmiştir. Parislilerin çoğunluğu ve Belçika kolektivizmine yakınlık duyanlar, ekonomik açıdan tek, politik açıdan gevşek bir ulusal ortaklığın gerekliliğini savunuyorlardı. Pindy, 1869 Basel Kongresi'nde, Komün'den, her kentin meslek loncalarının zorunlu gruplaşması olarak söz etmişti: "Bu gruplaşma kipi, bir tür yerinden yönetim unsuruna dönüşmektedir; çünkü, artık söz konusu olan, her ülkede, her sanayi kolu için bir ortak merkez kurmak değil, her birinin en iyi gelişmiş olduğu bölgeyi onun merkezi haline getirmektir. Fransa'nın taşkömürcüleri Saint-Étienne civarında federasyonlaşırken, ipek işçileri aynısını Lyon çevresinde, lüks sanayi Paris'te yapacaktır." Düşünce henüz başlangıç aşamasındaydı. Devrim, Enternasyonalistleri hazırlıksız yakalamıştı. Komünal çözüm etrafında birleş-

mişlerdi: "Görünen tek açık çıkış yolu, Fransa Komünleri Federasyonu'dur; diğer tüm yollar şu an için bizlere kapalıdır. İşe Paris Komünü'nden başlamamız gerek" (*La Révolution politique et sociale*, 9 Nisan 1871). Tabii, doğru ekonomik temelleri ona sağlamak koşuluyla...

II. – Jakobenliğin yeniden okunması

Jakobenler, *Bildirge*'yi de çekincesiz onayladı. Bunda şaşılacak hiçbir taraf yoktu. Devrimci Jakobenlik –onun doğası ve 1871'de temsil ettiği şey, Fransa'ya merkeziyetçi iradesini dayatan otoriter bir Paris diktatörlüğü projesine indirgendiğinde– büyük bir çoğunlukta kuşku uyandırmaktaydı. 1793'te, halkın kurtuluşu politikası olağanüstü koşullarda dayatılmıştı. Bu nedenle, 1793 Anayasası'nda sürekli karşımıza çıkan yerinden yönetim kaygısının I. yıl[4] kuşağında ne kadar büyük olduğu unutulmamalıdır: "Cumhuriyet'in her komününde bir belediye yönetimi, her bölgesinde bir geçiş yönetimi, her vilayetinde bir merkezi yönetim mevcuttur... Belediye görevlileri komün meclislerince seçilir. Yöneticiler, il ve bölge seçim kurullarınca atanır." Robespierre'in 11 Mayıs 1793'te, Konvansiyon'da verdiği söylev cumhuriyetçi hafızalarda titizlikle saklanmıştır. 1831 ve 1840'ta, komünist Albert Laponneraye tarafından baskısı yeniden yapılan söylev, yakın bir geçmişte de Ernest Hamel tarafından, 1871 kuşağı Jakobenlerinin kutsal kitap saydıkları *Histoire de Robespierre*'e (1866) alın-

4) Fransız Devrim Takvimi'ne göre I. yıl.

mıştır. "Hükümetlerin ezeli hastalığı olan fazla hükmetme takıntısından kendinizi sakının. Cumhuriyet'in genel yönetimini esasen hiç ilgilendirmeyen tüm işleri, bırakın da, komünler, aileler, bireyler kendileri yapsınlar... Kısaca, doğası gereği kamu otoritesine ait olmayan her şeyi bireysel özgürlüğe iade edin; ihtirasa ve keyfiliğe meydanı daraltmış olursunuz."

IV. yıl[5] 19 vendémiaire'de[6], Paris'in, günümüze gelinceye kadar bir daha göremeyeceği bu şubeleri lağvederek Birinci Paris Komünü'nü ortadan kaldıranlar, Montanyarlar değil, Thermidorculardı[7]. Radikal cumhuriyetçiler, fazla göz ardı edilmiş olan bu nokta üzerine 1850'den itibaren ısrarla vurgu yapmışlardı. 1851'de, Charles Renouvier, Fauvety ve Lyonlu komünist Joseph Benoît, bir tür *Doğrudan Yönetim, Cumhuriyet'in Komünal ve Merkezi Örgütlenmesi Projesi* yayımlamışlardı; proje, her biri birer yıllığına seçilen bir meclisle yönetilecek 2 bin özgürleşmiş komünün oluşturacağı bir siyasi Fransa'nın yeniden kurulmasını öngörüyordu. "Asıl mesele, yönetmekten çok, kendi kendini yönetmektir. Her komün kendi sorunlarını kendisi çözdüğü müddetçe, merkezi idare (900 vekilli meclis), bugün içinde kaybolduğu bin bir ayrıntıyla uğraşmak zorunda kalmayacaktır." Ledru Rollin, gerçek bir doğrudan yönetimin erdemlerine 1851'deki Londra sür-

5) Fransız Devrim Takvimi'ne göre IV. yıl.

6) Vendémiaire: Fransız Devrimi Takvimi'nde sonbaharın 22 Eylül-21 Ekim dönemine rastlayan bağbozumu zamanı.

7) Thermidorcular: Jakobenleri iktidardan indirerek Robespierre'i giyotine gönderen karşı devrimci grup.

günü sırasında tanık olmuştu; dostu Delescluze, yerinden yönetime geçmiş bir ulusu örgütleme projesini, kendi bütçelerini oylama ve kendi memurlarını atama yetkilerine sahip Komün ve vilayet temeli üzerine kurmuştu. 15-20 bin nüfuslu idare bölgeleri olan komünlerin seçilmiş belediye başkanları ayda bir yenilenecekti. 1871 *Bildirgesi*'ne onun elinin değmiş olması şaşırtıcı değildi.

Federalist proje ile Jakoben yerinden yönetim arasında bir uzlaşmanın yalnızca başlangıcını oluşturan *Bildirge*, 19. yüzyılın ilk yarısı boyunca, *demokratik ve toplumcu* cumhuriyetin gerçekte ne olması gerektiği üzerine işlenmiş bir düşüncenin sonucu olarak ortaya çıkmıştı. *Komünal düşünce* Fourier'de de vardı (falanster, komün değildi de neydi?). Fourier'nin düşüncesi, Victor Considerant tarafından daha gerçekçi bir yaklaşımla yeniden ele alınmış, 1840'ların ütopikleri gibi berbat bir isimle adlandırılmış düşünürlerin neredeyse hepsi tarafından paylaşılmıştı. Bu düşünce, 1848'de, ilk parçacığı elbette komünal hücreden oluşan, genele yayılmış güçlü bir ekonomik, toplumsal ve politik *Birlik* düşüncesiyle sıkıca kaynaşmıştı. 1860'larda, cumhuriyetçi düşünce başta olmak üzere, yerinden yönetimin gerekliliği üzerine geliştirilmiş birçok düşünceyle, belki biraz yumuşayarak, iç içe geçti. 4 Eylül 1870'te başlayan yeni Cumhuriyet'e yeni bir anayasa gerekiyordu. Demokratik, toplumsal ve güçlü komünal temellere dayanan bir cumhuriyet düşünülemez miydi? 1871'in Parisli doktrincileri bir yana, pek çok cumhuriyetçi bunun olabileceği inancındaydı. Özellikle, taşralı ve radikal olsalar da, çok aşırı olmayan bir sol bunu destekler görünüyordu. Ama 3. Cumhuriyet'in tutacağı yol bu olmayacaktı.

VI. Bölüm

FLOREAL'DE[1] PARİS'TE YAŞAMAK

Kısa ömürlüydü Komün ve, tercihen, ya da koşullar öyle gerektirdiği için, sınırlı ve tuhaf bir alana, Kent'in dar ufuklarına odaklanmış, oraya sıkışmıştı.

Olayın güdüklüğü, 1871 devriminin gündelik gerçeği üzerindeki kaynak yetersizliği sorununu tarihçinin gözünde iki kat artırmakta mıdır? Oysa, aynı nitelik, devrim toplumbilimcileri açısından tamamen avantajdır. Sonuçta, Paris, bir *toplumsal fizik deneyi*nin *laboratuvar*ı olmuştur; buradaki gündelik yaşamın incelenmesi çok daha verimli olacaktır. Tarihçi, bu yeni yaklaşımın faydasını görmeyi kendisine karşı borç bilmeli ve sınırlarını da belirlemelidir.

1) Floréal: Fransız Devrimi Takvimi'ne göre, bahar mevsiminin 20 Nisan-19 Mayıs tarihleri arasına rastlayan ikinci ayı, çiçeklenme dönemi.

I. – Devrimci gündelik hayatın toplumbilimi

Kent'in özgürlükleri. – Versailles kampında saf tutmuş kindarlar, yani uzaktakiler için Paris'te olup bitenler bir kızıl cümbüşün zincirden boşanmasından, *bir toplumsal sara nöbet*inden başka bir şey olamazdı (Maxime Du Camp, *Les Convulsions de Paris*). Oysa, dost veya düşman, olayın doğrudan tanıkları, kentte bir barış ve yeniden bulunmuş bir huzur havası estiğinde hemfikirdirler. Vallès'in sözleri şairanedir: "Akıp giden bu devrimin mırıltısı, dingin ve güzel, mavi bir ırmak gibi..." Courbet de biraz şairleşmiştir: "Ne polis, ne aptallık, ne şekilde olursa olsun, ne bir istismar, ne de bir kavga... Cidden hayranlık verici; her iş kolu federasyonlaştı ve hepsi birbirinden bağımsız." Taraflı ifadelerdir bunlar, ama bir de işbirliği şüpheli bir tanığın sözlerine bakalım: "Gerçek bir huzurun bitip tükenmez keyfini sürüyorlardı... Parisliler, pazar günlerini dertlerden uzak geçirme alışkanlıklarından taviz vermiyor, eş dost ziyaretlerini sürdürüyorlardı..." Zola, güzel bir mayıs günü, gözlem yaparken tarafsızdır: "Yukarılarda, Arc de Triomphe taraflarında havan topları patlayadursun, kadınlar, Tuileries'de kestane ağaçlarının gölgesinde nakış işliyorlar." Kendi kendini fethetmiş, Courbet'nin deyişiyle, *kendine ait* olmuş bir kentin huzuru. Tuileries'yi yeniden sahiplenmek önemliydi. Dış mahallelerin proleterleri, 18 Mart'ta, Belediye Sarayı ile birlikte Paris'in eski merkezini de geri aldılar. Sıra, zorbalığın sembolü olan İmparatorluk Sarayı'na geldi. Tuileries bahçeleri halka 24 Mart'ta, sarayın kapıları da 4 Mayıs'ta açıldı. İçeriye giriş bedeli on kuruştu. *Egemen halk, kendi sarayında, egemen olarak ağırlandı.*

Sıradan gündelik yaşamın belki fazlaca sakin huzuru. Geleneksel Domuz Pastırması Şenliği 7 Nisan'da, Richard-Lenoir Bulvarı'nda yapıldı. Aziz Paskalya günleri, her zamanki gibi, 9 Nisan'da kutlandı. 17 Nisan'da Louvre, 22'sinde de Ulusal Kütüphane yeniden açıldı; halk buralara serbestçe girebildi. Borsa açıldı ve 27 Nisan'da ihlaller fazlalaşınca Seine'de balık tutma yasağı tekrar getirildi.

Devrimin olmazsa olmazı şenlikler ve şenlik ritminde bir gündelik yaşam. Toplumbilimcinin gözünde, Devrim, Şenlik'tir. Bu ifadeyi daha anlaşılır kılmak gerekiyor. Komünleşmiş Paris kendisine şenlikler edinmişti. 28 Mart'ta Komün'ün ilanı şenlikti. "Komün, 92'yi yaşamış olanların tanıklıklarına yaraşır bir sarhoşluk, vakar, büyüklük ve neşe içinde, yurtsever, barışçı ve sevinçli, devrimci bir şenlik gününde ilan edildi... Düşünce'nin ve Devrim'in düğün şenliği var bugün" (*Le Cri du peuple*, 30 Mart). 16 Mayıs'ta Vendôme Sütunu'nun yıkılması şenlikti: "Vendôme Meydanı'ndaki İmparatorluk Sütunu'nun barbarlık anıtı olduğu, kaba kuvveti ve sahte şanı temsil ettiği, militarizmin onaylanması anlamına geldiği, galibin mağluba karşı daimi bir hakareti olduğu, Devrim'in üç büyük ilkesinden biri olan *kardeşliğe* karşı daimi bir saldırı oluşturduğu dikkate alınarak..." Halkın gözünde iyi olan tek sütun, şehitlere adanmış Bastille Sütunu'ydu. Diğeri zorbalara aitti ve "aslı kadar iğrenç, onun kadar sahte bir Sezar'ı göklere yükselten ağır ve aptal" (*Cri*, 18 Mayıs) bir sütundu. XVI. Louis'nin *sözde kefaret* şapelini, "Birinci Devrim'e yönelik hakaret ve Halkın Adaleti'ne sürekli bir tepki" demek olan bu kiliseyi yıkmaktan söz edildi. 15 Mayıs'ta Thiers'in evinin yıkılması da sembolikti: *Ana baba katilinin konağına*

darbe indirildi. Yerine bir halk meydanı yapılacak, çarşafları ambülanslara, değerli eşyası ve kitapları komün müzelerine, kütüphanelere dağıtılacak, mobilyası Cumhuriyet uğrunda ölenlerin dul ve yetimleri yararına müzayedede satılacaktı. 6 Mayıs'ta, *ilk kez bir yurtsever amaca hizmet etmekte olan* Tuileries Sarayı'nda, yaralı, dul ve yetimler yararına düzenlenen konserler şenlikti. Madame Bordas, 21 Mayıs'ta, Tuileries'de bulunan Ulusal Sirk'teki konserinde önce *La Canaille*'ı[2], ardından da *Bonheur des champs*'ı[3], o hafif şarkıyı gerçekten okudu. Bu trajik günde, Versailleslılar Kent'e girerlerken, Paris şarkı söylüyordu.

Kendiliğindenlik. – Tarih yazıcılığı, uzun bir zaman boyunca, önceliği Merkez Komite'nin, Komün Meclisi'nin icraatına, yani *yukarıdan* görünüşe verdi. Günümüzde ise devrim halindeki bir halkın tabandaki tutum ve davranışları daha dikkatle incelenmeye çalışılıyor. Toplumbilimciler, halkın *gündelik* davranışını ve esas itibarıyla kendiliğindenliğini inceleyebilmek için, sınıflamalar yaparak bu zemine yerleştiler. 18 Mart kendiliğinden olmuştu. Muhafız Federasyonu'nun kurulması kendiliğinden gerçekleşmişti: Sartre'ın *Critique de la raison dialectique*'te[4] tarif ettiği sürecin aşamalarını, bir proje çevresinde toplanmış grubun, inorganik bir yığının içinden, kuruluş anını *yeminle* mühürleyerek doğuşunu burada bulmak mümkündür; tıpkı 10 Mart'ta olduğu gibi: Ölümsüz ilkelerimize her şeyi

2) Ayak Takımı, Rezil.
3) *Kırların Mutluluğu*.
4) *Diyalektik Aklın Eleştirisi*, Jean-Paul Sartre, 1960.

feda edeceğimize yemin edelim. Önce Fransız Cumhuriyeti, ardından Evrensel Cumhuriyet.

Daha geniş anlamda ele alınacak olursa, kendiliğindenlik, *olay ve fikirlerin, kendi yaratıcı gündelikliği içinde devrimci olma şeklidir*. Kendiliğindenliği incelemek, çoğunlukla açıklanmamış olan, yeni kadroların toplumsal ilişkilerinin, devrim anarşisine duyulan muğlak ve coşturucu özlemin, devinim halindeki halkın yaratıcı dehası karşısında oluşan saf ve bilinçsiz güvenin toplumcu tarih çözümlemesini gerektirmektedir (André Decouflé). İfade edilmemiş olanın, ele geçirilemez olanın üzerinde böylesine sınırsız bir araştırmaya kalkışmak ölçüsüzlük gibi görünmektedir; zaten toplumbilimciler de bunu başaramadılar; ama, en azından, halk isyanının derin özgürlükçü niteliğini görünür kılabildiler. Halk, *doğuştan gelen* sınırsız egemenliğini yeniden keşfetmekte ve *yaymaktaydı*. Bu keşif, halkı, kendi devriminin başına geçirdiği *yöneticiler*le karşı karşıya getirmekten başka bir işe yaramadı; Komün'ün halk gerçeğiyle bağlarını kaybetmekte olduğu çok çabuk ortaya çıktı. Halkçı kendiliğindenlik de kendi tehlikelerini kendi içinde barındırıyordu: "Kendiliğindenlik, kendiliğinden anarşistleşti" (Henri Lefebvre). Ulusal Muhafız'ın heyecanlı başıbozukluğunu dizginlemek mümkün değildi. Bir tanık, çelişkiyi gayet güzel saptamıştır: "Bu savaşçı hevesi disiplin altında tutmayı, bu eşitleri hiyerarşik düzene sokmayı hayal etmek, bir halk devriminin halk devrimi olmaktan çıkmasını istemek demek değil midir?"

Toplumculuk: kulüpler. – *Herhangi bir örgütlenme biçimine* hiçbir şekilde aykırı olmayan kendiliğindenlik,

özel örgütlenme biçimlerini ortaya çıkarma yeteneğiyle değerlendirilir (A. Decouflé). Tarihçi, burada, kendisini yeniden toplumculuğun daha tanıdık bir zemininde bulmaktadır.

Halkçı toplumculuğun mükemmel formu, evlerin ve komşu sokakların sakinlerini bir araya toplayan Ulusal Muhafız Birliği'ydi. "Her tabur ve her müfreze, kendi kararlarını alan, kendi memurlarını, delegelerini atayan, büyük bunalımın sıtmalı hayatına tutulmuş birer küçük kente veya küçük cumhuriyete dönüşmüştü" (Camille Pelletan). Müfreze veya tabur komitesinde küçük şefler seçilir, azledilirdi; tartışmalar yapılır, yenilir içilir, dargınlıklar olurdu. Ama, Federasyon'un kurumsallaştığı andan başlayarak, burada da delegeler, alt kurullar ve kurul hiyerarşisinin yeniden bürokrasiye dönüştüğü, *yönetenler*in kendilerini yine halkın üstünde konumlandırdıkları görülmektedir.

Kulüpler, toplumculuğun daha siyasileşmiş formuydu. Sayıları kuşatma sırasında arttı. Şubat'ta yasaklanmışlardı, Nisan'da tekrar canlandılar. Müthiş bir çaba içindeydiler. Elli kadarı, halkın tekrar ele geçirerek adlarını değiştirdiği kiliselere yerleşmeyi tercih etti. [Bu kiliselerin] adlarındaki "Aziz"[5] kelimesi karalandı: Paris'in merkezindeki Jacques du Haut-Pas, Séverin, Germain-l'Auxerrois (Özgür Düşünürler), Eustache (Yirmi Bölge Komitesi), Éloi, Nicolas-des-Champs kulüpleri; 11. bölgede, her ikisi de Proleterler Kulübü'nden olan Marguerite şubesi ve onunla birlikte Ambroise. Batignolles'lü Enternasyonalistleri,

5) Saint.

Toplumcu Devrim'e bağlı olan Michel Kulübü bir araya getirmişti; Montmartre'da, Devrim'e bağlı Bernard Kulübü Blanquistlerin etkisi altına girmişti. Kadınlar Trinité'de (Kurtuluş Kulübü) veya Lambert-de-Vaugirard'da (Yurtsever Kadınlar Kulübü) toplanıyorlardı. Ambroise Kulübü bir gazete çıkaracak kadar büyümüştü: *Le Prolétaire*, 10-24 Mayıs tarihleri arasında dört sayı çıktı.

Ayin mağazalarının[6] yeniden ele geçiriliş yordamı, komün üyesinin en nefret ettiği düşmana, papaza, *din taciri*ne işaret ediyordu. 1848'de, halk, iyiliksever bir Katoliklik karşısında saygılıydı. Kilisenin imparatorlukla yirmi yıldır sürdürdüğü şatafatlı ve otoriter ittifak ve güçlü bir özgür düşünce kampanyası, halkın kilise karşıtı eski duygularını yeniden su yüzüne çıkardı. *Loyola'nın*[7] *icat ettiği menfur ortaklık* sorumlu gösteriliyordu. *Din adamlarının zararlı etkisi, onu yıkmak için alınacak önlemler*, Yurtsever Kadınlar Kulübü'nün gündemindeydi.

Diğer düşman, *zorbalığın* aygıtı yüksek memurlar, *maaşlarını halkın* ödediği cübbeli sefiller, *düzenli* ordular, *tembellik yuvaları*, polisler, şehir çavuşlarıydı; gerçi, bunlar Cumhuriyet ile birlikte sessiz *barış muhafızları*na dönüşmüşlerdi. Kulüplerde, o eski *mülkiyet hırsızlıktır* düsturunun gayet iyi özetlediği iptidai bir komünizm gelişmekteydi. Ev Sahibi ile Yardakçısı Kapıcı, Kuşatma sırasında halkın açlığı üzerinden vurgunculuk yapan nafaka soyguncusu bakkallar,

6) "Boutiques à messe".

7) Ignacio de Loyola (1491-1556); 15 Ağustos 1534'te, altı arkadaşı ile birlikte, Katolik Hıristiyanlığın büyük tarikatlarından İsa Topluluğu'nun (Cizvitler) temelini atmıştır.

Parisli Bay Vautour'un[8] gündelik hayatının düşmanlarıydı. Genel olarak kendilerini halkın üstünde veya onun dışında tutanların tümü düşmandı. Zenginler: *Yoksulu yüceltmek için zengini aşağılamak gerek*; halktan kopuk memurlar, mağaza çalışanları, *berbat yazarlar*. Teras kafelerde halka *tepeden* bakan, birbirlerine *Yurttaşlar* değil de *Baylar* diye hitap eden *züppeler*, *sigara tüttürenler*, Ulusal Muhafız hizmetindeki dikbaşlı gençler. Sesler asalaklığa, büyük sanayi şirketlerinin demiryolu veya banka tekellerine karşı yükseliyordu. Küçük işveren, halka mensup burjuva esnaf ise düşman sayılmıyordu; onlarla kulüpte veya taburda yan yana geliniyordu. Bu gruptan olup da sorumlu gösterilenler, sadece, Muhafız Birliği teçhizatından, kunduracı ve terzi birliklerinin zararına vurgunculuk yapan birkaç büyük girişimciydi.

Kulüp üyelerinin istediği, özellikle yeniden kavuştuğu egemenliği tam ve eksiksiz uygulamak, öncelikle de *temsilciler*inin icraatını denetlemek ve gerekirse onları azletmekti. "Seçilmiş kişi, icraatı hakkında seçmenlerine hesap vermeye her an hazır olmalıdır" (*Le Prolétaire*, 10 Mayıs) *Halk, Komün kararlarını kuşatan sır perdesinden şikâyetçidir*.

Devrimci, gündelik yaşantısının akışı içinde, *enerjik* ve erdemli olmalıydı. *Hırsızlara ölüm*! Her devrimin parolasıydı bu. Fuhuşun *derhal* tasfiye edilmesi, sarhoşların tutuklanması taleplerinin gündeme gelmediği toplantı

8) Désaugiers (1772-1827) tarafından yazılan M. *Vautour ou le propriétaire sous le scellé* [Bay Vautour veya Mühürlü Ev Sahibi] adlı güldürünün kahramanı.

yoktu. Toplumbilimciler, halkın *gündelik yaşantısını* oluşturan üç kategori belirlediler; şiddet: arama ve tutuklamalarda artış ve *bütün meydanlara giyotin kurma, tüm zenginleri kurşuna dizme* talepleri; *teyakkuz durumu: jandarmalık yapalım, bütün evlere, dükkânlara girelim... Din adamlarını gözden uzak tutmayın, kiliseleri kollayın*; her şey iyicil bir havada olup bitiyordu: şiddet daha ziyade sözeldi; *bin kelle düşürmek*ten söz edenler, 9 Nisan'da, Voltaire Meydanı'nda *terör ve baskı aygıtı* giyotini törenle yakanlarla aynı insanlardı.

Bellek. – Tarihçi, halkçı Paris'in kendiliğindenlik vasfından ziyade, onun olağanüstü hafızasından bahsetmeye daha meraklıdır. Kulüplerde işitilen konuşmalarda 92'nin ve 93'ün hoş ve keskin kokusu vardı. Hayat, Devrim takvimi ritminde akıyordu. Komün 7 *germinal*'de doğdu, *floréal*'de serpildi, *prairial*'in başında soldu[9]. Halk, neredeyse yüz yıllık geçmişe ait söz ve davranışları mükemmel bir doğallıkla bulup çıkarıyordu: Hıristiyanlıktan arınma, zenginden, işsiz güçsüzden, vurguncudan nefret, *zorbalığa* isyan. Sitenin taşlarına sinmiş, onlarla aktarılan, tekrar tekrar geri gelen devrimlerin canlı tuttuğu hafıza. Delescluze, bu devamlılığın sembollerinden biriydi: 1848'de Cumhuriyet'in komiseriyken İmparatorluk döneminde mahkûmdu; 1832 Haziran'ında ise Saint-Merry Manastırı çatışmalarına katılmıştı. Cilt ustası Adolphe Clémence, Babeuf'ün bir yoldaşının torunuydu; Camille Barrère, *La*

9) Germinal, Floréal, Prairial: Fransız Devrimi Takvimi'nde ilkbaharın birinci, ikinci ve üçüncü ayları.

Sociale'in, büyük Halkın Kurtuluşu Komitesi'nin işbirlikçisiydi. Babeufçü gelenek Blanquistler tarafından titizlikle korunuyordu; 1864'te *Hebertistleri* hayata döndüren kişi Tridon'du. Komün üyesi Vermorel, 1866'da ve 1877'de, devrim klasiklerinin, Robespierre, Danton, Marat ve Saint-Just'ün yeni basımlarını yaptı. Cumhuriyetçi genç kuşak Jirondendi, Dantoncuydu, Robespierreciydi. Halk korkusuzca Montanyarların tarafını seçmişti.

İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi halkçı her bellekte yer etmiş önemli bir metindi; Nisan 1793 basımında, Robespierre'in önerdiği şekliyle, şöyle deniliyordu: "Halk egemendir, hükümet onun eseri ve mülkü, kamu görevlileri de memurlarıdır. Krallar, aristokratlar, zorbalar, toprağın hâkimine –insanlıktır bu hükümdar– başkaldırmış kölelerdir..." 1871'de, *Le Peuple*, hemen hemen aynı ifadeleri kullanıyordu: "Devlet, kendi kendini yöneten halktır..." "Halkın Uşakları, sahte egemen tavırları takınmayın... Basit memur rolünüzle yetinin." (*Le Prolétaire*, 19 Mayıs.)

İşçi toplumculuğu: gelecek. – Toplumculuğun daha ileri aşamasında işçi toplulukları ve dernekleri yer almaktadır.

"İşçi dernekleri," diye yazar Varlin, "hangi şekilde var olurlarsa olsunlar, insanları toplum yaşamına alıştırmak ve onları daha geniş bir toplumsal örgütlenmeye, kendi işleriyle meşgul olmaya ve çıkarlarını daima ortak bakış açısıyla düşünmeye hazırlamak gibi muazzam bir imkâna sahiptir. Toplumculuğun gelişim sürecinde, bunların tümünü, bu olgu aracılığıyla, toplumcu düzenden yana olan

yurttaşlarca istenir kılmakta fayda vardır. ..." (*Le Travail*, 31 Ekim 1869). 1870'in başına kadar sürekli gelişme gösteren Paris işçi hareketi Kuşatma sırasında güç kaybetmişti. Enternasyonal, Komün sırasında yeniden toparlandı, semt şubelerini ve sendika odalarını tekrar oluşturmaya başladı. Faaliyetteki şubelerin sayısı Mart'ta 28, Mayıs'ta 35'ti. La Gare d'Ivry şubesi, 2 Nisan'dan 13 Mayıs'a kadar, *La Révolution politique et sociale* gazetesini yedi sayı çıkarmayı başardı. Gazetenin yazarları, yeni komünal devletin nasıl olması gerektiği konusundaki düşüncelerini Rousseau'nun *Le Contrat social*'ini temel alarak geliştirmeye çalışıyorlardı. Marangoz, döşemeci, kuyumcu, taşbasmacı, kazancı, köseleci odaları açılıyordu... Ama, gerçekten güçlenenler, baskı yüzünden dağılmış olan militanlarını üretim kooperatifleri dernekleri etrafında toplamayı başaranlar oldu. Tamircilerin Saint-Maur Sokağı 75 Numara'da bir topçu atölyesi vardı; iç yağı eriticileri La Villette Kesimhanesi'ne yerleştiler; semtlerin çoğunda dikiş ve kundura atölyeleri vardı. Çalışma komisyonu tarafından onlara biçilen rol kendilerine anlatıldı.

Kadınlar Birliği. – Her devrimde olduğu gibi, kadınlar –aslında birkaç devrimci kadın grubu– öncü rol üstlendiler. Kadın kulüplerinde en ilerici konuşmalar işitiliyordu: "İşçiyi üretim makinesi olarak gören patronlara hayır... Sizi içlerine tıktıkları imalâthaneler sizlere ait olacak, elinize tutuşturdukları aletler sizlerin olacak." Enternasyonal'in kadın militanları, ciltçi Nathalie Lemel ile Rus devrimci Elisabeth Dimitrieff, *Paris'in Savunması ve Yaralılara Bakım* İçin Kadınlar Birliği'ni kurmuşlardı; kadınlar kantincilik,

ambulansçılık yapıyorlardı. Ama *Birlik* bundan çok daha fazlasıydı. Emekçi ve sendikacıydı, "mutlak toplumcu devrimi, mevcut tüm yasal ve toplumsal ilişkilerin yürürlükten kalktığını, sermayenin yerini emeğin egemenliğinin aldığını, tek kelimeyle, işçinin kendisi tarafından kurtarılışını" ilan etti (6 Mayıs). 17 Mayıs'ta kadın işçilere özgür ve federe üretim dernekleri oluşturan iş kollarında gruplaşma, ayın 20'sinde de *sendikal ve federal odalar kurma* çağrısında bulundu. Dikiş atölyelerini işler duruma getirmeye girişti, okullar açmaya çalıştı. Enternasyonal'in kadın koluna dönüşmüştü: *Birliğin herhangi bir üretim derneğine üye olan herkes, bundan böyle Uluslararası İşçi Birliği'nin de üyesidir*. Toplumsal olan öncelikliydi; bu nedenle, devrimci yol arkadaşları tarafından derhal reddedilecek –1848'de bazılarının başına gelmişti bu– bir oy hakkı talebiyle öne çıkan kadınlara rastlanmadı. Ama Birlik, 22 Mayıs'ta, bölge komitelerini kurmayı neredeyse tamamlamış ve talepler ve ilkeler aşamasına gelmişken, bu noktada kaldı.

Halkçı Basın. – Paris yazma özgürlüğüne kavuşmuştu. Halkçı sayfalar özgürdü, ama rakip gazeteler sıkı gözetim altında tutuluyordu; 21 Mart'ta Merkez Komite fazla Versailles yanlısı *Gaulois* ve *Figaro*'yu yasakladı; Nisan ve Mayıs'ta yasaklanan gazetelerin sayısı on civarındaydı.

Komün'ün, *Journal officiel de la République*[10] adını kullanmaya devam eden *L'Officiel* dışında, altı büyük gazetesi daha vardı: Vallès'in *Cri du peuple*'ü; Vermersch'in *Le*

10) *Cumhuriyetin Resmi Gazetesi.*

Père Duchêne'i; Pyat'ın *Le Vengeur*'ü; George Duchêne'in *La Commune*'ü; Vésinier'nin *Paris libre*'i; André Léo'nun *La Sociale*'i. Ufak tefek gazeteler ancak kısa süreliğine varlık gösterebiliyorlardı. Bunlar, eskilerin isimlerini yeniden kullanıyorlardı: *La Montagne*, *Le Salut public*, *L'Ami du peuple*, *Le Bonnet rouge*... Bazıları kuramsal olma iddiasındaydı: *Le Fédéraliste*, *L'Indépendance communale*...

Proudhoncu *La Commune* ve Jakoben *Le Vengeur*, komünal özerkliği kuramsallaştırma çabasına girmişlerdi. 50-100 bin baskıya sahip *Le Cri du peuple*, Vallès'in coşkulu başyazıları sayesinde, en çok okunan gazete haline gelmişti. Halkçı okurun en çok beğendiği yayın *Le Père Duchêne*'di; gerçi, dilinin coşkusu Hébért'inkinin ayarında değildi, ama tatsız tuzsuz da sayılmazdı. 50-60 bin civarında olan baskı sayısı, 2 Nisan'da, "ciğeri beş para etmez hainlerin tokadı yediklerini ve yurtseverlerin Ulusal Meclis'in önünde o rezillerin kıçlarına tekmeyi yapıştırmaya gittiklerini görmenin Büyük Sevinci (sevinmek için erkendir)" ile 68 bin 225'e yükseldi. Ayın 26'sında, yani *ciğeri beş para etmez mülk sahiplerine karşı öfke günün*de ise 55 bin adet basıldı. Sertti (tam on dört kez *Büyük Öfke*ye kapıldı), temkinliydi (sekiz *Büyük Teklif*, altı *Uygun Görüş* sundu), saftı (yedi kez *Büyük Sevinç* yaşadı), halkın sesiydi gerçekten. *Bağnazları, bizi bunca zamandır acıya boğmuş ciğeri beş para etmezleri* hedefleyen yergilerinde mükemmelleşiyor, *aziz aristo[krasi] köpeklerine, kral yardakçılarına, aynasızlara, gammazlara (...)* öfke kusuyordu. *Sermaye çarkını, istismarcıları, asalakları, tembelleri, halkın alın terinden geçinenleri* ele veriyordu. Okura onun kim olduğunu hatırlatmayı da seviyordu: *Aptal! Hükümet*

sensin! Bellek tazeliyordu. Ama kazancı, günün gazetesi *La Sociale*'i finanse etmeye yarıyordu. *Toplumcu devrim, bu kez, kesinlikle, ne burjuvazinin ne de köylünün yararına yapılacaktır. Biz aletin hakkını istiyoruz ve alacağız.* Kimileri de geleceği görüyordu: Lissagaray, *L'Action*'un 9 Nisan tarihli sayısında şöyle yazıyordu: "Köylülerin yanıbaşında bir sınıf yükselmiştir; kentlerin işçi sınıfıdır bu. Bir kuvvet doğmuştur; bu, geniş sermayesi, devasa aletleri, iş kollarıyla milyonlarca işçiyi kendisine zincirlemiş bir sanayidir. Kendi toplumcu devrimlerini tamamlamayı şimdi de bu proleterler (...) istemektedirler. Yüzyılın mağdurlarıdır onlar ve bu durumlarını düzeltmedikçe vazgeçmeyeceklerdir."

Sadece cumhuriyetçi özellikli bir basın, sansüre rağmen, varlığını sürdürüyordu. Versailles karşıtıydı, halkçı devrimin *aşırılıklarını* onaylamadığını ise saklamıyordu; Rochefort'un *Mot d'ordre*'u veya Hugo'nun oğlu tarafından çıkarılan *Rappel* gibi. Bunlar, kralcı Versailles ile belediye özgürlüklerini savundukları Paris'in tam ortasında bir yerde duruyorlardı. Édouard Portalis'in *La Vérité*'si, aslında, Paris'in icat ettiği [yeni] hiçbir şey olmadığını hatırlatmakta haksız mıydı? "Tocqueville, özgür halkların gücünün Komün'de yattığını ta 1834'te yazmıştı. Bilim için ilkokulların önemi ne ise, özgürlük için komünal kurumların önemi de odur. İlkokul, bilimi halkın uzanıp tutabileceği bir mesafeye getirir; onun barışçıl kullanımını tattırır, ondan yararlanmayı öğretir. Bir ulus, komünal kurumlar olmaksızın da özgür bir hükümeti iş başına getirebilir, ama özgürlük ruhundan yoksundur" (30 Mart). 1871 Devrimi'nin de içinde yer aldığı gelenektir bu.

Zor bulunan ve hassas kaynaklardan yola çıkarak gündelik hayatta yeniden canlandırmayı denediğimiz Parisli komün üyesini, daha klasik anlamda toplumsal ve mesleki bir çerçeveye yerleştirmeye çalışacağız. Komün'ün bastırılması, arkasında epeyce istatistik bırakmıştır ve ordu da 1871'in Mayıs ve Haziran aylarında tutsak ettiği kırk bin kadar kişinin listesini iyi kötü tutmuştur.

İsyancı gürbüz yaşların insanıydı; hüküm giyenlerin yüzde 64'ü 20-40 yaş aralığındaydı (*normal* bir nüfus için bu oran yüzde 52'dir); yaşlarının tam ortalaması 32 buçuktu. Dörtte üçü taşra doğumlu, diğer çeyreği Parisliydi. Bu oran normaldi; çünkü Paris'in nüfusu 1820'den beri göç almıştı. Bazı işaretler, karşı karşıya bulunduğumuz nüfusun yine gayet bütünlüklü olduğunu göstermektedir. Evlilerin oranı yüzde 46 iken bekârlarınki yüzde 49'du; normalin çok üstünde bir değerdi bu. Okuma yazma bilmeyenlerin oranı yüzde 11 olarak hesaplanmıştı; nüfusun yüzde 62'si ise çok az okuyup yazabiliyordu. Yargıyla hesaplaşanların oranı yüzde 21'di; bunların yüzde 13'ünü şahsa ve mala yönelik *suçlar ve cürümler* (genellikle tekrar tekrar işlenen ufak tefek hırsızlık suçları, kavgalar) oluşturuyordu; yüzde 5'i kamu düzenine yönelik ihlaller ve siyasi suçlar, yüzde 3'ü de serserilikti. Bunlar, Louis Chevalier'nin 19. yüzyılın ilk yarısı için sözünü ettiği, tehlikeli sınıfların Paris'inin izleridir.

Bir mesleki sınıflandırma bizi aşağıdaki verilere ulaştırmıştır (isyancıların çoğunluğunun toplumsal statüsü ücretli olsa da, aralarında küçük işverenler veya satıcılar,

	1871				1848	
	Tutuklananlar	*‰*	*Sürgünler*	*‰*	*Sürgün mahkûmları*	*‰*
Tarım-Meslek	600	17	79	26	37	11
Tekstil	400	11	40	13	113	35
Giyim	945	27	63	21	120	37
Kundura	1469	42	160	53	120	37
İnşaat	5209	147	595	197	463	143
Ahşap-Mobilya	2929	83	147	49	347	108
Metal	4002	113	288	95	376	117
Karoser	459	13	37	12	58	18
Deri	381	11	45	15	61	19
Paris Ürünleri	2776	79	237	78	319	99
Kitap	925	26	84	28	54	17
Kimya ve Seramik	384	11	27	9	34	11
Çeşitli Sanayi	912	26	45	15	87	27
Perakende Ticaret	3147	89	276	91	255	79
Memurlar	2741	78	242	80	12	4
Serbest Meslekler	806	23	55	18	83	26
Tüccarlar, Mal Sahipleri	387	11	11	4	12	4
Gündelikçiler	4364	124	486	161	508	158
Hizmetçiler-Kapıcılar	1402	40	22	7	51	16
Sokak İşleri	393	11	43	14	88	27
Diğer	652	18	43	14	21	7
Toplam	35310	1000	3025	1000	3219	1000

işçiler yok değildi). Bu verileri Haziran 1848'in verileriyle karşılaştırdık.

Bu tabloda, özetle, Paris'in çalışan nüfusunun yansımasını az çok görmek mümkündür. İnşaat işçileri ve vasıfsız gündelikçiler ortalamanın üstündedir; metal emekçisi, işinde ustalaşmış olduğu için, zanaatçıya yakın bir yerdedir. Tutukluların yüzde 39'u ile sürgünlerin yüzde 45'i isyancı ordusunun en önemli kesimini oluşturmaktadır. *Paris fabrikası* (kuyumculuk, Paris işi ürünler, zanaatkâr işçiler) iyi durumdadır. Tekstil ve (kunduracılık hariç) giyim sektörleri –bunlar, yoksullara, kadınlara mahsus ve tükenmeye yüz tutmuş iş kollarıdır– ortalamanın altındadır; (şarap satıcıları başta olmak üzere) butik önemli bir rol oynamaktadır. Serbest meslekler başlığı altında topladıklarımız, aslında, Paris'in bohemi adını daha çok hak ediyor. Tablo 1848'inkinden çok da farklılık göstermemektedir. 1871'de sanatçı işçilerle tekstil-giyim işçilerinin sayısı hissedilir derecede azalmıştır; bu durum, Paris'te emeğin son yirmi yılda geçirdiği gelişim süreciyle ilişkilidir. Dikkate değer bir ayrıntı ise memurların oranıyla ilgilidir. Bunların oranı 1848'de sıfıra yakınken, 1871'de hatırı sayılır derecede yükselmiştir. İşçi isyanı sırasında tüm Paris'te kadroları oluşturanlar, bu kez, onlar olmuştur.

*Sessiz kitle*nin bir portresini çıkarmamıza olanak verse de, bu rakamlara fazla itibar etmeyeceğiz; çünkü toplumsal taksonomi tümüyle basite indirgemecidir veya keyfidir. 19. yüzyıl Fransız ayaklanmalarını inceleyen Amerikalı toplumbilimciler kısa bir süre önce bu yönteme başvurmuş ve bunu istismar etmişlerdir; çoğu kez, sadece kesinlikler ortaya koymak için yapmışlardır bunu. Roger V. Gould'a

göre, Haziran 1848 salt toplumsal bir ayaklanmaydı; 1871 ise, aksine, öncelikle siyasiydi: *Sınıfın* değil de *topluluğun*, işçileri başkent çevresinden atmaya yönelik Haussmann operasyonunun pekiştirdiği bir ortak yaşam alanı hısımlığının tepkisiydi. Bu yaklaşım, tamamen yanlış sayılmasa bile, basite indirgemecidir. Kesin olan şudur ki, 1871, aynı anda *demokratik* ve *toplumsaldı*, tıpkı gerçek bir cumhuriyetin olması gerektiği gibiydi. İsyancıların her iki olayda birden talep ettikleri de buydu.

VII. Bölüm

CUMHURİYETÇİ BİR ÜÇÜNCÜ PARTİ[1]

Paris'in *düşüncelerinde yalnız bırakıldığı* söylenmiştir. 4 Eylül'ün ardından ayaklanan büyük kentlerin Mart'taki *komünal isyan*ın peşinden gitmedikleri doğrudur. Bunun-la birlikte, günümüzde artık iyice gün ışığına çıkmış olan, başlıbaşına Parisli ve taşralı bir hareket ona kendi tarzında eşlik etmiştir.

I. – Taşra, II

Bütün o *kararsızlık haftası* boyunca, Paris'in dümen suyundaki birçok ilde isyan çıktı. Lissagaray bunları yal-

1) Le Tiers-Parti (Fr.): Üçüncü Parti. Muhafazakâr-liberal cumhuriyetçiler 1864'ten itibaren bu adla anılmaya başlamıştır. Bu grupta yer alan milletvekilleri, hanedandan yana olmakla birlikte, otoriter bir imparatorluğa ve cumhuriyetçilerin sistematik muhalefetine karşı çıkmışlardır. 1869 genel seçimlerinin ardından III. Napoléon tarafından başbakanlık görevine getirilen Émile Ollivier bu grupta yer almaktaydı. Thiers ise, mesafeli durduğu grup üzerinde, arkadaşları kanalıyla etkili olmuştur.

nızca *kıpırdanma* olarak nitelendirir. Başkent, taşraya temsilciler –Albert Leblanc ile Amouroux'yu Lyon ve Saint-Étienne'e; Mégy ile Landeck'i Marsilya'ya– göndermişti. Bu temsilciler, genel anlamda, büyük bir beceriksizlik ortaya koydular; hiç yol gösterici olmadıkları gibi, yerel karışıklıkları teşvik bile etmediler. Taşra, tıpkı altı ay öncesinde olduğu gibi, yine kendi havasında, nabza göre şerbet vererek yaşayıp gidiyordu. Üstelik, bu kez, *telgrafla bildirilmiş* bir hareket mevcut değildi, ayrıca, Paris'te olup bitenlerin bir örneği de yoktu önlerinde. Taşra kendi havasında yaşıyordu. Başkentteki gelişmelerin tam olarak ne anlama geldiğine dair neredeyse hiç bilgisi yoktu, başkentin kendisi bile bundan zerrece haberdar değildi. Güneydeki büyük kentler, önceden beri, kendi şubelerine sahiptiler zaten ve ilk başta Gambetta'ya, ardından da Thiers'in atadığı yeni valilere rağmen bunları ellerinde tutmuşlardı.

Lyon. – Kent, Komün'dü hâlâ. 3 Mart'ta sadece kızıl bayrağını alıp sokağa çıkması yetmişti. İyi bir cumhuriyetçi olan Hénon'un idaresindeki belediye, Paris'in, kendisini bağlı saydığı yasallıktan tehlikeli bir şekilde kopmasına karşı derhal düşmanca tavır sergiledi. Eylül'ün devrimci örgütlerinden, Genel Güvenlik Komitesi'nden, Özgür Guillotière Mahallesi Komitesi'nden geriye yalnızca kırıntılar kalmıştı. Yine de, Ulusal Muhafız taburları, üyeleri subaylardan oluşan, kısmen Paris tarzında bir *Demokratik Merkez Komite* kurdular.

Kentte kıpırdanma 22 Mart'ta başladı. Kalabalık, bir Guillotière taburunun desteğinde, Belediye Sarayı'nı işgal etti. Göstericiler, belediye başkanından, 4 Eylül'de ikin-

ci kez kazanılmış özgürlüklerin hepsini ve bunların yanı sıra Komün'ün kuruluşunu ilan etmesini istediler. Hénon kaçtı, vali gözaltına alındı. Ayın 23'ünde, Geçici Komisyon bir duyuru yayımlattı: "Belediye Meclisi yetkilerinden bazılarını bırakmış bulunmaktadır... Ulusal Muhafız harekete geçmek ve kazanmak amacındadır." Akşamında yeni bir Komün kuruldu: "Kentimiz, ki Cumhuriyet'i ilk o ilan etmiştir, Paris'i örnek almakta gecikemez. Kendi menfaatlerinin yönetimini ele almış bulunmaktadır..." Ne var ki, 24 tabur komutanından 22'si harekete karşıydı; Geçici Komisyon yanlıları gözle görülür biçimde güç kaybetti. Belediye Meclisi 25 Mart sabahı görevinin başına döndü. Lyon bu kadarıyla yetindi; fazlasını istemiyordu.

Merkez. – 23 Mart günü, Grenoblelular valilik önünde gösteri yaptılar. Saint-Étienne, Silah Fabrikası'nın ve geleneksel olarak isyankâr olan büyük şeritçi loncası işçilerinin ayın 25'inden 27'sine kadar sürdürdükleri elli saatlik bir ayaklanmaya sahne oldu. Ulusal Muhafız, belediye seçimlerini hazırlamak üzere, bir Devrimci Komite görevlendirdi. Espée valisi karanlık bir cinayete kurban gidince ordu müdahale etti; halk peşlerinden gelmeyince hareket kendiliğinden söndü. İşçilerin diğer iki kalesinde aynı başarısızlık yaşandı. 26 Mart'ta, Creusot'da, Vali Jean-Baptiste Dumay, görevden alınma tehdidi altında, –ömrü bir zırhlı alayın kentte görünmesiyle sona erecek kadar kısa olan– bir Komün ilan etti. Yardıma çağrılan Chalon-sur-Saône, Dijon, Mâcon, Vierzon kentlerinden hiçbiri yerinden kıpırdamadı. Radikal Limoges 22'sinden beri huzursuzdu, ama cumhuriyetçi belediye işçi mahallelerine itidal

telkininde bulundu. 4 Nisan'da, Versailles'a takviye götürmekte olan bir trenin geçişi küçük bir arbedeye yol açtı. Burası için de yine birkaç zırhlı birlik yeterli oldu.

Güney. – 24-31 Mart tarihleri arasında, *Club de la Révolution*'un desteğiyle kendisini Narbonne'daki *cumhuriyetçi güçlerin bölge komutanı* ilan eden Émile Digeon adlı radikal gazeteci, Toulouse'a ve Marsilya'ya yardım eli uzatmak, tüm Güney'i ayaklandırmak için Carcassonne, Béziers, Cette, Montpellier ve Perpignan'da eğitim planları yapıyordu.

24 ve 25 Mart tarihlerinde, Toulouse'un derdi Komün değildi. Ulusal Muhafız'ın istediği, Thiers tarafından görevden alınmış olan Vali Duportal'ın gidişini önlemek, ayrıca, *Cumhuriyet'i her türlü monarşik komplodan korumak, Meclis'in Cumhuriyet'e yaraşır bir radikal temsil gücüne ulaşmasını elbirliğiyle sağlamak, kavgaların uzayıp gitmesine sebep olan tüm yanlış anlamaları ortadan kaldırmaktı.* İsyancılar, Capitole'ü iki gün ellerinde tuttuktan sonra, buradan aslında meşrutiyetçi olan gönüllü *burjuvalar* tarafından kovuldular. Kenttekilerin *bir Komün ilan etmek için* belediye başkanından *izin istedikleri* Tarbes'da, Auch'ta, Mazamet'de bir iki arbede yaşandı. Diğer yerlerde olup bitenler de aşağı yukarı böyleydi.

İlk kanlı Komün'e sahne olan yer Marsilya'ydı. 23 Mart'ta, kalabalık, sivil muhafızlarla birlikte valiliği ele geçirdi. Başlangıçta, her eğilimden tüm cumhuriyetçilerin katıldığı, Versailles karşıtı geniş bir birlik oluşmuştu. Avukat Gaston Crémieux'nün başkanlığında, radikallerin, Enternasyonal'in, Ulusal Muhafız'ın ve halen görevde

olan belediye meclisinin eşit olarak temsil edildikleri 12 üyeli bir Komisyon atandı. Hareket, bölgesellik iddiasındaydı. *Marsilya, bölgenin başkentidir. Yaşasın tek ve bölünmez Cumhuriyet* sloganları çokça duyuldu. Marsilyalıların istediği, *yerel menfaatleri konusunda kendi kendilerini idare etmekti. Komün özerkliği ve beraberinde yerinden idari yönetim istiyorlardı...* Ayaklanmışlardı gerçi, ama bunu, *iktidarı ellerine bırakma sözü verdikleri samimi bir cumhuriyetçi valinin gelmesi* beklentisiyle yapıyorlardı. Barışçılığın tedbirsizliğe vardığı yanlış ayaklanma. 5 Nisan'da yapılması kararlaştırılmış yeni belediye seçimlerini dahi beklemeyen ordu, kenti, General Espivent de Villeboisnet'nin emriyle ve "*yaşasın İsa, yaşasın Sacré-Cœur*" naraları atarak, soğukkanlı bir vahşetle geri aldı. Çarpışmada halktan 150, düzen tarafından 30 kişi öldü.

II. – "Paris ile Versailles arasındaki yol"

Asıl olay, bu küçük sarsıntılar değildi. Cumhuriyetçi taşra kentleri, Paris'in isyanı karşısında pek çok tavır sergileyebilirlerdi. Ilımlılara göre, çatışmak çılgınlıktan başka bir şey değildi. Diğerleri ise *a priori* bir düşmanlık gütmüyorlardı; çünkü Paris, ne de olsa, Cumhuriyet'i savunmak için ayaklanmıştı. Yine de, kendini anlatmakta bunca başarısız olmuş bu *komünal iktidar*ın kızıl sosyalizme doğru tehlikeli biçimde evrilmesinin ne anlama gelebileceğini sorguluyorlardı. Her şeyden önce, bu Komün *gerçek* Paris kamuoyunu temsil ediyor muydu? Bunca hassas temeller üzerine kurulmuş, bunca açık tehdide maruz bırakılan

Cumhuriyet davasını tehlikeye atmıyor muydu? *Ortada hazır bir Cumhuriyet varken... Prusyalılar kapıya dayanmışken* iç savaş çıkarmak doğru muydu?

Paris'in Hakları Birliği. – Komün'ü onaylamayan ve *burjuva* olarak nitelendirilen cumhuriyetçilere kolayca yüklenilmiştir, oysa, onlar da iyi cumhuriyetçilerdi. Siyasetten uzaklaşıp Saint-Sébastien'a sığınmış olan Gambetta, 26 Mart'ta, içi parçalanarak şöyle bir itirafta bulunuyordu: "Halimiz ne olacak? Her şey felakete doğru sürükleniyor: Eylül günlerinin ya da Beyaz Terör'ün[2], belki her ikisinin birden gelmesi yakındır. Bir tek kurtuluş çaresi var: Cumhuriyet'in kuruluşunu kesin olarak ilan etmek ve izlenecek yasama programını baştan açıklayarak yeni Meclis'i Paris'e geri çağırmak; ardından da cesaretle başkente dönmek; hem Fransa'ya hem de büyük kente yaraşır dille ona seslenmek."

Kralcı ama meşru bir Versailles ile Cumhuriyetçi ama ayaklanmış bir Paris arasında cesaretle arabuluculuk görevi üstlenmiş, Gambettist radikalizme yakın insanlar vardı Paris'te: Bonvalet, Corbon, Loiseau-Pinson, Mottu, Allain-Targé, istifa etmiş milletvekilleri Clemenceau, Lockroy, Floquet... Çoğu, belediye başkanlarının partisine

2) Fransız Devrimi'nde iki ayrı terör dönemi yaşanmıştır (10 Ağustos-20 Eylül 1792 ve 5 Eylül 1793-28 Temmuz 1794). Devrim'den sonra başlayan Beyaz Terör ise kralcı karşı-devrimciler tarafından yürütülmüştür. İlk Beyaz Terör (Mayıs-Haziran 1795), Robespierre'i destekleyen devrimcileri hedef alan ve özellikle güneyde kanlı geçen bir misilleme kampanyasıydı. İkinci Beyaz Terör'ün (1815) hedefindekiler ise Bonaparteçılar ve eski devrimcilerdi.

mensuptu. Bunlar, Nisan başında, *Paris'in Haklarını Savunmak* İçin Cumhuriyetçi Birlik Ligi'ni kurdular. Temsil ettiklerini ileri sürdükleri *en az 150 bin tarafsız insan, Paris'te, şiddet yoluyla çözümün iki tarafa da yarar sağlamayacağı bir dramın tanığı* durumundaydı. Kaç kişi olurlarsa olsunlar –ister cumhuriyetçi olsun ister zanaatkâr, tüccar, küçük ve orta sınıf cumhuriyetçi burjuva, hatta isterse yasadışı bir ticaret grubuna mensup–, Lig, bu insanların ortalama görüşlerini yansıtıyordu. Halkçı tarafta ise, Merkez Komite'nin icraatının arkasında gerçek anlamda bir oybirliği desteği yoktu –26 Mart seçimleri bunu göstermişti– ve Komün şubelerinin sağlam taraftarları artık fazla ileri gidildiğini düşünüyor, aşırılıkları, yapılan aramaları, itirazcıların ve rehinelerin tutuklanmalarını hoş karşılamıyorlardı. Bu arada, sayıları başlangıçta 56 iken 109'a kadar çıkmış olan Sendika Odalarını, tüm işveren odalarını, birkaç işçi odasını ve kooperatifleri birleştirmek üzere bir *Ticaret ve Sanayi Birliği*, ardından da, Millière'in yönlendirmesiyle, bir *Cumhuriyetçi Vilayetler İttifakı* kuruldu. Paris'te pozitivist bir dernek olan Farmasonlar da yeri geldikçe arabuluculuk yaptılar. Suçun tamamı Paris'te değildi; korkunç olan, monarşist Versailles'dı.

Lig, en geniş temsil yeteneğine sahip en büyük örgüt sıfatıyla, 6 Nisan'da bir anlaşma planı önerdi: "Özgürce seçilmiş ve yetkileri çerçevesinde kendi polisi, maliyesi, kamu yardımı, eğitimi ve İnanç Özgürlüğü konusunda egemen bir kurul tarafından kendi kendini yönetme hakkının Cumhuriyet'e (...) Paris'e tanınması. Paris'te güvenliğin, sağlıklı tüm seçmenlerden oluşan Ulusal Muhafız'a devredilmesi..." Öneriler isyancıların asgari taleplerine ya-

kındı. *Sendika Odaları Birliği* şu açıklamayı yaptı: "Paris'in yaptığı devrim, tüm öteki devrimler kadar kabul edilebilirdir, hatta, bazılarına göre, bugüne kadar gerçekleştirilmiş olanların en önemlisidir; Cumhuriyet'in ve onu savunma iradesinin teyididir..." Bu arabulucuların amacı da –tıpkı belediye başkanları gibi– karşılıklı tavizlerle hukuk zemininde kalınmasını veya tekrar o zemine dönülmesini, çatışmanın iç savaşa dönüşmemesini sağlamaktı. Lig, *bu teröristlerin arkasında* olduğunu reddetse de, Komün'le sürekli irtibat halindeydi. Komün, tutumunda ayak diriyordu bazen, bazen de diyaloğa hazırdı. Thiers ise diyaloğa hazırmış görüntüsü veriyordu; Lig onu yumuşatmayı defalarca denedi. Cumhuriyet'i kabul ettiğini belirten Thiers, bunu Meclis'e rağmen yaptığını, ama *isyan* konusunda uzlaşmayı reddettiğini söylüyordu; *Paris'e tanınacak* özgürlükler fazlasıyla göz korkutucuydu, bunları hiçbir koşulda istemiyordu. "Paris sadece ortak haklara sahip olacaktır; ne azı ne de fazlası," diyordu.

Paris'in attığı adım taşrada derhal yankı buldu. Lyon belediye meclisi, kentlerin dokunulmaz haklarına, öncelikle de başkentinkilere saygı gösterilmesini, olabildiğince hızlı bir şekilde bir Kurucu Meclis seçimine gidilmesini istedi. Lyon'un çok ılımlı, ama her zaman Komün'den yana olan delegeleri (Barodet, Crestin, Ferrouillat), taşra kentinin temsilcileri sıfatıyla, 16-19 Nisan tarihleri arasında, çatışmaya barışçı ve cumhuriyetçi bir çözüm önerisini Thiers'e iletmek üzere geldiler. Elde edebildikleri yalnızca boş vaat oldu. Bunun üzerine, Paris'teki *Lig* ile irtibata geçtiler. Lille, Bordeaux, Angers kentleriyle, sayıları giderek artan cumhuriyetçi belediye meclisleriyle temaslar kuruldu.

14 Nisan'da bağlayıcı bir belediye yasasının Meclis'te oylanması, görüşme olasılığını tamamen tıkadı. Bu, Thiers'in, *belediyecilik*te gönlü olan lejitimist sağı da karşısına alarak dayattığı güçlü bir merkeziyetçi yasaydı; nüfusu 20 binin üzerindeki komünlerle vilayet ve bölge merkezlerinin belediye başkanlarının ve başkan yardımcılarının yürütme tarafından atanmasını öngörüyordu. Özellikle Paris katı bir yaklaşımla ele alınmıştı. Buna göre, emniyet müdürü ve Seine valisi yerlerinde kalacaklardı; belediye meclisi sadece silik bir göreve sahip olacaktı, bölge belediye başkanları ve başkan yardımcıları merkez iktidar tarafından atanacak ve meclisin dışında tutulacaklardı. Yasanın sertliği, arabulucu saflarını birbirine yakınlaştırdı. Uzlaşma isteyen taşra belediyelerinin bu yöndeki dilekçeleri çoğaldı. İçlerinden bazıları, Paris'in taleplerinin kabul edilmesine açıkça taraftardı. Barışçı itirazların yoğunlaştığı merkezler Bordeaux ve Lyon'du. 25 Nisan'da, Bordeaux'nun *La Tribune*'ü, belediyeler için üç hedef gösterdi: "İç savaşı sona erdirmek, belediyelerde şubeleşmeye gitmek, Cumhuriyet'i kurmak."

30 Nisan seçimleri. – 14'ünde çıkan yasanın öngördüğü belediye seçimleri 30 Nisan'da yapıldı. Önemli bir dönemece işaret eden seçimin sonuçları yakından incelenmemiştir; seçilen 36 bin kuruldan monarşist veya Bonapartçı olduğunu açıkça ilan etme cesaretini gösterenlerin sayısı 8 bini ancak geçiyordu. Kesin zafer kazanan kesim cumhuriyetçiler, bazı yerlerde de ilerici radikallerdi.

Uzun listeden yalnızca birkaç örnek üzerinde durmakla yetineceğiz. Fransa'nın Kuzey ve Doğu bölgelerinde cumhuriyetçi radikalizm hâlâ zayıf görünüyordu. Bununla

birlikte, Boulogne'da, Saint-Quentin'de, Troyes'da *aşırı uçtaki* listeler geçti; Reims'de seçilenler *toplumcular*dı. Bretanya'da, Nantes ve Saint-Nazaire dışındaki yerlerde denge vardı. Güney-Batı'da, başsavcıların ifadesiyle, "seçimler, belediyelerde birçok şaibeli yurttaşı işbaşına getirdi". Toulouse'ta radikal *L'Émancipation* gazetesinin desteklediği bir liste kazandı; Ariège, Châteauroux, Nevers, Moulins, Dijon, Vierzon, Mâcon, Roanne, Limoges vilayetlerinin merkezlerinde radikal cumhuriyetçi belediyeler işbaşına getirildi. Rhône'un Güney'inde ve taşra kesiminde de –Lyon, Marsilya, Grneoble, Montpellier, Toulon, Perpignan...– durum aynıydı. Bıçakçılıkla geçinen küçük Thiers kentinde (Puy-de-Dôme), kalabalık, Belediye ve Telgraf binalarını ele geçirdi... Ve papaz evinden, "Haklarımızı istiyoruz, Zenginler hesap verecek, Giyotin gerek," sesleri yükseldi. Varlığı kısacık sürmüş o Komün...

Aynı 30 Nisan'da, Lyon, ayaklanma cürmünü son bir kez daha işledi. Olayın arkasında yine İsviçre ve Bakuninci militanlar vardı; bir bildiri, Fransa komünlerinin devrimci federasyonundan söz ediyordu. Hareket çabuk yayıldı; ama etkisi, Ulusal Muhafız taburunun belediyeyi ele geçirerek oylamayı engellediği La Guillotière Mahallesi'yle sınırlı kaldı. 19-23 saatleri arasında, Saône ve Rhône köprülerindeki barikatlarda ciddi çarpışmalar oldu. Yardıma çağrılan Croix-Rousse istifini bozmadı. Guillotière Belediye Başkanı Doktor Crestin –Cumhuriyet'in bu yaşlı ve bilge yolcusu–, hangi tarafı seçeceğine karar vermesi için kendisine ihtarda bulunan isyancıya o incelikli cevabını işte tam o sırada veriyordu: "Paris ile Versailles arasındaki yol, yürümekle biter mi?"

7 Mayıs'a ertelenen Lyon'daki oylama çoğunluğa radikalleri taşıdı. Barodet, Hénon ve eski Komün'den birkaç kişi daha belediyeye yerleştiler. İlk icraatları, Versailles'a meydan okumak oldu. Fransa'nın ikinci büyük kenti 14 Nisan Yasası'na karşı çıkıyor, kendi belediye başkanını seçmek, bu göreve Hénon'u getirmek istiyordu. Lyon, radikal belediyesini 1873 Ağustos'una kadar koruyabildi. Hükümet kendi belediye başkanını atamayı bu tarihte kararlaştırdı.

Üçüncü taraf. – Belediye seçimleriyle moral bulan arabulucu parti, Paris'ten ziyade Versailles'ın ayak sürümesi nedeniyle yaşanan tıkanıklığı zorlamayı tekrar denedi. *Paris'in Hakları Ligi*'nden bir üye, "Versailles kaskatı, kristalleşmiş..." diyordu: "Versailles'ın havası (...) o havayı soluyan kişide, olayları açıkça algılama gücü bırakmıyor."

25 Nisan'da, Bordeauxlu radikaller, Fransa'nın cumhuriyetçi belediyeleri arasında bir kongre düzenleme fikrini ortaya attılar. Benzer bir proje de Paris Ligi tarafından hazırlandı. Lig, ayın 29'unda, Paris olaylarının izahı, neredeyse haklılığının ispatı niteliğinde bir *Belediye Meclislerine Mektup* kaleme alarak, Lyon'da bir genel kongre toplanması çağrısında bulundu: "Paris'in ve taşranın özlemleri aynıdır. Kentsel veya kırsal, özerk veya özgür bir Komün bünyesinde sağlamca güvenceye alınan bireysel hakları alışkanlığa dönüştürmemiz gerekmektedir. Komün'den başlayarak büyük ulusal birliğe kadar art arda sıralanan grupların, kantonal, bölgesel grupların, taşra gruplarının, kendi doğal faaliyet alanları içinde bağımsız yaşamaları ve öyle davranmaları gerekmektedir... Bizce, 8.

Yıl Anayasası'nın ürünü olan vali atamaları sona ermeye mahkûmdur... Seine vilayeti lağvedilmiştir, Polis Müdürlüğü lağvedilmiştir..." Bunlar Paris'in siyasi programından çok da uzak değildi. Parisli Farmasonlar isyancıların davasına katıldılar: "Süleyman'ın yeni tapınağı Komün, Farmasonların kendilerine amaç edinmeleri gereken bir eserdir; toplumun temelini Adalet ve Emek oluşturmaktadır." *Mektup* 3 Mayıs'ta taşraya ve öncelikle de Lyon'a ulaştı. Lyon'un yanıtı, bazı çekinceler içermekle beraber, olumluydu: "Paris, Komün değildir; Paris, her ne kadar aşırılıkları tasvip edilmese de, belediye özgürlüklerini Cumhuriyet'in temeli olarak talep etmektedir. Onun savunduğu dava, Fransa'daki tüm kentlerin davasıdır..."

Büyük cumhuriyetçi sesler aynı ağızdan konuşuyorlardı. 22 Nisan'da, Edgar Quinet ve birçok Paris milletvekili, nüfusları 35 binin üzerinde olan, *Fransız ulusunun vazgeçilmez unsuru, entellektüel etkinliğin merkezleri* niteliğindeki kentlerin özel bir şekilde temsil edilmelerini öngören bir yasa tasarısı sundular. 8 Mayıs'ta görüşmeye açılan tasarı reddedildi.

Bunun üzerine, iki kongre düzenleme konusunda uzlaşmaya varıldı. *Cumhuriyetçi kentler* 14 Mayıs'ta Lyon'da, *yurtsever kentler* 16'sında Bordeaux'da toplanacaklardı. Thiers, her iki kongreyi de yasakladı. Lyon Kongresi, buna rağmen, ayın 16'sında, belediye meclisi üyesi Ferrouillat'nın evinde toplandı. Güney'de ve Merkez'de yer alan 16 vilayetin delegeleri, 20 Mayıs'ta yayımlayacakları şu öneriler üzerinde anlaştılar: "Düşmanlıklara son verilsin. Barış imzalandığına göre, görevi sona ermiş olan Ulusal Meclis feshedilsin. Komün feshedilsin. Paris'te belediye seçimleri

yapılsın. Tüm Fransa'da Kurucu Meclis için seçimler yapılsın." Öte yandan, radikal gazeteciler kongresi, *La Liberté de l'Hérault et du Gard*'ın çağrısıyla, 17-18 Mayıs tarihlerinde Moulins'de toplandı. Kongreye 46 kentten 50 gazetenin temsilcileri katıldı. Toulouse'dan *L'Émancipation*, Lyon'dan *Le Progrès*, Marsilya'dan *L'Égalité*, Dauphiné'den *Le Réveil*, Allier'den *Le Républicain*, Loire'dan *Le Phare*, Limoges'dan *La Défense républicaine*; Havre, Caen, Lorient gazeteleri ve özellikle kayıtsız şartsız Paris'in yanında olduğunu açıklayan Montpellier'den *Les Droits de l'homme*. Hiçbir şey Versailles'ı yerinden kıpırdatmayı başaramadı. Bordeaux gazetesi *La Tribune*'ün elinden gelen tek şey, 25 Mayıs'ta, bu cesur girişimi bir haykırışla sonlandırmak oldu: "Komün öldü, Yaşasın Komün!"

Böylece, yerinde bir adlandırmayla, Cumhuriyetçi bir Üçüncü Taraf (Jeanne Gaillard), kendisini yüksek sesle ve açıkça ortaya koymuş oldu. Taşra kentleri araya girmeyi denediler. Versailles'ın dar kafalı inadı karşısında hep Paris'e yüklendiler. Duygularını ifade edenler ise sadece Orta ve Güney bölgelerdeki taşra kentleriydi. Bunun sebeplerinden bir tanesi, geleneğin etkisiydi: olanlar, aynı zamanda, 1851 Aralık ayaklanmasının barışçı bir yankısıydı. Sebeplerden diğeri ise şartların zorlamasıydı: Seine'in kuzeyindeki Fransa toprakları işgalci postalı altındaydı. Bir *Kentler Cumhuriyeti*'nin üçüncü tarafı düpedüz yerinden yönetimci bir yol önermişti ve bu yol, 19. yüzyılın gerçek cumhuriyetçi, demokratik ve toplumsal geleneğinde zaten mevcuttu.

Sonsöz

ÜÇ RENKLİ TERÖR[1]

Paris dört koldan kuşatılmıştı. 130 bin askerden oluşan dört kolordu bu kaygısız kente 21 Mayıs'ta girdi.

Kanlı hafta

Saatler akşamın altısını gösterdiği sırada, bir öncü birlik, Güney-Batı yönündeki tüm kapıları ele geçirdi. 16. bölge, ardından sol yaka, halkçı mahalleler Vaugirard ve Grenelle birkaç saat içinde işgal edildi. 22 Mayıs'ta, güneş doğduğunda, Champs-Élysées'ye, Invalides'e ve École Militaire'e ulaşılmıştı.

Alarm ancak bu aşamada çaldığında, tam bir şaşkınlık yaşandı. Savaştan Sorumlu Bakan Delescluze çok tehli-

1) *La terreur tricolore*: Üç renkli terör. Fransız bayrağının renklerine (mavi-beyaz-kırmızı) gönderme.

keli bir çağrıda bulundu: "Militarizm yetti artık! Meydan Halk'ındır; çıplak kollu[2] savaşçılarındır! Halk savaşının başlama vakti gelmiştir!" Bu çağrı, direnişin düzenini alt-üst etti; herkes sadece kendi mahallesini düşündü, savaşacak durumdaki taburlardan geriye kalanlar da dağıldılar.

22'si akşamında, Versailles güçleri, yönlerini güçlü barikatlarla kapatılmış Saint-Lazare Garı'na, Concorde'a ve Montparnasse Garı'na çevirdiler. Ertesi gün, ilerleyişleri karşısında pek fazla direniş kalmamıştı; hedeflerin üçünü de ele geçirdiler. Croix-Rouge Kavşağı'nda, sol yakada birkaç bölük bütün gece direndi. Günün büyük başarısı, Montmartre Tepesi'nin düşmesiydi. Bu önemliydi. 17. bölgenin ulusal muhafızları Batignolles'de ve Clichy Meydanı'nda sıkı bir mücadele verdiler. Ama Versailles güçleri Montmartre'ı kuzeyden sarmışlardı: saat 12.50'de, üç renkli bayrak tepede dalgalanıyordu.

24 Mayıs'ta ordu merkeze odaklandı: Vendôme Meydanı'na, Palais-Royal'e, Tuileries'ye; ardından Sébastopol Bulvarı'na ve Saint-Denis Kapısı'na ulaştı. Sol yaka belirleyiciydi; Soufflot Sokağı'ndaki barikatlarda şiddetli çarpışmalar oldu, ardından Panthéon ele geçirildi. Federeler düşman ilerleyişini engellemek için ateş yakıyorlardı. 23'ünde Royale Sokağı alevler içinde kaldı; 24'ünde Rivoli Sokağı'ndan, Tuileries'den, Palais-Royal'den, Emniyet Müdürlüğü'nden, Adalet Sarayı'ndan da alevler yükseliyordu. Tugay, akşamın saat dokuzunda Belediye Sarayı'na ulaştığında, buranın da yanmakta olduğunu gördü.

2) *Bras-nus:* Çıplak kollu. *Sans-culottes* ile benzer anlamda kullanılmıştır.

Paris'in yarısı düşmüştü. Direniş ancak yer yer devam ediyordu. Ancak, halkçı kente girilmemişti daha. 24'ü akşamında, Versailleslılar, tıpkı 1848'de olduğu gibi, Kuzey-Güney hattından sokuldular. Bu hat, çıplak kolluların Paris'ine girişi Kuzey Garı'ndan Bastille'e kadar tutuyordu.

Asıl çarpışma başladı. Federeler, Saint-Martin kanal hattı üzerinde, Rotonde de la Villette, Château-d'Eau ve Bastille meydanlarında kurdukları üç savunma barikatında iki gün tutundular. Ayın 25'inde, sol yakadaki son savunma mevziinde direniş öğlen saatlerinde kırıldı. La Rotonde, ertesi gün, saat 10'a doğru, ardından da Delescluze'ün ölmekte olduğu Château-d'Eau Meydanı düştü. Her yönden istilaya uğrayan Bastille'de direniş saat 14 civarında söndü. Geriye sadece bir iki direnme noktası kalmıştı; bunlar da, yavaş yavaş, şiddet kullanarak çözüldü; 27'sinde Buttes-Chaumont, Père-Lachaise Mezarlığı. 28'inde Belleville'in arka tarafı ele geçirildi. Belleville ve Faubourg-du-Temple sokaklarının kesiştiği yer son direniş noktasıydı; saatler 15'e yaklaşırken Fontaine-au-Roi Sokağı'ndaki bu barikatın da gücü tükendi. Mac-Mahon günün buyruğunu artık verebilirdi: "Paris kurtarılmıştır... Düzen, iş, güvenlik yeniden sağlanacaktır!"

Resmi rakamlara göre, Versailles ordusunda Nisan başından itibaren verilen ölü sayısı en fazla 873'tü, 6 bin 424 de yaralı vardı; hesaplamada eksiklik olduğu kesindir. Karşı taraftaki ölümler ise binlerle ifade edildi: Bir barikatın arkasında sağ bırakılmış olanların sayısı azdır. Kazanan taraf sistematik katliam gerçekleştirmiştir. Bu sadece askerlerin öfkesiyle ya da göğüs göğüse yaşanmış bir iç savaşın vahşetiyle açıklanamaz. Yargısız infazlar, ayın 22'sinde,

askerler henüz bir direnişle karşılaşmadan önce başlamıştı. Kitleseldi; düzenli ordudan çok, mahalleleri tarayarak, en küçük kuşkuda tutuklamalar ve infazlar yapan özel birliklerin işiydi.

Federeler, misilleme olarak, rehineleri öldürdüler. 23 Mayıs'ta Chaudey, Raoul Rigault'nun emriyle Sainte-Pélagie'de kurşuna dizildi. 24'ünde, Grande Roquette Hapishanesi'nde tutulan ve aralarında Paris Başpiskoposu Monsenyör Darboy ve Yargıtay başkanlarından Bonjean'ın da bulunduğu altı rehine, Ferré'nin kesin talimatıyla kurşuna dizildiler. 26'sında, Haxo Sokağı'ndaki 50 rehine (36'sı Paris muhafızı, ruhban sınıfından 10 kişi, 3'ü siyasi polis muhbiri olmak üzere 4 sivil), 27'sinde de, aralarında Paris Başdiyakozu Monsenyör Surat'nın da bulunduğu dört kişi. Öldürülen rehinelerin toplam sayısı 100 kadardı. Kızgın kalabalığın zincirlerinden boşanması karşısında gözden çıkarılan bu insanlarla ilgilenen pek olmadı. Élie Reclus, "Bu konudan ancak ikinci planda söz ediliyor. Mülkiyetin yıkımı, insan hayatının yıkımından çok daha dokunaklıdır," diye not düştü. Komün üyeleri, Belediye Sarayı, Tuileries, Adalet Sarayı gibi, sembolik değer taşıyan yerleri teslim etmektense yakmayı tercih ediyorlardı. Paris'in üçte biri alevler içindeydi. Halkçı devrimin karşı tarafta yarattığı imajı bu manzara da açıklamaktadır.

İnsanların adaleti

Sıkıyönetim mahkemeleri tam anlamıyla birer *mezbahaydı*; garlara, kışlalara, Monceau Parkı'na, Clichy Meyda-

nı'na, Tapınak'a, Saint-Jacques Kulesi Meydanı'na, École Polytechnique'e apar topar kurulmuşlardı; aralarında en berbat olanı, Luxembourg Parkı'ndakiydi.

*Kanlı Hafta*nın aldığı kurban sayısı üzerindeki tartışmalar hiçbir zaman bitmeyecektir. Mac-Mahon ölü sayısının toplam 17 bin olduğunu itiraf etmiştir; başka bir kanıt da yoktur. Maxime du Camp'ın, mezarlıkların defin kayıtlarına dayanarak ulaşabildiği rakam 6 bin 562'de kalmıştır. 1879'da, Camille Pelletan, aynı kaynakları eleştirel gözle incelemiş ve rakamı, dış mahallelere gömülmüş olma ihtimali bulunan on bin kişiyi hesaba katmaksızın, 16 veya 17 bine çıkarabileceğine inanmıştır. Bu kadarı aşırıya kaçmak olur kesinlikle. İngiliz tarihçi Robert Tombs, yine bu kaynaklar üzerinde yaptığı titiz bir araştırma sonucunda, tekrar 6-7 bin rakamına inmek gerektiğini düşünmüştür. Bu kadarı da hunharca gömülmüş olanları göz ardı etmek anlamına gelebilir; 1881'de, adı duyulmamış bir istatistikçi, bu türden 3 bin civarında vaka olduğunu hesaplamıştır. Kurbanların sayısı konusunda günümüzdeki en akla yakın rakam 10 bindir ve bu da o dönem için çok büyüktür.

Bastırmanın sorumluluğu öncelikle ordunun monarşist veya Bonapartçı generallerine, Cissey'e –gelecekte Ahlâk Düzeni'nin[3] Savaş Bakanı olacaktır–, Douay'e, Vinoy'a aitti; bunlar, bizzat emir vermedikleri zamanlarda, acımasız yardımcıları Galliffet'ye, Albay Vabre'a göz yummuşlardı.

3) Ordre moral (Fr.): Ahlâk Düzeni. 1873'te, Mareşal Mac-Mahon'un cumhurbaşkanlığında kurulan hükümetin izlediği, Broglie Dükü tarafından belirlenmiş muhafazakâr ve dinci politika. Amacı, toplumu monarşi yanlısı yeni bir restorasyona hazırlamaktı.

Cumhuriyetçi General Clinchant komutasında, başkentin kuzey kesiminde yürütülen operasyonlarda ise neredeyse hiçbir katliam yapılmamıştı. Bastırmada uygulanan şiddet, Versailles genelkurmayında ve hükümette önceleri pek anlaşılmış gibi değildir ve, gerçekten de, merhamet gösterilmesi emri verilmiştir. Thiers'den bir *kanlı cüce*[4] yaratmak fazlasıyla kolaydır; olayların üstünü örtmüştür ve bu kadarı da gayet yeterlidir.

Usulüne uygun yargılama yapma vakti gelmişti. Tutuklanan 43 bin 522 kişiyi köprü şamandıraları üzerindeki Satory Kampı'nda topladılar. Seine bölgesi sıkıyönetim kapsamında bulunduğu için, cezalandırma askeri yargıya bırakıldı. Tam yirmi dört savaş konseyi, dört yılı aşkın bir süre boyunca, 819'u kadın, 538'i çocuk, toplam 34 bin 952 kişiyi yargıladı. 93 idam, 251 müebbet veya süreli kürek cezası, bin 169 kale sürgünü, 3 bin 417 basit sürgün, bin 247 müebbet hapis, 3 bin 359 süreli hapis cezası verildi. Bunlara ek olarak, 3 bin 313 gıyabi mahkûmiyet, 2 bin 445 beraat, 22 bin 727 tutsak hakkında da takipsizlik kararı verildi. Tutuklular arasındaki masumların sayısı, kuşkusuz, çok fazlaydı.

İdam cezalarından 23'ü infaz edildi. Rehinelerin öldürülmesinden sorumlu tutulan Ferré, ihanetle suçlanan Subay Rossel ve 18 Mart'ta emre itaatsizlik eden askerlerden

4) Nabot sanglant/Nabot sanguinaire (Fr.): Kanlı Cüce. Stalin döneminde 1936-38 yılları arasında gizli polis şefliği yapmış olan Nikolay İvanoviç Lejov adlı Rus siyasetçi. Stalin'in emriyle, on binlerce insanın katledildiği büyük temizlik operasyonlarının uygulayıcısı olmuş, yine Stalin'in emriyle öldürülmüştür. 1.51 metrelik kısa boyu ve yaptığı büyük katliamlar nedeniyle "Kanlı Cüce" olarak anılmaktadır.

Çavuş Bourgeois, 28 Kasım 1871'de Satory'deki darağaçlarına ilk gönderilenlerdi. Kürek veya sürgün mahkûmları Yeni Kaledonya'ya gönderildiler. 1 Ocak 1876'da yapılan sayıma göre, üçü kadın 240 kürek cezalısı, 13'ü kadın 2 bin 983 basit sürgün, altısı kadın 879 kalebent hâlâ orada tutulmaktaydı. Komün üyesi yaklaşık on bin kişi İngiltere'ye, Belçika'ya, İsviçre'ye sığındı. 1871 yılının sonunda, ılımlı cumhuriyetçi belediye meclisinin idaresi altında yapılan bir araştırmaya göre, Paris, çalışan nüfusunun yaklaşık 100 binini, yani yetişkin erkek nüfusunun yedide birini ölüm veya firar nedeniyle kaybetti. Sebep ne olursa olsun, sonuçta, kayıtlı seçmen listelerinden 90 bin isim eksildi.

Versailles'da, basının belli bir kesimi –*Le Figaro*, *Le Gaulois*, monarşist gazeteler– tarafından tetiklenen bir histeri nöbeti yaşanıyordu. Büyük yazarlar bu duruma boyun eğdiler; iyicil George Sand, Paris'i anlamak için artık fazlasıyla taşralı olmuştu; durumu anlamakta yetersiz olan Flaubert de denildiği kadar öfkeli değildi... Zola kararsızdı: Komün, kırılgan Cumhuriyeti tehlikeye atmamış mıydı? Michelet, apopleksiye yakalandığı Floransa'da, Belediye Sarayı yangınını haber aldığında acıyla feryat etti: "Kendinize Komün diyorsanız eğer, onun yaşayan simgesini yıkmazsınız!" Bir tek, içinde Paris ve halk ruhunu taşıyan Hugo, ki Komün'ü onaylamamıştı, sefiller adına, vakitlice konuşabilmiştir.

Affın çıkması uzun sürdü. 10 Temmuz 1871'de atanan Af Komisyonu, cezaların 306'sını erteleme, 286'sını düşürme ve bin 295'ini hafifletme kararı aldı. Bastırmada uygulanan sertliğin suçu *Burjuva* Cumhuriyet'e mi yüklenmeli? 1876'ya kadar, içinde *cumhuriyetçilerin yer almadığı* bir

Ahlâki Düzen Cumhuriyeti vardı. Köylü Meclis, affın adını bile duymak istemedi, oysa, af başvurusu daha 1871 Eylül'ünde yapılmıştı ve bu talep, daha sonra, radikaller tarafından her yıl yinelenecekti. Cumhuriyet'in, kurulduktan çok sonra, ancak gecikmeyle affı kabul ettiği bir gerçektir. Cumhuriyetçilerin Ocak 1879'da nihayet çoğunluğa ulaşabildikleri Senato, köylü seçmenleri tedirgin etmekten çekindiği için, af konusunu engellemeyi sürdürmüştür. 3 Mart'ta kısmi af (Yeni Kaledonya'da hâlâ tutulmakta olan 600 sürgünden 400'ü ve gıyaben hüküm giyen 2 bin 400 mahkûmdan 2 bini), 11 Temmuz 1880'de de genel af ilan edildi (mahkeme önünde mahkûm edilmiş 543, gıyaben hüküm giyen 262 kişi vardı hâlâ).

Sonuç

19. yüzyılın ilk devrimci Paris hareketi, acımasız bir bastırmanın kanlı alacakaranlığında, böylece sona erdi. Arka planı çok belirsiz bir isyandı. Hareketin istisnai niteliğinin altını bir kez daha çizeceğiz. Marx, *La Guerre Civile*'de onu göklere çıkardığını unutup, Hollandalı toplumcu Domela Nieuwenhuis'e 1881'de yazdığı mektupta, kabalığı da elden bırakmadan, bu noktaya işaret etmiştir: "İstisnai şartlar altındaki bir kentin başkaldırısı olma özelliği bir yana, Komün'ün çoğunluğu kesinlikle sosyalist değildi, olamazdı da. Buna rağmen, en ufacık bir sağduyuyla, Versailles'dan, bütün halk yığınlarının yararına olacak bir uzlaşma koparabilirdi, olabilecek tek şey buydu."

Olağanüstü *Kent Cumhuriyeti*! Ancak, 1870-1871 Devrimi'nin taşra boyutlarını da unutmamalı. Özgür Paris vardı; kendi tarzında özgür Lyon, özgür Marsilya, özgür Toulouse, Bordeaux... Kendi sınırları içinde sahip oldukları şeyin, yakın bir geleceğin Cumhuriyet modelini oluşturacağına inanıyorlardı. Üçte ikisi kırsal olan bir Fransa'da bir Kent Cumhuriyeti'nin gerçekleşmesi olanaksızdı, kaldı ki, aynı Fransa, yavaş yavaş cumhuriyetçi olma yoluna girdiğinde dahi, kentlerde *eşit toprak paylaşımı isteyenler*in aşırılıklarından korkuyordu.

Komün 20. yüzyıldaki bir ikinci devrim dalgasının başlangıcı mıydı? Sonradan gelen bütün devrimci sosyalist hareketler onda bir tür ideolojik ve tarihsel meşruiyet aradılar. Buna hakları olduğu inkâr edilemez. Yeter ki, bu veraset davası, aradaki soy bağını kanıtlamak için, hareketin kendisini yeniden biçimlemeye vardırılmasın. 1871 hareketinin yankısı, efsanesi, sürekli ve çeşitli *temsilleri* veya şimdilerin ifadesiyle *inşası* bir başka kitaba konu olabilir. Belediye veya komün toplumculuğu üzerinden, önce Posibilistlerin, sonra da Allemanistlerin[1] düşüncelerini ele alarak, Fransız sosyalizmindeki komünalist fikirlerin izini sürmek de zahmete değerdir. "Devrimci Sosyalist İşçi Partisi üyelerinin uğruna savaştıkları Cumhuriyet, hiçbir zaman bu ölçekte federal, program da hiçbir zaman bu kadar cesurca yerelleştirici olmamıştır" (Jean Allemane, 1891). Amiens Şartı 1906'da şu saptamayı yapmıştır: "Günümüzün direniş gruplaşması olan sendika, geleceğin üretim ve paylaşım gruplaşması haline gelecek, toplumsal yeniden örgütlenmenin temelini oluşturacaktır..." Burada ışık tutmaya çalıştığımız konuyu, 19. yüzyılın cumhuriyetçi geleneğiyle bağ kurmaya çalışan 1976 yasasına (tam yetkili belediye statüsü Paris'e bu yasayla iade edilmiştir), 1982'nin yerinden yönetim yasalarına kadar uzatmak gerekir mi?

Gaddarca bastırmanın yarattığı travma, *Burjuva* Cumhuriyeti'ni, 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren geleceğin işçi sınıfını, soyalist proleterlerini, anarşistlerini, devrimci sendikacılarını ve komünistlerini oluşturacak

1) Devrimci Sosyalist İşçi Partisi, partinin önde gelen liderlerinden Jean Allemane'ın adıyla da anılmaktadır.

insanların gözünde, uzunca bir süre daha sanık sandalyesinde oturtacaktır. *La Marseillaise*[2] ile *L'Internationale*'i[3] uzlaştırmak kolay olmayacaktır ve Jaurès, miras dışı olanlara, Cumhuriyet'in (Komün'den bahsetmekten hoşlanmazdı) *herkese ait* olduğunu hatırlatmak zorunda kalacaktır. Ayrıca, yurtsever Komün'ün, bambaşka bir kamp tarafından, Cumhuriyet'e karşı, yolundan sapmış bir mazeret, bir gereç olarak kullanıldığı da hatırlanacaktır: Sayıları hiç de az olmayan Komün üyeleri, başarısız bir devlet darbesi kışkırtıcılığına kalkışan Versailles yanlısı General Boulanger'nin etrafında toplanacak ve kendilerini yüzyıl sonundaki Yahudi düşmanı milliyetçiliğe kaptıracaklardı.

Gerek Paris'in gerekse taşra kentlerinin halkı derin ve radikal bir şekilde cumhuriyetçiydi. Cumhuriyet'i istiyor, onu savunuyorlardı. Yani: iyicil, gerçek, demokratik ve toplumsal, yerinden yönetimci, bölünmez Cumuriyet: *sosyalist* ve *komünist* cumhuriyetçilerin 1830'lardan ve 1840'lardan bu yana kurmaya uğraştıkları Cumhuriyet. Cumhuriyet aracılığıyla, Gambetta'nın dediği gibi, "biçim özü kavrar ve onu çözer". Cumhuriyet gelecekteki toplumsal reformların bir önkoşulu değildi; onları kendi içinde taşıyordu zaten. Sınıflar ve gruplar üstüydü; halkı, kendi kendisiyle, zengin burjuvalarla, sefillerle uzlaştıran, *nihayet bulunmuş formül*dü. 1830'lu, 1840'lı, 1860'lı yılların cumhuriyetçi sosyalizmi için sınıflar mücadelesi söz konusuydu; ama bu mücadele sınıflardan birinin eksilmesiyle değil, hepsinin uzlaşmasıyla sona erecekti. Ve Cum-

2) Fransa'nın Ulusal Marşı.
3) Enternasyonal Marşı.

huriyet Avrupalı ve *evrensel* olacaktı. Bu, son kurşunlarını 1871'de yakmış bir ideal ya da ütopya mıdır? 1879'da kurulan Cumhuriyet, gündelik ve sıradan ihtiyaçların ötesinde, bir uzlaşma cumhuriyetiydi ve, miras dışı olanların nazarında, bu cumhuriyetin toplumcu meseleye çare bulma kaygısı azdı. Jaurès'in ümit ettiği gibi, demokratik biçimin, toplumsal özü ağır ağır, parça parça çözmenin yolu olabileceğini görmek için uzunca bir zaman daha beklemek gerekecek.

Kaynakça

Blanchecotte Anne-Marie, *Tablettes d'une femme pendant la Commune*, önsöz: Christine Planté, Du Lérot éditeur, coll. "Idéographies", 1996.

Bourgin Georges, *La Guerre de 1870-1871 et la Commune*, Flammarion, 1971.

Decouflé André, *La Commune de Paris (1871). Révolution populaire et pouvoir révolutionnaire*, Cujas, 1969.

Gaillard Jeanne, *Communes de province, Commune de Paris, 1870-1871*, Flammarion, 1971.

Gaudineau Laure, *La commune de Paris par ceux qui l'ont vécue*, Parigramme, 2010.

Girault Jacques, *Bordeaux et la Commune*, Fanlac, 2009.

Gould Roger V., *Insurgent Identities, Class; Community and Protest in Paris from 1848 to the Commune*, Chicago ve Londra, The University of Chicago Press, 1995.

Greenberg Louis M., *Sisters of Liberty. Marseille, Lyon, Paris and the Reaction to a Centralized State*, Cambridge (Mass.), 1971.

Gullickson Gay, *Unruly Women of Paris: Images of the Paris Commune*, Ithaca, New York, Cornell University Press, 1996.

Eichner Carolyn J., *Surmounting the Barricades, Women in the Paris Commune*, Bloomington ve Indianapolis, Indiana University Press, 2004.

Johnson Martin P., *The Paradise of Association. Political Culture and Popular Organizations in the Paris Commune of 1871*, Ann Arbor, The University of Michigan Press, 1996.

"La Commune et les étrangers", *Migrances*, üçüncü trimestr, 2010, sayı 35.

Leidet Gérard ve Drogoz Colette, *Autour de la Commune de Marseille*, Editions Syllepse, 2013.

Lissagaray Prosper-Olivier, *Histoire de la Commune de 1871* (1876), La Découverte, 2005.

Milza Pierre, *L'Année terrible*, c. I: *La Guerre franco-prussienne (septembre 1870-mars 1871)*; c. II: *La Commune, mars-juin 1871*, Paris, Perrin, Mart ve Ağustos 2009.

Regards sur la Commune de 1871 en France. Nouvelles approches et perspectives, Narbonne'da, 24-26 Mart 2011 tarihleri arasında düzenlenen kolokyumun bildiri kitabı, 2014.

Rials Stéphane, *Nouvelle histoire de Paris. De Trochu à Thiers, 1870-1873*, Hachette, 1985.

Rihs Charles, *La Commune de Paris, 1871. Ses structures et ses doctrines*, Le Seuil, 1973.

Rougerie Jacques, *Paris insurgé : la Commune de 1871* (1995), Gallimard, 2009.

– *Paris libre, 1871* (1971), Le Seuil, 2004.

– *Procès des communards* (1964), Gallimard-Julliard, coll. "Archives", 1978.

– "Entre le réel et l'utopie. République démocratique et

sociale, Association, commune, Commune", *Mélanges offerts à Michèle Riot-Sarcey*, 2014.

Rougerie Jacques (yön.), *1871. Jalons pour une histoire de la Commune de Paris*, Assen, Hollanda, Van Gorcum, 1972.

Serman William, *La Commune de Paris*, Fayard, 1986.

Tombs Robert, *The War against Paris, 1871*, Cambridge ve Londra, Cambridge University Press, 1981; gözden geçirilmiş Fransızca çevirisi: *La Guerre contre Paris, 1871*, Aubier, coll. "Collection historique", 1997.

– *The Paris Commune, 1871*, New York ve Londra, Longman, 1999.

– "How Bloody Was *la Semaine sanglante of 1871?* A Revision", *The Historical Journal*, Eylül 2012, c. 55, sayı 03, s. 619-704.

KOMÜN'ÜN BASTIRILMASI HAKKINDA

Baronnet Jean, Chalou Jean, *Communards en Nouvelle-Calédonie. Histoire de la déportation*, Mercure de France, 1987.

Les Galères de la République, par Louis Redon, communard déporté, sunuş: Sylvie Clair, Presses du CNRS, 1990.

KARŞILAŞTIRMA İÇİN

Agulhon Maurice, *Les Quarante-Huitards* (1975), Gallimard, 2005.

KOMÜN TARİHİNİN VE EFSANESİNİN ÇEŞİTLİ YÖNLERİ

Brécy Robert, *La Chanson de la Commune, Chansons et poèmes inspirés par la Commune de 1871*, Editions Ouvrières, 1991.

Tillier Bertrand, *La Commune de Paris, révolution sans images? Politique et représentations dans la France républicaine, 1871-1914*, Champ Vallon, 2004.

www.commune.rougerie.fr sitesi üzerinden özellikle 1871 Komünü hakkında yazılmış bir dizi makaleye ulaşılabilir.

1871 Komünü

JACQUES ROUGERIE

Türkçesi: ZERRİN YAYA

"SICAK KONUDUR KOMÜN; TARİHÇİLERİ UZUN ZAMAN BÖLMÜŞTÜR. BARBARLARIN VE HAYDUTLARIN VAHŞİ AYAKLANMASINI ANLATAN KARA[NLIK] EFSANESİ OLAYIN HEMEN ARDINDAN DOĞMUŞTUR. KIZIL EFSANESİ İSE, 20. YÜZYILIN TÜM DEVRİMLERİNİN, KENDİLERİNİ, ÖYLE VEYA BÖYLE, 1871 PARİS AYAKLANMASININ VÂRİSİ OLARAK GÖRMEK İSTEMELERİ SONUCU DOĞMUŞTUR. PARİS KOMÜNÜ'NÜN TARİHİNİ SERİNKANLI BİR ŞEKİLDE YAZMAK, HAREKETİN KENDİSİNİ SOĞUMUŞ BİR NESNE GİBİ ELE ALMADAN DA MÜMKÜNDÜR. (...) SADECE PARİS'TEN SÖZ ETMEKLE YETİNMEK MÜMKÜN DEĞİLDİR. PARİS GÜNLERİNİ, DAHA GENİŞ BİR TAŞRA FRANSASI'NIN, ALIŞILMIŞ DEYİŞLE, SADECE KÖYLÜLERİN FRANSASI OLMAYAN BİR FRANSA'NIN BÜTÜNLÜĞÜ İÇİNE YENİDEN OTURTMAK KAÇINILMAZDIR."

JACQUES ROUGERIE

Kültür Kitaplığı: 166; Tarih: 32

[redacted]